

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ร.พ. ๖. ๑๘.

อะไรถูกอะไรผิด

เมื่อ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ว่า โลกุตตรธรรม
เป็นอุปสรรคขัดขวางการพัฒนาประเทศชาติ

แต่ท่านพุทธทาส ว่า โลกุตตรธรรม
ช่วยส่งเสริมการพัฒนาทุกชนิดให้ได้ผล

ส่วนท่านกิตติวุฒโฒว่า “จิตว่าง”
ไม่มีสอนอยู่ในพระพุทธศาสนา

รวมความเห็นของ

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช
ท่านพุทธทาสภิกขุ
ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์
ท่านกิตติวุฒโฒภิกขุ
ท่านวิสุทธีโกภิกขุ
ขุนอรรถวิบูลย์
คามहुโณ
ประยูร
ไวย

คำนำ

อนุสนธิหนังสือ “ความหลงผิดของสังคมในเรื่องการทำบุญ” ขององค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ซึ่งได้แสดงความเห็นขัดแย้งกับ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้ที่เสนอแนะว่าพระไม่ควรสอนพุทธศาสนาชั้นโลกุตตรธรรมแก่ประชาชน เพราะจะทำให้ประชาชนเป็นคนปกครองยาก และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศชาติอย่างร้ายแรง ถึงข้อความที่ท่านผู้อ่านหนังสือดังกล่าวได้ทราบอยู่แล้วนั้น

บัดนี้ปรากฏว่า มีคนหนุ่มคนสาวเป็นจำนวนมาก ที่ยังไม่รู้จักพระพุทธศาสนา แต่ชอบแสดงความเห็นในวงการสนทนาธรรม ไปในทำนองเดียวกันกับความคิดของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ และเป็นการยากที่ผู้รู้ธรรมหรือที่เป็นสมาธิปฏิบัติบุคคลทั้งหลายจะชี้แจงให้เขาเหล่านั้นเข้าใจถูกต้องได้ เพราะมันไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ที่จะอธิบายภายในเวลาสั้น ๆ หากไม่หาทางแก้ไขหรือทำให้เกิดความเข้าใจกันเสียใหม่ ก็จะเป็นอันตรายแก่พระพุทธศาสนาและประชาชนส่วนรวมอย่างร้ายแรง

ดังนั้น องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา จึงเห็นสมควรที่จะเอาปาฐกถาธรรมะของท่านพุทธทาสภิกขุ เรื่อง “อุปสรรคแห่งการเผยแผ่ธรรม” และเรื่อง “อุปสรรคแห่งการเข้าใจธรรมะ”

ซึ่งท่านได้เคยแสดงไว้เมื่อ ๕ ปีที่แล้ว มาเผยแพร่แก่ประชาชน
อีกครั้งหนึ่ง เพราะความเห็นของท่านพุทธทาสทั้งหมดนั้น มัน
บังเอิญ ตรงกันข้าม กับความคิดของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ทุกประการ
จนผู้อ่านอาจเข้าใจผิดไปได้ว่า ท่านพุทธทาสภิกขุมีเจตนาจะแก้คำ
กล่าวหาของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ซึ่งความจริงมิได้เป็นเช่นนั้น เพราะ
ท่านได้บรรยายเรื่องเหล่านี้มาแล้ว ๕ ปี ก่อนที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์
จะแสดงความเห็นดังกล่าว

อนึ่ง เพื่อให้ท่านผู้อ่านทราบว่า ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ได้เสนอ
แนะความเห็นในเรื่องนี้ไว้อย่างไร องค์การ ฯ จึงขอนำข้อความ
จากปาฐกถาของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ที่วารสาร “ดวงประทีป” ของ
กรมการศาสนา ฉบับประจำเดือนพฤษภาคม ๒๕๑๕ ได้ลงพิมพ์
เผยแพร่ มาแสดงไว้ในบทต้นของหนังสือเล่มนี้ด้วย โดยเลือก
เฉพาะบางตอนที่สำคัญและเป็นปัญหา เพื่อจะได้เป็นแนวทางให้
ท่านผู้อ่านได้มีโอกาสพิจารณาความเห็นของปราชญ์ทางโลก และ
ปราชญ์ทางธรรม ว่าของฝ่ายใดจะทำให้สังคมมีความสงบสุข ก้าว
หน้า และไม่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนาประเทศชาติ หรือว่าเป็น
เพราะอะไรประเทศไทยจึงยังค้ำยพัฒนา ล้าหลังทั้งด้านเศรษฐกิจ
และการเมือง จนสำนักงานยูนิเซฟแถลงการณ์เตือนว่า ประชาชน
ชาวไทยมีรายได้เมื่อคิดโดยเฉลี่ยแล้ว เกือบต่ำที่สุดในโลก
ปิ่น จงประเสริฐ

ความเห็นบางตอนของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

“สิ่งที่ต้องพิจารณาเกี่ยวกับหลักพระพุทธศาสนา ก็คือ คำสอนของพระพุทธศาสนา ตลอดจนความเชื่อถือหลายอย่างนั้น ยังคงใช้ได้ ในเหตุการณ์ปัจจุบันหรือไม่ ถ้าหันต่อเหตุการณ์ ปัจจุบันแล้ว ก็แสดงว่าคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาใช้เป็นหลัก ในการพัฒนาประเทศได้ และใช้ได้สำหรับสร้างคนในสังคมให้เป็นคนดี ฉลาด สามารถหันต่อเหตุการณ์”

“เรามักใช้ศาสนาพุทธในทางที่ผิดบ่อย ๆ เมื่อใช้ในทางที่ผิด ก็มักนึกต่อไปว่าพระพุทธศาสนานั้นแก้ปัญหอะไรไม่ได้ เป็นที่พึ่งแก่ตนหรือแก่คนอื่นไม่ได้ สิ่งเหล่านี้อาจเกิดจากบุคคลที่ไม่เข้าใจพระพุทธศาสนา หรือไม่รู้จักใช้พระพุทธศาสนาในทางที่ถูก เมื่อเกิดความผิดพลาดขึ้นมาแล้ว ก็เอาความผิดของตนนั้นเองไปชี้ดให้พระพุทธศาสนา”

“ตัวอย่างเช่นคำสอนที่ทำให้ถึง “สุญญตา” ก็ทำให้คนหมดกิเลสตัณหา หมดความอยาก หมดความรู้สึกว่าเป็นตัวเรา หมดอุปาทานทั้งสิ้นนั้น ถ้าถือว่าเป็นคำสั่งสอนที่ควรจะสอนคนทั่วไปแล้ว สำหรับผู้ที่ไม่เห็นด้วย หรือผู้ที่เข้าใจผิดว่านั่นเป็น

คำสอนอย่างเดียวของพระพุทธศาสนา ที่มุ่งหวังให้คนปฏิบัติแล้ว
ก็จะเกิดปัญหาขึ้นว่าพระพุทธศาสนาไม่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา
หรือว่าเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างร้ายแรง เพราะคนที่ไม่ม
ักหาอุปาทาน คนที่จิตว่าง ไม่ยึดสิ่งใดเป็นตัวของตัวเองแล้ว
ย่อมไม่อยู่ในฐานะจะพัฒนาประเทศ พัฒนาบ้านเมือง หรือ
แม้แต่พัฒนาตัวเองได้ทั้งนั้น เพราะเป็นคนที่ยุทแล้^๕ระงับ
แล้ว ถ้าเราสอนคนไทยทั้ง ๓๐ ล้านคนให้อยู่ในสภาพจิตใจเช่น
นั้นทั้งหมดแล้ว ก็เท่ากับเราเลิกพัฒนากันได้ เท่ากับเราปฏิบัติ
ตามพระพุทธว้จนะว่า “น สียา โลกวทุสนโน = จงอย่าพัฒนา
โลกเป็นอันขาด” * แล้วก็ถึงมรรคผลนิพพานกันทั้งประเทศ แต่
ประเทศไทยจะเป็นอย่างไรไม่ใช่เรื่อง ที่พระอรหันต์ จะเดือดร้อน
เพราะมันไม่ใช่ตัวตนของเรา ปล่อยไปตามเรื่อง แต่สำหรับคน
เขายังไม่ถึงภูมิเช่นนั้น เขาจะต้องทำนิติเตียนพระพุทธศาสนาว่า
สอนให้คนหมดความสนใจ หมดความตั้งใจที่จะพัฒนาประเทศ”

“ก่อนอื่น จะต้องรู้ว่าพระพุทธศาสนามีธรรม ๒ ชั้น ซึ่ง
ตั้งอยู่บนความจริงหรือสัจจะคนละอย่าง เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์
คนละอย่าง ไม่เหมือนกันเลยทีเดียว ธรรม ๒ ชั้นที่กล่าวถึงนี้^๕
คือ โลกียธรรม และ โลกุตตรธรรม อันเป็นธรรมะคนละชั้น

* ม.ร.ว. คึกฤทธิ์แปลพุทธพจน์บทหนึ่งผิด ที่ถูกต้องเป็น “อย่าเป็นคนรกโลก
เพราะคำว่าพัฒนาของภาษาบาลีแปลว่า ทำให้มาก หรือทำให้รก-ปน

จะเรียกว่าเป็นคนละชั้นหรือคนละห้องก็ได้ แต่อยู่ในศาสนาเดียวกัน และเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วยกัน”

“โลกียธรรมนั้นมีหลักการแห่งกรรมและวิบาก คือกรรมที่ย่อมเกิดผลดี กรรมชั่วย่อมเกิดผลชั่ว หลักนี้จะทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสุขความเจริญในชีวิต และทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้โดยสงบสุข ส่วนโลกุตตรธรรมนั้นตั้งอยู่บนความจริงที่เรียกว่าอริสัจ คือความดับโดยสิ้นเชิง หรือความพ้นทุกข์ด้วยการดับสูญ”

“โลกียธรรมนั้น เราควรเพ่งเล็งในการสั่งสอนนักเรียนหรือประชาชนทั่วไป ในขณะที่บ้านเมืองอยู่ในระหว่างการพัฒนา ส่วนโลกุตตรธรรมนั้นเมื่อเป็นคนละส่วนกันแล้ว ก็น่าจะยกออกไปเสียอีกทางหนึ่ง ถ้าจะสั่งสอน ก็น่าจะสั่งสอนเฉพาะกับผู้ที่มีปัญหาในชีวิต หรือผู้ที่จะมีปัญหาด้วยความดับสูญทั้งหลาย”

“โลกียธรรมตั้งอยู่บนสมมติสัจจะ กล่าวคือยอมรับรู้ว่าผู้กระทำความนั้นมีตัวตน และผลแห่งกรรมนั้นก็ถือว่าต้องตกแก่ผู้กระทำนั่นเอง คือมีตัวตนสำหรับคอยรับผลทั้งดีทั้งชั่ว ถ้าถือว่าตัวตนไม่มีแล้ว ทำกรรมไปก็ไม่มีประโยชน์อะไร ผลกรรมจะไปตกที่ไหนก็ไม่ทราบ วิบากก็ไม่เกิด ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่าสำหรับสังคมที่กำลังพัฒนา ถ้าเราสอนด้านโลกียธรรมนี้แล้ว พระพุทธศาสนาไม่ขัดต่อการพัฒนาประเทศ ไม่ขัดต่อการพัฒนาสังคมใดๆ

ทั้งนั้น เพราะเหตุว่า การกระทำความดีทางด้านโลกียธรรม ด้วย
วัตถุประสงค์ที่จะให้เกิดผลดีแก่ตนหรือแก่ผู้อื่นก็ตามที เป็นหลัก
ของการพัฒนาโดยแท้”

“ทางที่จะถึงความพ้นทุกข์ ที่พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้
ทางโลกุตตรธรรม ก็คือ ความดับสิ้นแห่งตัณหาอุปาทาน ตลอดจน
จนความรู้สึกรู้สีกหรือความเข้าใจผิดว่ามีตัวตน ท่านเรียกว่าอริยมรรค
หลักทั้งหมุดมารวมอยู่ที่หลักสุญญตา คือทฤษฎีที่ถือว่าอัตตาหรือ
ตัวเรานั้น ไม่มี เพราะอัตตานั้นเองที่ทำให้เกิดทุกข์”

“ทางด้านโลกุตตรธรรมนั้น มีพระพุทธวาทะบอกไว้แน่
นอนว่า ไม่มีอะไรเกิดขึ้นนอกจากทุกข์ ฉะนั้น วัตถุประสงค์ของ
โลกุตตรธรรมก็คือ ระวังการเกิดโดยสิ้นเชิง ซึ่งหมายถึงการเกิด
แห่งอัตตา คือตัวเองและสิ่งทั้งปวงที่เกี่ยวกับอัตตา เมื่ออัตตาไม่
เกิดเสียแล้วทุกข์ก็ไม่เกิด เพราะไม่มีอะไรรับทุกข์ นี่คือสุญญตา
ได้แก่ความพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง”

“ที่สำคัญก็คือว่า ผู้ที่ถึงสภาพเช่นนั้นแล้ว ย่อมอยู่ใน
โลกเช่นคนธรรมดาสามัญไม่ได้ จะคงอยู่ในฐานะผู้ครอง
เรือนหรืออยู่ในสังคมของผู้ครองเรือนไม่ได้ จะเห็นว่าทุก
อย่างเป็นสิ่งพึงหลีกเลี่ยงทั้งสิ้น จะต้องออกจากสภาพผู้ครอง
เรือน จะต้องพยายามหลีกเลี่ยงออกจากสังคม นี่เป็นธรรมดา
ของการบรรลุมรรคผล”

“หลักแห่งกรรมในโลกียธรรมจึงใช้ไม่ได้ในโลกุตตรธรรม คือ จะไปถือว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ไม่ได้ไปอีกต่อไปแล้ว เพราะไม่ว่ากรรมดีหรือกรรมชั่วก็ย่อมหมายถึงความเกิดทั้งนั้น เกิดดีก็ทุกข์เกิดชั่วก็ทุกข์ จึงเกิดไม่ได้เป็นอันขาด กรรมที่ชอบของโลกุตตรธรรมก็คือกรรมที่ทำให้ดับการกระทำทุกอย่าง”

“พระอรหันต์ตั้งมูลนิธิเป็นบาป ทั้ ๆ ที่มูลนิธินั้นมีเจตนาจะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ แต่ถ้าตั้งมูลนิธิแล้วก็ทำให้เกิดอุปทาน เกิดตัณหา เงินไม่พอกก็ทุกข์ ทำอะไรก็ทุกข์ การคณนเคือคร่อนในสิ่งที่เรานึกว่าดีในทางโลก ในทางสังคมและทางพัฒนานั้น เป็นการกระทำที่บาปที่ไม่ดีทั้งสิ้น ส่วนการกระทำที่ไม่เกิดอะไรขึ้นเลย ไม่มีผลกับสังคมหรือกับตัวเองเลยนั้น ในทางโลกุตตรธรรมกลับกลายเป็นการกระทำที่ชอบ”

“ความจริงเหล่านี้รับเอาด้วยเหตุผล ด้วยตรรก พิสูจน์กันเมื่อใดก็ได้ คือเข้าหลักเอหิภัสสโก (เชิญเข้ามาพิสูจน์ได้) ไม่มีใครขัดคอท่านได้ ที่น่ากลัวที่สุด คือมันจริง ถ้าไม่จริงแล้วไม่เป็นปัญหา เมื่อจริงแล้วไปสอนพราสอนเพรือเข้า ก็ย่อมเกิดผลไปในทางดับกันหมด จึงเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาว่าควรจะทำอย่างไรกันดี”

“การสั่งสอนศาสนาแก่ประชาชนนั้น ทางองค์การศาสนา น่าจะใช้ความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง การสอนวิปัสสนาบนหลักสัจจญาณและโลกุตตรธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ น่าจะได้ระมัดระวังเหลือเกิน ในขณะที่บ้านเมืองกำลังพัฒนา ก็มีการสั่งสอนให้ประชาชนหลบหลีกการพัฒนา หรือทำให้เกิดความเข้าใจไขว้เขว หรือสอนลัทธิของพระพุทธศาสนาที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา คือการเอาสัจจญาณไปสอนประชาชน”

“ปัญหาของพระพุทธศาสนานี้ไม่ใช่ปัญหาปัจจุบัน เป็นปัญหาที่มีมานานแล้ว ตั้งแต่ประเทศไทยเราริเริ่มนับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คงอยู่บนความจริง ที่น่ากลัวก็เพราะจริง พระพุทธเจ้าท่านสอนความจริง เมื่อจริงแล้ว ก็อาจทำให้ชีวิตของสังคม หรือของบ้านเมืองไม่ดำเนินไปตามที่ควรจะเป็น เพราะฉะนั้นทางราชการของเมืองไทยเรากểแต่โบราณ ท่านจึงได้วางมาตรการแก้ไขเรื่องนี้ไว้แล้ว คือเมื่อท่านเห็นว่าพระพุทธศาสนานี้ หากไม่มีการควบคุมแล้ว จะมีการสั่งสอนศาสนาแก่ประชาชนในทางที่จะเป็นอุปสรรคแก่การปกครองประเทศ หรือเป็นอุปสรรคต่อการเจริญก้าวหน้าของประเทศ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ต้องเข้าควบคุมพระพุทธศาสนา โดยเอามาขึ้นกับกองสังฆการี หรือเอามาอยู่ใต้การปกครองของรัฐบาลซึ่งเป็นฆราวาส”

“ในทางสมณะ ท่านก็เอาลัทธิฆราวาสหรือโลกียธรรมไป
เผยแผ่ ตลอดเวลาที่ท่านสั่งสอนกันมาถึงยุคนี้ พระพุทธศาสนา
สอนแต่เรื่องโลกียธรรมเท่านั้น ประเทศไทยก็ได้รับความเจริญ
มามากมาย ทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านวัตถุ การปกครอง
การบริหาร เศรษฐกิจ วรรณคดี และอื่น ๆ อีกมาก เพราะ
ท่านคุมอยู่”

“ในสมัยก่อน เมื่อเด็กไปถามผู้ใหญ่เรื่องวิปัสสนา ก็ไม่
มีใครเขาบอก เขาบอกว่าเป็นความลับ อาจารย์สั่งไม่ให้ไปสอน
ใคร ต้องเลือกผู้เลือกคน ไม่ใช่สอนกันดาษดื่น ฉะนั้น พระพุทธ
ศาสนาเท่าที่เล่ามา ไม่เคยขัดต่อการพัฒนาประเทศชาติ หรือขัด
ต่อหลักการปกครอง หรืออะไร ๆ ทั้งสิ้น”

“มาถึงทุกวันนี้ เกิดมีเสรีภาพในการสอนพุทธศาสนา
ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลก็ยังควบคุมการสอนศาสนาอยู่ กรมการศาสนาก็
มี แต่เกิดมีความรู้สึกกันว่า ศาสนาเป็นองค์การใหญ่โต มีอำนาจ
วาสนา พระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นคนส่วนน้อย ก็ออกจะน่าเกรงขาม
จึงไม่กล้าจะควบคุมท่าน ไม่ว่าอะไรก็ปล่อยให้ท่านว่ากันไปตาม
เพลง ท่านก็เริ่มสอนวิปัสสนาแก่ชาวบ้าน ทางรัฐบาลก็
พัฒนากันใหญ่ พระก็สอนว่า อย่าไปพัฒนา ปล่อยวางให้
หมด”

“อยากจะตั้งปัญหาถามว่าแล้วเราจะทำอย่างไรกัน เติมก็
สอนมาดี ๆ ว่า รีบออกไปทำงานทำการนะลูกนะ อย่าไปชู้เกียจ
ชู้คร้าน หาเงินหาทองหาทรัพย์ หาสมบัติสะสมไว้จะได้ตั้งเนื้อ
ตั้งตัวต่อไป อย่าไปคบคดโกงใครเขา พอลอกไปเจออาจารย์ดีเข้า
เกิดจิตว่างไปเสียแล้ว เลยกักจะนอนเฉย ๆ ผมจึงอยากจะขอ
ให้ท่านทั้งหลายได้ช่วยกันคิดอ่าน คำนึงถึงการสั่งสอนจริยธรรม
อย่างที่ผมพูด ถ้าสอนโลกียธรรมแล้วมันได้ผล ทำให้เด็ก
เจริญเป็นคนดีทั้งสิ้น”

หมายเหตุ

ยังมีความเห็นของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์อีกหลายเรื่อง ที่มีใ้
นำมาแสดงไว้ในที่นี้ เพราะเป็นเรื่องที่นอกเหนือไปจากข้อที่ว่า
“โลกุตตรธรรมของพระพุทธเจ้า เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา
ประเทศชาติ” หากจะนำมากล่าวด้วยแล้ว ก็สมควรที่จะได้รับ
การวิจารณ์ไปพร้อม ๆ กัน และจะทำให้หนังสือเล่มนี้กลายเป็น
เล่มใหญ่มาก องค์การฟื้นฟูพุทธศาสนามีเจตนาเพียงจะเอาธรรม
ปาฐกถาของท่านพุทธทาส ๒ เรื่อง ซึ่งบังเอิญกล่าวถึงปัญหาใน
ข้อเดียวกันนี้เมื่อราว ๕ ปีมาแล้ว มาแสดงไว้ควบคู่กันไปกับ
ความเห็นของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ เพื่อให้ท่านผู้อ่านได้พิจารณาว่า
“ใครถูกใครผิด”

บุญ จงประเสริฐ

อุปสรรคแห่งการเผยแพร่ธรรม

โดย

ท่านพุทธทาสภิกขุ

(บรรยายที่วัดมหาธาตุ พระนคร ๒๘ พ.ย. ๒๕๑๐)

ท่านนิสิตมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย และท่านสาธุชน
ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย !

เรื่องที่จะกล่าวนี้ เป็นเรื่องที่อาจใช้ได้ทั่วไป เป็น
ความรู้ทั่วไปทั้งแก่นิสิตที่เป็นบรรพชิต และท่านสาธุชนที่เป็น
คฤหัสถ์ทั้งหลาย เพื่อประโยชน์ในหน้าที่การงานในอนาคตของ
นิสิต ฉะนั้น ถ้าหากว่าจะพูดยาวไปบ้างก็ได้โปรดให้อภัย เพราะ
ว่าเป็นการยากที่จะได้มาพูดอีกเนื่องจากความแก่ชรา สังขาร
ร่างกายไม่ใคร่จะอำนวย มีอะไรที่ควรจะต้องพูดก็ต้องพยายามพูด
เราทุกคนเป็นผู้มีความรับผิดชอบร่วมกัน ในฐานะที่เป็นพุทธ-
บริษัท จะต้องทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อพระศาสนา อย่างที่เขาเรียก
กันว่า จรรโลงพระพุทธานุศาสน์

เราจะต้องนึกถึงข้อที่ว่า พระบรมศาสดาได้ทรงหวังเป็น
อย่างยิ่งว่า พุทธบริษัททั้ง ๔ จะช่วยกันสืบอายุพระศาสนา คือ
ทำให้พระพุทธานุศาสน์ยังคงมีอยู่ในโลก เพื่อเป็นประโยชน์แก่

ชาวโลกให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้ เรามีหน้าที่ที่จะต้องทำ
 พระพุทธศาสนาหรือพระธรรม ให้เข้าถึงจิตใจของมนุษย์
 ตามลำดับยุค เรามีหน้าที่ร่วมกันที่จะใช้พระธรรมให้เป็น
 ประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ และพระธรรมนั้นจะต้องถูกใช้ไป
 ในลักษณะที่เป็นประโยชน์ ไม่ใช่เป็นเครื่องมือสำหรับถกเถียง
 ทะเลาะแตกสามัคคีกัน ธรรมะนี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสเปรียบว่า
 เหมือนกับแพสำหรับข้ามฟาก แต่เรากลับไม่ใช่ข้ามฟาก เราใช้
 เพียงเอามาประกวดกัน ด้วยความสวยงามของมัน แล้ว
 ในที่สุดก็ใช้ดำไม้ไผ่นั้นฟากกันเมื่อเกิดขัดใจกันขึ้นมา อย่างนี้
 มันก็เป็นเรื่องน่าหัว ฉะนั้น เราจะต้องนึกถึงในข้อที่ว่า
 ธรรมะนี้มีลักษณะเหมือนพวงแพ (โกลุมบิกัสสุร) เราจึงทำ
 หน้าที่เหมือนกับว่าสร้างเรือสร้างแพ แล้วช่วยกันให้ได้ข้าม
 ด้วยเรือด้วยแพนั้น จากฟากแห่งความทุกข์ไปสู่ฟากแห่ง
 ความดับทุกข์ ด้วยความรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

หัวข้อที่จะพูดในวันนี้คือ “อุปสรรคแห่งการเผยแผ่
 ธรรม” ซึ่งจะมีอะไรบ้าง ก็ขอได้โปรดลองฟังดู เพื่อช่วยกัน
 คิด และร่วมมือกันทำ

ปัญหาข้อแรก ที่เราเผยแผ่ธรรมะหรือพระพุทธศาสนา
 ไม่ค่อยจะเป็นผลก็ตามที่เรากำลังการนั้น ก็เพราะ มนุษย์ทุกวันนี้

ไม่นิยมเล่นขันธ์ให้แก่ตัวเองในทางวิญญาน คำว่า “ทางวิญญาน” นี้ อาจจะแปลกhususสำหรับบางท่านก็ได้ มันหมายความว่าถึงสภาพของจิตใจที่ละเอียดที่ประณีตที่สูงขึ้นไปกว่าธรรมดา แม้ว่าเราจะมีสุขกาย แต่เราอาจจะไม่มีความสุขทางวิญญานก็ได้ คือยังต้องร้องไห้ยังต้องทุกข์ทรมานหม่นหมอง แม้จะเป็นคนมั่งมีสบายแข็งแรง มีอำนาจวาสนา ก็ยังมีไฟอยู่หลาย ๆ กองในวันหนึ่ง ๆ ในจิตใจ นี้เรียกว่าสภาพทางวิญญานยังตกต่ำ คำว่า “วิญญาน” ในที่นี้หมายความว่าอย่างนี้ ที่จริงมันก็น่าจะใช้คำว่า “ทางวิญญาน” เพราะตามบาลีก็มีแต่เรื่องทางกายและจิต แต่ในภาษาไทยเราเอาคำว่า “ทางจิต” นี้ ไปใช้ทั่วไป เช่นหมายถึงทางจิตที่เนื่องอยู่กับกาย เช่นพูดว่า โรคกาย โรคจิต โรคจิตก็กลายเป็นโรคที่ต้องไปรักษาที่โรงพยาบาลโรคจิต แต่ “โรคจิต” ในภาษาบาลีนั้น หมายถึงโรคทางวิญญาน คือโรคโลภะ โทสะ โมหะ หรือกิเลสที่รบกวนคนให้มีความทุกข์ทรมานหม่นหมอง เราจึงต้องใช้คำว่า “ทางวิญญาน” เพื่อให้รัดกุม

ฝรั่งเขาใช้คำนี้กันแพร่หลายแล้ว เช่นคำว่า Spiritual Happiness” หมายถึงความสุขทางฝ่ายวิญญาน คือการได้เข้าถึงพระเป็นเจ้า “Spiritual Endeavour” ความเพียรพยายามทางวิญญาน คือต้องการยกวิญญานของตนให้สูงขึ้นไปถึงความเป็น

อันเดียวกันกับพระเจ้า ฉะนั้น คำว่า “ทางวิญญาน” หรือ Spiritual นั้น แพร่หลายมากในหมู่คริสเตียน แต่เราพุทธบริษัท ยังใช้กันน้อย

ลองคิดดูให้ดี จะเห็นได้ว่า การที่เราเป็นมนุษย์กันจริงๆ นี้ มันอยู่ที่เรื่องวิญญาน ทางจิตใจ ไม่ได้เป็นมนุษย์ เพราะว่ามีร่างกายเกิดมาเป็นคน แต่มนุษย์ทุกวันนี้ไม่นิยมเลื่อนชั้นในทางวิญญาน แม้จะมีอายุมากแล้ว ก็ยังไม่สนใจธรรมะ เพราะไปหลงไหลเพลิดเพลินแต่ในเรื่องทางวัตถุ จนไม่ได้สนใจในเรื่องทางวิญญาน เขาไม่รู้ว่ายังมีปัญหาทางนี้อยู่ จึงไม่ได้สนใจที่จะเลื่อนชั้นให้แก่ตัวเองในทางจิตใจ และเพื่อความเข้าใจง่ายเกี่ยวกับการเลื่อนชั้น ก็อยากให้เราระลึกถึงคำแนะนำที่เก่าที่สุด ก่อนสมัยพระพุทธเจ้า กระทั่งในยุคพระพุทธเจ้า และยังใช้ได้ แม้กระทั่งบัดนี้ คือข้อความในมนุธรรมศาสตร์ที่ได้กล่าวว่าคนเรานั้นมีอยู่ ๔ อาศรม คำว่า “อาศรม” ในที่นี้ มิได้หมายถึงกระต๊อบใบไม้สำหรับอยู่อาศัย แต่หมายถึงหมู่คนอยู่กันมากๆ

โดยมีความนึกคิดและการกระทำที่เหมือนๆ กัน นี้เรียกว่าอาศรม อาศรมที่ ๑ “พรหมจารี” คือเด็กและหนุ่มสาวที่ยังไม่ผ่านการสมรส คนเหล่านี้เรียกว่า “อาศรมพรหมจารี” เขาจะต้องเคร่งครัดในการศึกษา ในการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ประเพณี ให้ถูกต้องอย่างเคร่งครัด

อาศรมที่ ๒ คือ “**กฤหัสถ์**” หมายถึงคนแต่งงานเป็น
พ่อบ้านแม่เรือนแล้ว ประกอบหน้าที่การงานอย่างหนัก

อาศรมที่ ๓ เรียกว่า “**วนปรสัถ์**” คำนี้แปลว่าอยู่ป่า
แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะต้องออกไปอยู่ในป่าในถ้ำในภูเขาเสมอ
ไป เมื่อเขามีอายุมาถึง ๖๐ ปี คนเหล่านี้ก็ออกสู่อาศรมวนปรสัถ์
หมายความว่า ปลีกตัวเองออกมาจากความวุ่นวายอย่างโลกๆ มา
อยู่ในที่สงบสงัด **หัตถิการณาคำนจิตใจ** แทนที่จะมองแต่การ
งานด้านนอกเหมือนแต่ก่อน มองด้านในให้รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร
เช่นชีวิตคืออะไร? การงานคืออะไร? เกียรติยศชื่อเสียงคืออะไร?
เฝ้ามองด้านในเรื่อยไป ไม่ต้องออกไปอยู่ป่าก็ได้ ที่ออกแล้วที่
กอลัฟ มุมบรีเวนบ้านตรงไหนก็ได้ ลองคิดดูว่ามันมีสาระอย่างไร
เมื่อเป็นกฤหัสถ์นั้นมองด้านนอก คือหาเงินหาชื่อเสียง หา
ทุกอย่างที่เขาหาๆ กัน แต่พอมาถึงอายุวัยนี้ มันทำให้รู้สึกว่ามัน
ไม่สำคัญ พอวันที่ จึงได้เริ่มมองด้านจิตใจบำเพ็ญตนเป็น “อาศรม
วนปรสัถ์” นี่จิตใจมันเริ่มสูงขึ้นแล้ว เริ่มสนใจในธรรมะแล้ว

อาศรมที่ ๔ เรียกว่า “**สันยาสี**” คือถ้าอยู่ไปอีกจนอายุ
๘๐--๙๐ และยังมีสุขภาพดีอยู่ ก็พอใจที่จะเลื่อนไปอาศรมสุดท้าย
คือสันยาสี (สำหรับบางคนอาจจะเลื่อนได้เร็วกว่านี้มาก จนถึง
กับเป็นสันยาสีได้ตั้งแต่หนุ่มๆ ก็มี โดยเฉพาะก็คือพวกนักบวช

ที่แท้) การเป็นสันยาสีนั้น คือการทำตนเป็นแสงสว่างแก่
ผู้อื่น ถ้าเป็นบรรพชิตก็ต้องท่องเที่ยวไปสั่งสอนธรรมะใน
หมู่ประชาชน ถ้าเป็นฆราวาสก็ยกทำหน้าที่คล้าย ๆ กันได้
เช่นเป็นผู้ให้ธรรมะหรือแสงสว่าง คนในอาศรมนี้สามารถ
ให้แสงสว่างโดยเป็นผู้จริง เพราะว่าเรียนมาจากชีวิตจริง ๆ
ไม่ใช่เรียนมาจากหนังสือ ฉะนั้น คนในอาศรมนี้จึงสามารถตอบ
ปัญหาชีวิตได้เป็นอย่างดี ถ้าเรียนมาจากหนังสือมันตอบผิดมาก
กว่าตอบถูก ถ้าเรียนมาจากชีวิตจริง ๆ มันมักจะตอบถูก ฉะนั้น
จึงเป็นผู้มีประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์อย่างสูง

แต่เดี๋ยวนั้นคนไม่ชอบเลื่อน ชั้นให้แก่ตนเองไป ตามลำดับ
อาศรม อย่างที่บัณฑิตผู้มีปัญญาหรือแม้พระพุทธเจ้าได้ยอมรับ
หลักการอันนี้ ว่ามันเหมาะสมแก่คนทุกคน เพราะว่าสมัยนั้นคนมี
ความนิยมทางวัตถุมากจนหลงใหลไม่รู้สร้าง เลยไม่หันหน้าหา
ธรรมะ เลยทำให้ไม่คิดว่ามีชั้นที่ไหนดีกที่จะต้องเลื่อน ขึ้นเป็น
อุปสรรคอย่างยิ่งแก่การเข้าถึงธรรมะ คนจึงติดอยู่แค่ความเป็น
กฤหัสถ์ หลงใหลแต่ในเรื่องกินกามและเกียรติ คือจิตใจไม่สูง
ขึ้นเพื่อจะอยู่เหนืออำนาจของวัตถุ แต่ว่าถอยหลังลงมายุ่งอยู่กับ
วัตถุมากขึ้น จึงยากที่จะเข้าใจธรรมะ เพราะธรรมะจะเกิดแก่
บุคคลที่สามารถเลื่อนจิตใจให้สูงขึ้นไปตามลำดับ ฉะนั้น ถ้าเรา

จะเข้าให้ถึงธรรมะ เราต้องนึกถึงข้อที่จะต้องเลื่อนชั้นให้แก่
ตัวเองในทางวิญญาน ให้สูงขึ้นไปตามลำดับเสียก่อนเรื่อง
อื่นๆ

แม้ตามหลักพระพุทธศาสนา ท่านก็ยังได้กล่าวถึง ภูมิ
แห่งจิตใจ ไว้เป็น ๔ ภูมิ คือ “กามาวจรภูมิ” (หลงใหลใน
ความสุขที่เนื่องด้วยกาม) “รูปาวจรภูมิ” (หลงใหลในความสุข
ที่ไม่เนื่องกับกาม แต่เนื่องกับรูปที่บริสุทธิ์) “อรุฬาวจรภูมิ”
(หลงใหลในความสุขที่ไม่เนื่องกับรูปไม่เนื่องกับกาม แต่เนื่องกับ
สิ่งที่ไม่มียรูป มันจึงละเอียดและปราณีตยิ่งขึ้นไป) ภูมิสุดท้าย คือ
“โลกกุตตรภูมิ” (พอใจในความสุขที่เหนือวิสัยของชาวโลก)
ท่านจัดเป็นชั้นๆ อย่างนี้ แต่แล้วเราก็ไม่สนใจที่จะเลื่อนชั้นใน
ทางวิญญาน ตามแนวของพุทธศาสนานี้ด้วยเหมือนกัน คือ
หลงใหลติดในกามาวจรภูมินี้เป็นส่วนใหญ่ และยังเข้าใจอีกว่า
เรื่องรูปาวจรภูมิ อรุฬาวจรภูมิ และโลกกุตตรภูมินี้ ต้องรอไว้
ต่อเมื่อตายไปแล้ว เกิดชาติหน้าชาติอื่นๆ ต่อไปอีกจึงจะสนใจ
มันก็เลยเลื่อนชั้นไม่ได้ แต่ถ้านึกว่ามันเป็นเรื่องทางจิตใจของ
เราในชีวิตนี้ ก็เลื่อนได้ทุกโอกาส แล้วก็จะมึผลดีกว่า

ฉะนั้น จึงขอให้คิดถึงหลักโบราณที่ว่า เมื่ออายุล่วงไป ๆ ก็ควรมีการเลื่อนชั้นในทางวิญญานให้สูงขึ้นไป แม้ธรรมชาติมันก็ต้องการอย่างนั้นอยู่แล้ว ก็อะหลงไหลในความสุขทางกามคุณได้ ก็ชั่วที่ร่างกายมันยังอำนวย พอหลังจากนั้นก็เปลี่ยนเป็นเรื่องอื่น เช่นเราเห็นคนแก่หันไปเล่นนกเขา เล่นกลด้วยไม้ เล่นโกศลอะไรทำนองนี้ ไม่ได้เกี่ยวกับกามารมณ์ทางเพศ นั่นก็เป็นไปตามธรรมชาติ เป็นไปตามภูมิของจิตใจ แต่เราไม่ค่อยสนใจทำให้มันดีไปกว่านั้น เราควรจะนึกถึงข้อนี้ เพื่อเลื่อนชั้นให้แก่ตัวเองในทางจิตทางวิญญานเสียบ้าง มิฉะนั้นใครเขาจะอธิบายธรรมะให้ฟังอย่างไรรู้จะไม่เข้าใจ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่สำเร็จในยุคนี ก็เพราะประชาชนส่วนใหญ่ตกจมลงไป ในทะเลของวัตถุนิยม เขาตกเป็นทาสของวัตถุมากเกินไปจึงมีราคะจัด มีโลภะจัด มีโมหะจัด เหมือนแมลงที่ชักใยพันตัวเองหนาเข้า ๆ ทุกทาง คือทางโลภะโทสะโมหะ ชักใยพันตัวเองจนแสงสว่างแห่งพระธรรมส่องไม่ถึง แล้วก็ไม่ว่าตัวตนกำลังอยู่ในฐานะอย่างนั้น เพราะเขาไม่มีปัญญาที่จะมองเห็นความจริง เห็นผิดเป็นถูกเสมอไป แล้วก็เลยลุ่มหลงในกิเลส ถ้าเราจะต้องการให้เขาก้าวหน้าในทางธรรมแล้ว เราต้องพยายามช่วยเขาให้มีการพัฒนาเลื่อนชั้นตัวเองในทางวิญญานเสียก่อน

ถ้าเรามองดูชาวโลกทั่วไป ก็จะมีรูสีกว่ายิ่งตกจมอยู่ในอำนาจของวัตถุมากขึ้น ๆ จนมีแต่การต่อสู้แข่งขันแย่งชิงวัตถุ มีแผนการณ์ไกลหลายสิบปีไว้ล่วงหน้า อันล้วนแต่เป็นเรื่องความต้องการทางวัตถุทั้งนั้น จนกลายเป็นสงคราม หรือวิกฤติการณ์ถาวร คือความยุ่งยากลำบากทนทุกข์ทรมานที่แก้กันไม่ตก เมื่อมนุษย์ไม่นิยมการเลื่อนชั้นให้แก่ตัวเองเสียแล้ว การอธิบายธรรมะในพระพุทธศาสนาที่มีอุปสรรค

ปัญหาข้อที่ ๒ คนสมัยนี้บางคนมองเห็นไปว่าศาสนาเป็นอุปสรรคแก่การพัฒนาประเทศชาติ ความคิดวิปลาสนี้เริ่มมีขึ้น ๆ ไม่เหมือนกับสมัยก่อน ซึ่งคนมีความเข้าใจดีว่า ศาสนาเป็นเครื่องประคับประคองมนุษย์ในการพัฒนา หรือวิวัฒนาการของมนุษย์ แต่เดี๋ยวนี้เขามีจิตใจต่ำจนมองศาสนาในฐานะเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นเลย และมีหน้าซำยังคิดว่า เป็นอุปสรรคแก่ความเจริญก้าวหน้าของเขา แล้วเขาก็ต้องเกลียดกลัวศาสนาเป็นธรรมดา

คำว่า “พัฒนา” นั้นมีความหมายกว้าง แปลว่าทำให้รกรุงรังก็ได้ หรือทำให้มากขึ้นก็ได้ แต่เดี๋ยวนี้เขาพัฒนาไปในทางที่จะทำให้เกิดวิกฤติการณ์ถาวรมากขึ้น คือความเจริญทาง

วัตถุนั้นทำให้โลกพัฒนาไปในทางมีวิกฤตการณ์ถาวร ไม่ใช่
สันติภาพถาวร จนเกิดปัญหาขึ้นมาต้องแก้ไขมากมาย แต่ก็
เป็นการแก้ที่ปลายเหตุ ไม่ได้แก้ที่ต้นเหตุ เพราะชาดธรรมะจึง
ไม่มีสันติภาพถาวร เพราะไปลุ่มหลงทางวัตถุมากจึงเกิดวิกฤต-
การณ์ถาวร จะไปแก้ที่ปลายเหตุสักเท่าไร ๆ มันก็ไม่สำเร็จ
เพราะได้ละทิ้งเครื่องมือที่จะใช้แก้ได้จริง คือโลกุตตรธรรมไปเสีย
แล้ว ถ้าเรามีธรรมะ จะทำให้การทำงานหรือการพัฒนานั้นไม่
เป็นทุกข์ แต่ถ้าการพัฒนานั้นปราศจากหลักธรรมะแล้ว การ
พัฒนานั้นจะยุ่งเหยิงและจะเป็นทุกข์ ฉะนั้น จะต้องมีความ
ประเภทที่ถูกต้องควบคุมการพัฒนาด้านวัตถุ แล้วการพัฒนานั้น
จะเป็นการปฏิบัติธรรมไปในตัว ถ้าผิดไปจากนั้นแล้ว การพัฒนา
นั้นจะเป็นการสร้างวิกฤตการณ์ถาวร อันทำให้โลกนี้ให้ระส่ำระสาย

การที่ใครจะคิดว่าผู้หมดกิเลสแล้ว จะไม่ทำงานนั้น
ไม่เคยมีหลักฐานที่ตรงไหน พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์
ท่านทำงานมากกว่าพวกเรา เสียสละมากกว่าพวกเรา เห็น
เหนื่อยมากกว่าพวกเรา และงานของท่านก็เพื่อยุบายคนอื่น ๆ
ทั้งนั้น ส่วนพวกเราที่ยังมีกิเลสก็ทำแต่เพื่อตัวเอง แม้จะเห็น
เหนื่อยก็เหนื่อยเหนื่อยเพื่อตัวเอง แล้วทำเท่าที่จำเป็น คือว่าอยาก
ได้อะไรก็ทำสิ่งนั้น ไม่ได้คิดทำเพื่อผู้อื่นเลย ดังนั้น การพัฒนา

ชนิดนั้น จึงเป็นการพัฒนาตัวเองไปในทางสร้างวิฤตการณ์ถาวร
เป็นการพัฒนาเพราะความเห็นแก่ตัว

เราจะต้องพิจารณาให้เข้าใจว่า **ผู้ที่ไม่เห็นแก่ตัวนั้น**
แหละ กลับทำงานได้มาก พังคูลแล้วมันคล้ายจะขัดกันว่า ไม่
เห็นแก่ตัว ไม่รักตัว แล้วจะไปทำงานทำไม นี่จะพิสูจน์แก่คน
ไม่มีคุณธรรมสูง ก็คงเป็นเรื่องยาก ได้แต่อ้างว่า **พระอรียเจ้า**
หรือพระอรหันต์และพระพุทธเจ้า ท่านทำงานมากกว่าใครๆ
เรื่องนี้เป็นพุทธบริษัทที่ต้องยอมรับ เมื่อเรามองเห็นและยอมรับ
อย่างนั้นแล้ว ก็เป็นข้อพิสูจน์หรือเป็นหลักฐานที่เพียงพอด้วย
เหมือนกัน แต่ถ้าจะพิสูจน์กันทางจิตใจเกี่ยวกับหลักธรรมแล้ว
จะกินเวลามาก จะพิสูจน์ทางหลักจิตวิทยาก็ไม่ได้ จึงขออ้าง
หลักฐานเช่นพระพุทธเจ้าและพระอรียสาวกทั้งหลาย **จะนั้น**
เรื่องที่คนไปกล่าวกันว่าพุทธศาสนาทำให้หมดกิเลส เมื่อหมดกิเลส
แล้วจะไม่ทำการพัฒนา อย่างนี้ไม่จริง แต่เราไม่มีเวลาที่จะพิสูจน์
เพราะต้องการเวลาหลายชั่วโมง จึงขอให้นำไปกิดดู ถ้ามี **“จิต**
ว่าง” ตามหลักของพระพุทธศาสนา ยิ่งทำงานได้มากและ
ผลิตผลิต หรือเพียงแต่มีจิตใจอย่างพุทธบริษัทที่แท้ ก็
จะทำงานได้มากหรือพัฒนาได้มาก คนที่ไม่ยอมเชื่ออย่างนี้
ก็เพราะเขายังไม่เคยมีจิตใจอย่างนั้น เขาจึงเข้าใจเรื่อง

ไม่ได้

อนึ่ง ขอให้เข้าใจว่าพระอริยบุคคลนั้น คือผลของการพัฒนาจิตใจ ยอดสุดของการพัฒนาอยู่ที่ความเป็นพระอริยบุคคล ไม่มีการพัฒนาไหนที่จะดีไปกว่านี้ได้ การพัฒนาจะต้องไปสู่อยู่ที่ความเป็นพระอริยบุคคล ฉะนั้น ความเป็นพระอริยบุคคลจะเป็นข้าศึกแก่การพัฒนาไปไม่ได้ เป็นอันตราย เพราะเป็นวัตถุประสงค์หรือเป็นจุดหมายของการที่มนุษย์จะพัฒนาตัวเองในลักษณะที่ถูกต้อง และเป็นเรื่องควรจะพัฒนาอย่างยิ่ง ศาสนาหรือสังฆธรรมจึงไม่ใช่อุปสรรคแก่การพัฒนาบ้านเมืองเลย ฉะนั้น ขอให้คิดกันเสียใหม่ แต่เดี๋ยวนี้คนไปทำแก่พระศาสนาอย่างไม่น่าจะทำ เช่นใช้พระศาสนาเป็นเพียงเครื่องประดับเกียรติของตัวเอง หรือใช้ศาสนาเป็นอาชีพ จึงทำให้ศาสนาถูกสบประมาทลดคุณค่าลงมา พิธีทางศาสนาต่าง ๆ ที่กระทำกันอยู่ทั่วไปนั้น มักจะเป็นเพียงพิธีรีตองเล็ก ๆ น้อย ๆ และเพียงเพื่อประดับเกียรติของงานหรือของเจ้าของงานเท่านั้น ไม่ได้เอาพุทธศาสนาไปตั้งไว้ในฐานะเป็นที่เคารพสูงสุด หรือไม่ได้กระทำให้ถูกวัตถุประสงค์ของพุทธศาสนา แล้วก็มาโทษว่าพุทธศาสนาเป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา มันจึงเป็นสิ่งที่น่าหัวเราะ เพราะไม่ได้ให้ความเป็นธรรมแก่พุทธ

ศาสนาเลย

บางคนก็ใช้พุทธศาสนา เป็นเครื่อง ประกอบ อาชีพ
 เขาต้องการประโยชน์ทางวัตถุหรือประโยชน์ทางโลก ๆ แต่
 แล้วเขากลับเอาศาสนาเป็นสะพานหาอาชีพ ทั้ง ๆ ที่ศาสนา
 เป็นเรื่องสอนจิตใจเพื่อให้มนุษย์มีศีลธรรม เจริญควบคู่กันไปกับ
 ร่างกาย จะได้ควบคุมร่างกายให้เป็นไปถูกต้อง แต่เขากลับเอา
 ศาสนามาเป็นเครื่องมือสำหรับหาประโยชน์ทางกาย หรือทางวัตถุ
 มันก็เลยล้มละลายไม่มีอะไรเหลือ นี้เรียกว่าพุทธศาสนาถูกใช้เป็น
 เครื่องประดับเกียรติของคนที่ไม่มีความดี คือศาสนาถูกลดค่าลง
 ไปเหลือเกิน จึงไม่ควรหาว่าพุทธศาสนาเป็นอุปสรรคแก่การ
 พัฒนา เพราะมนุษย์นั่นเองได้ทำให้ศาสนาเสื่อมเสียไปในลักษณะ
 เช่นนี้

ไม่ว่าศาสนาไหน ลองพิจารณาดูจะเห็นได้ว่าเหลือ
 แต่พิธีต้อง อันเป็นเพียงการเล่นตลกกับศาสนาเท่านั้นเอง
 ทางการเมืองกต^{๔๔}ทางการทหารก็^{๔๕} มีพิธีต้องที่เกี่ยวกับศาสนา
 แต่เป็นเพียงทำเล่น ๆ ไม่ได้ทำด้วยใจจริง แม้ปากจะอ่อน
 วอนพระเจ้า ทำการสวดมนต์ พรหมนามนต์ หรืออะไร ๆ
 ซึ่งเป็นเรื่องทางศาสนา ก็เป็นเพียงพิธีต้อง ไม่ได้ทำอะไร
 ให้ตรงตามหลักเกณฑ์ของพระศาสนาเลย ฉะนั้น เราจะ

มองเห็นได้ว่า ความคิดที่ว่าศาสนาเป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา
นั้นจะเป็นสิ่งที่ร้ายกาจอย่างยิ่ง ทำให้เกิดอุปสรรคขัดขวางใน
การเผยแผ่พุทธศาสนา เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงธรรม และ
พร้อมกันนั้น ก็เป็นการรื้อถอนพระศาสนาไปในตัว ขอให้
นักศึกษามหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยนี้ นึกดูว่า เราเรียนเรา
พยายาม เราต่อสู้ทั้งหมคนั้น เพื่อความเจริญของพระพุทธศาสนา
แต่จะต้องทำให้ถูก จะไม่ได้เป็นผู้ที่เอาศาสนาไปเป็นเครื่องมือ
แสวงหาหรือกอบโกยวัตถุ เหมือนกับที่เขาทำกันโดยมากในยุคน

ข้อต่อไป ก็ได้แก่ส่วนที่เกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่ง
บางคนถือว่าเหมือนกับพุทธศาสนา แล้วก็เลยถือโอกาสผสมโรง
ผสมรอยกลืนพุทธศาสนาไปในตัว เราจะต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่า
มันไม่ใช่สิ่งเดียวกัน คือเราอาจจะพูดได้ว่า คอมมิวนิสต์จะเกิด
ก็ต่อเมื่อศาสนาหมดกำลัง คือเหลือแต่ซากนอนแบบหมดกำลัง
ที่จะต่อสู้ แต่ไม่ใช่ตาย ศาสนาหมดกำลังเมื่อไรลัทธิคอมมิวนิสต์
จะต้องโผล่ขึ้นมา

เมื่อใดศาสนาหมดกำลังไม่มีอิทธิพลเหนือจิตใจของมนุษย์
แล้ว เมื่อนั้นมนุษย์ก็ต้องเป็นคนเห็นแก่ตัวเองจนไม่เห็นแก่
หน้าผู้ใด และคนที่ได้รับความกดขี่ข่มเหงเอาเปรียบก็จะต้อง
ลุกขึ้นต่อสู้ เรียกว่าคนยากจนต่อสู้คนมั่งมีที่เห็นแก่ตัวจัด นั้นมัน

ไม่ใช่เป็นสิ่งที่เดียวกันกับพุทธศาสนา มันเป็นเพราะขาดพระพุทธรศาสนา ถ้าหากว่าคนยังมีเมตตาปราณีแก่กันเหมือนกับว่าเป็นพ่อแม่ เป็นพี่น้องกันแล้ว คอมมิวนิสต์จะเกิดขึ้นมาในโลกไม่ได้

เมื่อศาสนาหมดกำลัง คือไม่มีหลักคำสอนของศาสนาที่ถูกต้องแล้ว คนก็มีความเชื่อในเรื่องของกรรมผิดพลาดไป ไม่ได้เชื่อว่าคนเรามีกรรมหรือการกระทำต่าง ๆ กัน จนเราต้องเป็นไปหรือเป็นอยู่ต่าง ๆ กัน จะให้เหมือนกันไม่ได้ แล้วเขาจะเอาให้เหมือนกัน ใครมีอะไรก็จะต้องมีเหมือนกันหมด ก็ต้องเอามาเฉลี่ยกัน ต้องบังคับให้เอามาแบ่งมาแจกกัน ฉะนั้น ลัทธิคอมมิวนิสต์จึงเกิดขึ้นเมื่อคนเข้าใจผิดในเรื่องหลัก ของกรรมของตนเอง เมื่อศาสนาหมดกำลังลงไป เพราะไม่ได้สอนเรื่องกรรมอย่างถูกต้อง เมื่อคนไม่มีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องในหลักเรื่องกรรม ลัทธิที่บังคับให้เสมอภาคกันก็เกิดขึ้น

เมื่อใด ถ้าคนเห็นเรื่องทางจิตใจสำคัญน้อยกว่าเรื่องทางกาย เมื่อนั้นลัทธิคอมมิวนิสต์จะเกิดขึ้น ถ้าศาสนายังมีการสอนที่ถูกต้องอยู่ คนจะรู้สึกว่เรื่องทางจิตใจนั้นสำคัญกว่าเรื่องทางร่างกาย เพราะเรื่องทางจิตใจนี้เป็นรากฐานของเรื่องทางร่างกาย พอเข้าใจผิดมันก็กลับตรงกันข้าม เห็นเรื่องทางร่างกายนี้สำคัญกว่าจิตใจ พวกนี้หลงไหลในรสอร่อยของวัตถุ

ลัทธิที่สอนว่าวัตถุสำคัญกว่าจิตก็เกิดขึ้นมา แม้คนไทยในประเทศไทยหรือในพระนครนี้ บางทีก็พูดว่าสุขภาพทางกายสำคัญกว่าสุขภาพทางจิต ให้มีกินมีใช้ พัฒนาบ้านเมืองให้คนอยู่ดีกินดีให้อิ่มหนำสำราญมีสุขภาพทางกายดีเสียก่อนแล้วจึงค่อยสนใจเรื่องทางจิตใจ ถ้าเข้าใจอย่างนี้ก็ขอได้โปรดระวังให้ดี ๆ เพราะว่าหลักพระพุทธศาสนาไม่มีสอนไว้อย่างนั้นเลย

สุขภาพทางใจ คือใจที่ดีที่มีสัมมาทิฐิ มีความกตัญญูต้องมีความเข้าใจถูกต้อง นั่นเป็นรากฐานที่จะให้เกิดการกระทำทางกายวาจาและทางวัตถุภายนอกถูกต้อง ความถูกต้องทั้งหลายมันมีขึ้นได้เพราะมีความถูกต้องภายในจิตใจเสียก่อน

ขอถือโอกาสกล่าวถึงสาเหตุอีกอันหนึ่ง ที่ศาสนาในโลกหมกกำลังลงทุกที ๆ ก็เพราะว่าคนเรามีความเกลียดชังกันระหว่างศาสนา นานอันตรายอย่างยิ่งที่ศาสนาแต่ละศาสนา มองดูกันด้วยสายตาที่ไม่เป็นมิตร เรื่องนี้ไม่ใช่ความประสงค์ของธรรมชาติ ไม่ใช่ความประสงค์ของพระเป็นเจ้า หรือของศาสนาไหน ๆ แต่มันเป็นความเข้าใจผิดของคนในศาสนานั้น ๆ เอง ที่เห็นศาสนาอื่นเป็นศัตรูแก่ตัวเอง หรือแก่ศาสนาของตน การมองเห็นศาสนาอื่นเป็นศัตรูกันนั้นเป็นความโง่เขลาที่สุด เป็นความเข้าใจผิดที่สุด และเป็นอันตรายแก่มนุษย์ที่สุด ไม่มี

ศาสนาไหนที่มีอะไรจะต้องเป็นศัตรูกัน คือ ถ้ามองดูให้
ถึงหัวใจของสิ่งที่เรียกว่าศาสนาแล้ว จะรู้สึกว่าเหมือนกัน
คือทุกศาสนาต้องการจะกำจัดความทุกข์ทรมาน “ตัวกู—ของกู”
หรือความเห็นแก่ตัวจัตตด้วยกันทั้งนั้น คือกำจัดความเห็นแก่
ตัวให้หมด นั่นแหละคือเนื้อแท้ของทุกศาสนา

ถ้าเราเห็นได้แบบนี้ ศาสนาทั้งหลายในโลกจะเข้ากันได้
แต่ถ้าเรามองศาสนาอื่นในลักษณะเป็นศัตรูแล้ว ศาสนาในโลก
จะถอยกำลังและจะทรุดโทรมลงพร้อมกันทั้งโลก แล้วโลกก็จะมี
ศาสนา ส่วนลัทธิที่ตรงกันข้ามก็จะเจริญรุ่งเรืองเฟื่องฟูขึ้นมา
ทันที และมนุษย์ก็จะหมดเสรีภาพ เป็นความเสียหายล้มละลาย
ของมนุษย์ ไม่มีอะไรที่น่าจะเศร้าไปกว่านี้ นี่เรียกลัทธิคอม-
มิวนิสต์จะเกิดขึ้นมาได้ ก็ต่อเมื่อศาสนาถอยกำลังหรือหมดกำลัง

ขณะนี้เรากำลังใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องต่อต้านลัทธิ
คอมมิวนิสต์โดยผิดวิธี พุทธศาสนาในส่วนโลกุตตรธรรมที่
จะสามารถต่อต้านคอมมิวนิสต์นั้นเรากลับไม่เอามาใช้ แต่นำ
พุทธศาสนาไปทำพิธีรีตองผิด ๆ ที่ทำให้คอมมิวนิสต์หัวเราะ
เยาะได้ พุทธศาสนาเนื้อแท้ที่สามารถต่อต้านลัทธินี้ได้
เราไม่เอามาใช้ และแถมไม่เอามาพูดกันด้วยซ้ำไป แต่เอา
พิธีรีตองหรือเปลือกกระพริบมาใช้พุทธศาสนามาเรียกว่าเป็น

พุทธศาสนา อย่างนั้นแล้วมันจะได้ผลอะไร นำมาใช้แค่ส่วน
 ที่ให้เขาหัวเราะเยาะได้เท่านั้น มันก็อยู่ในสภาพที่ใคร ๆ
 ก็ต้องพูดว่า “ฉิบหายหมด แะแล้ว”

ที่ว่าใช้พุทธศาสนาในลักษณะที่ทำให้เขาหัวเราะได้นั้น ก็
 เช่นที่เรียกกันว่าทำบุญสุนทาน ๆ ถ้ามันเป็นการทำบุญสุนทาน
 ด้วยเจตนาเสียสละจริง มันก็ไม่น่าหัวเราะเยาะ แต่ถ้าทำบุญ
 สุนทานเป็นการค้าหาทำไรเกินควร เช่นว่าลงทุนทำบุญไปสักบาท
 หนึ่ง แล้วก็อ่อนนอนแล้วอ่อนนอนอีก ยกมือท่วมหัวขอให้ตัวได้
 วิมานสัก ๑-๒-๓ หลัง ให้เกิดเป็นคนสวยคนรวย และให้ได้
 อะไรต่าง ๆ โดยลงทุนไปบาทเดียว มันไม่มีการค้าหาไรเกินควร
 ประเภทไหนที่จะเอาให้มากเหมือนแบบนั้นแล้ว ถ้านำพระพุทธ-
 ศาสนาอย่างนี้ไปต่อต้านใครเข้า มันก็เป็นเรื่องที่ทำให้เขาหัวเราะ
 เยาะมากกว่า เพราะมันไม่ใช่คำสอนของพระพุทธศาสนาเลย

พุทธบริษัทเรายังหวังในโลกหน้า หลังจากตายแล้ว
 อย่างลม ๆ แล้ง ๆ มากเกินไป นี่ก็เป็นเรื่องที่ทำให้พวก
 คอมมิวนิสต์หัวเราะเยาะ แท้จริงแล้วพุทธศาสนาไม่ได้ให้
 หวังในโลกหน้าอย่างลม ๆ แล้ง ๆ แต่มันเป็นเรื่องของการ
 ต่อสู้กิเลสที่ถูกต้อง ที่นี้และเดี๋ยวนี้ สามารถที่จะขจัดความ
 คิดความนึกและการกระทำที่เป็นภัยแก่ มนุษย์ให้หมดไปทันที

และเดี๋ยวนี้ ในชีวิตนี้ให้หันตาเห็น การทำบุญบางชนิดยังมี
ลักษณะเหมือนการเอาน้ำพริกไปละลายแม่น้ำ อย่างนี้มันก็เป็น
การทำบุญที่น่าหัวเราะเยาะ เพราะไม่มีผลไม่มีอิทธิพลใด ๆ ที่จะ
ต่อต้านลัทธิที่เป็นศัตรูได้

จิตที่มีความรู้สึกเป็นความรักสากล เมตตา กรุณา
เป็นสากล ไม่มีเขาไม่มีเรา ไม่เห็นแก่ตัวเอง นี่แหละคือ
ศาสนาตัวแท้ แต่แล้วก็ยังมีความเห็นที่ห่างจากความคิด
ว่ามีตัวกู-ของกูนี้ ไม่ใช่พุทธศาสนา การยืนยันข้าง ๆ คู ๆ
แบบกระต่ายขาเดียวหรืออย่างอันธพาล นี่ก็แปลว่าเขาได้ปลอม
หัวใจพระพุทธศาสนาไปเป็นอื่นเสียแล้ว จึงไม่เป็นพุทธศาสนาที่
จะต่อต้านอะไรได้เหมือนกัน

ทีนี้ มองดูไปตามสมาคมชาวพุทธ คณะพุทธบริษัท
และพุทธสมาคมทั้งหลาย ก็ยังเห็นได้ว่าชนชาวยกกันแต่ในเรื่อง
ซึ่งยังไม่เป็นหัวใจของพุทธศาสนามากกว่า สมาคมเหล่านี้ส่วนมาก
กำลังชวนช่วยพยายามทำงานแต่ในเรื่องที่เป็นเกียรติบ้าง เป็น
เรื่องพิธีรีตองบ้าง เกี่ยวกับการเมืองบ้าง เกี่ยวกับการประโยชน์
ส่วนตัวบ้าง นี่มันไม่ใช่งานอันเป็นหัวใจของพุทธศาสนา และ
ยิ่งกว่านั้นยังทำให้เปลืองเงินทองมาก เสียเงินไปประชุมกันแล้ว
ได้เรื่องนิดเดียว และก็ปรากฏว่าไม่มีสาระอะไร เพียงแต่ถกเถียง

กันให้หมดเวลา เสร็จแล้วก็เก็บเรื่องเงียบเลิกกัน ปีนักษัตร
ประชุมถกเถียงกันใหม่ แล้วไม่มีอะไรที่เป็นเรื่องหัวใจของพระ-
พุทธศาสนา ถ้านำไปอ้างว่าจะเป็นเรื่องต่อต้านคอมมิวนิสต์แล้ว
มันก็เป็นเรื่องที่ทำให้ถูกหัวเราะเยาะ เพราะไม่ใช่เป็นการงานที่
จะเป็นผลดีอะไรแม้แต่สักนิดเดียว

สำหรับการที่ใครจะเข้าใจ หรือมีการอธิบายกันอยู่ที่เมือง
นอกว่า พุทธศาสนากับคอมมิวนิสต์มีหลักเกณฑ์อันเดียวกันนั้น
ก็ขอให้เข้าใจให้ถูกต้องกันเสียที่ว่า คอมมิวนิสต์กับพระพุท-
ธศาสนาเป็นอันเดียวกันไม่ได้ มีประเด็นใหญ่ๆ ที่ควรกำหนด
จดจำก็คือว่า หลักพระพุทธศาสนานั้น ไม่สอนให้ยึดครอง
สิ่งใดโดยความเป็นของตัว เกี่ยวกับแง่นี้ ก็มีคนเขียนอธิบาย
กันเป็นหนังสือหลายเล่มในต่างประเทศว่า หลักพระพุทธศาสนา
ไม่ให้มีอะไรเป็นของตัว ให้เป็นของสงฆ์ร่วมกัน มีสิทธิ์ส่วนเท่า
กัน แล้วหลักคอมมิวนิสต์ก็เป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้น เขาจึง
เห็นว่าคอมมิวนิสต์กับพุทธศาสนาเป็นอันเดียวกัน นี่เป็นเรื่องตู่
กันซึ่งหน้า หลักของพระพุทธเจ้านั้นไม่สอนให้ยึดครองอะไรเป็น
ของตัวเลย มันจึงไม่มีอะไรร่วมกัน ไม่มีอะไรจะไปเฉลี่ยกัน มัน
เป็นเรื่องที่ต้องอธิบายมากเวลาไม่พอ จึงขอบอกกันไว้แต่หัวข้อ
ว่าหลักของพระพุทธศาสนานั้นไม่ได้สอนให้ยึดครองอะไรว่าเป็น

ของตัว ส่วนหลักคอมมิวนิสต์ แม้ว่าจะให้เป็นเจ้าของร่วมกัน มันก็มีการยึดครองเป็นของตัวเองหรือพวกตัว เพราะฉะนั้น มันจึงแตกต่างกันอย่างฟ้ากับดิน

หนึ่ง คอมมิวนิสต์นั้น เอาวัตถุเอาร่างกายเป็นรากฐานเป็นหลักสำคัญ ให้วัตถุเจริญก่อนก้าวหน้าก่อน แล้วจิตใจจะดีเอง แต่พุทธศาสนาเอาจิตใจมาก่อน ต้องดีก่อน ต้องถูกต้องก่อน แล้วร่างกายจึงจะดีเอง มันตรงกันข้ามกันอย่างนี้

คอมมิวนิสต์ต้องการให้ทุกคนมีอะไรเหมือนกัน รวยก็รวยด้วยกัน จนก็จนด้วยกัน คือมีสิทธิมีส่วนเท่ากัน จึงต้องเอามาแบ่งกัน แต่พุทธศาสนาบอกว่ามันต้องให้ “กรรม” จัดการให้ เป็นไปตามการกระทำของแต่ละคน คือมโนกรรมวจีกรรม และกายกรรมของคนเหล่านั้นเอง ฉะนั้น คนเราจะมีอะไรเท่ากันไม่ได้ เพราะคนมีความขยันหมั่นเพียรต่างกัน

ถ้าเราจะมองกันในเรื่องของผล เราจะเห็นว่าพุทธบริษัทที่ยากจนนี้ มีความเจียมตัวยินดีรับกรรมเป็นของตัวเอง ตามที่กรรมจะจัดให้อย่างไร แต่คนจนของพวกคอมมิวนิสต์เขาไม่คิดอย่างนี้เลย เขาจะคิดว่าต้องไปยื้อแย่งเอามาจากคนมั่งมี มาเฉลี่ยให้เหมือนกันให้เท่ากัน ให้จนได้

อนึ่ง มีคนบางคน (ตามบทความของหนังสือพิมพ์สยามรัฐ) คิดว่า คำสอนในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับ “จิตว่างหรือสัพพัญญุตาน” จะเป็นช่องทางชักนำมาซึ่งลัทธิคอมมิวนิสต์ นี่เป็นคำพูดที่แม้แต่คอมมิวนิสต์เองจะมองเห็นได้ง่ายๆ ว่าการเป็นคอมมิวนิสต์นั้นเกิดจากจิตไม่ว่าง คือมันต้องการจะมีอะไรยึดครองเป็นตัวกูของกู ฉะนั้น “จิตว่าง” จึงไม่ใช่ช่องทางจะทำให้เกิดลัทธิคอมมิวนิสต์ได้เลย ลัทธิคอมมิวนิสต์เกิดมาจากจิตวุ่นจนเคืองจัด จนยอมทนนิ่งอยู่ไม่ได้ และพวกคอมมิวนิสต์นั้นจะไม่กลัวอะไรเลย นอกจากกลัวจิตว่างที่ถูกต้องตามแบบของพระพุทธศาสนา ไม่ใช่จิตว่างแบบอันธพาล เพราะจิตว่างที่ถูกต้องตามแบบของพระพุทธศาสนานั้นจะไม่คิดขบถแย่งอะไรของใครเลย ลัทธิคอมมิวนิสต์ก็สูญไปได้ในพริบตาเดียว ฉะนั้น เราจะต้องถือว่า เรื่องสัพพัญญุตานซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนานั้นแหละ คือสิ่งที่จะป้องกัน และจะแก้คอมมิวนิสต์อย่างเด็ดขาด ให้สะอาดไปจากจิตใจของพุทธบริษัท ธรรมะข้ออื่นไม่มี มีแต่ธรรมะเรื่องสัพพัญญุตานเท่านั้น

ส่วนเรื่องที่ว่าจิตว่างได้อย่างไร นี่เป็นเรื่องใหญ่มาก สมกับที่เป็นเรื่องหัวใจของพระพุทธศาสนา แต่เรากลับเอาใจใส่กัน

น้อย จนไม่สมกับที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ฉะนั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ต้องเผยแพร่ และอยากจะขอร้องท่านทั้งหลายให้ช่วยกันศึกษาให้เข้าใจ เพื่อช่วยเผยแพร่ต่อไป ไม่ใช่ช่วยกันทำลาย

พระพุทธเจ้าท่านตรัสถึงคำว่า “ตถาคตภาษิตา” แล้วก็ยกเอาสุญญตา (จิตว่าง) เป็นหลักทั้งนั้น ซึ่งทำให้กล่าวได้ว่า ถ้าไม่ใช่เรื่องสุญญตา หรือไม่ได้เกี่ยวเนื่องกับเรื่องสุญญตาแล้ว ไม่เป็นตถาคตภาษิตเลย (ไม่ใช่เรื่องที่พระพุทธเจ้าท่านพูดเลย) ฉะนั้น เราต้องสนใจเรื่องคำว่า “ว่าง” นั้นกันให้ถูกต้อง เราจะต้องแยกเป็น ๓ คำ คือเรื่อง ความว่าง เรื่อง โลกว่าง และเรื่อง จิตว่าง

ผมได้พยายามเผยแพร่เรื่องนี้มาประมาณสักสิบปีแล้ว ก็นับว่าได้ทำให้เกิดความสนใจขึ้นตามสมควร เดียวนี้ก็กำลังได้รับความสนใจหรือวิพากษ์วิจารณ์กันมาก มีหนังสือพิมพ์หรือหนังสือต่าง ๆ เอาไปเขียนไปพูด ไปล้อเลียนก็มี ไปตำหนิ แต่แล้วก็ยังเป็นประโยชน์ที่ทำให้เรื่องนี้แพร่หลายเร็วขึ้น โดยทำให้สินค้าของพระพุทธเจ้าแพร่หลายโดยไม่ได้เสียค่าโฆษณาเลย เรื่องสุญญตาที่ผมเรียกว่าเป็นสินค้าอย่างเดียวของพระพุทธเจ้านี้ ได้แพร่หลายออกไปสู่จิตใจของหมู่ชาวพุทธไทยแล้ว เคยหวังอยู่ว่าสัก ๒๕ ปีคนจะเข้าใจเรื่องความว่างนี้ในประเทศไทย แต่เดี๋ยวนี้

ดูเหมือนจะเร็วยิ่งกว่านั้น เพราะมีการวิพากษ์วิจารณ์กันมาก
บางคนถึงกับห้ามไม่ให้สอนเรื่องสุญญताก็มี

เราจะพูดกันถึงคำว่า “ความว่าง” ก่อน ขอได้โปรด
กำหนดให้ดี คำว่า “ความว่าง” นี้เป็นภาษาไทย และสุญญता
ที่แปลว่า “ความว่าง” นี้ เป็นภาษาบาลี คำว่า “ความว่าง”
นั้น เราต้องแยกเป็น ๒ ความหมาย คือ ความว่างในภาษาคน
ธรรมดา กับ ความว่างในภาษาทางธรรม ความว่างในภาษา
คนธรรมดานี้หมายถึงการไม่มีอะไรเลย เช่นที่เรียกว่า ว่างเปล่า
ส่วนความว่างในภาษาธรรมะในภาษาพุทธศาสนานั้น หมายถึง
ความว่ามีอะไรก็ได้ทุกอย่าง แต่ในบรรดาสสิ่งที่มีทั้งหมดนั้น
ไม่มีอันใดที่เป็นตัวตนหรือเป็นของตนได้จริงๆ นั่นคือ “ความ
ว่าง” ที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา

พอคนได้ยินคำว่า “ความว่าง” ก็เหมาว่าเป็นความว่างๆ
ไม่มีอะไรเลย เลยกลัว เลยไม่กล้าแตะต้อง เพราะเกรงว่าจะทำ
หยาบสุญหยาบไม่ได้อะไรเลย ไม่ทราบว่าเป็นใคร เมื่อไร ครั้งไหน
โพลไปแปลคำว่า “สุญญะ” นี้ ว่า “สูญเปล่า” บาปกรรม
ลึกซึ้งอยู่ตรงที่แปลคำว่าสุญญะนี้ว่าสูญเปล่า ถ้าใครได้ยิน
คำว่าสุญญताแปลดังนี้ โปรดอย่าเชื่อ เพราะพระพุทธเจ้า
ท่านไม่ได้ว่าสูญเปล่า ท่านว่าว่าง และว่างจากอะไร ?

ว่างจากอึดตาและว่างจากอึดนียา ว่างจากอึดตา คือว่างจากความหมายที่จะเป็นตัวตน ว่างจากอึดนียา คือว่างจากความหมายที่จะเป็นของตน นั่นเรียกว่าความว่างที่ถูกต้องตามแบบของพระพุทธเจ้า และเป็นหัวใจของพุทธศาสนา ฉะนั้น จงอย่าไปถือเอาความว่างทางวัตถุแบบภาษาคนธรรมดา ที่หมายความว่าคับหมด ไม่มีอะไรเลย หรือแม้แต่คำว่าสูญเปล่าอย่างนี้ ก็อย่าเอามาใช้กับคำว่าสูญญตาในพระพุทธศาสนา มิฉะนั้น จะไปหลงเกลียดกลัว “ความว่าง” ของพระพุทธเจ้า

ในประเทศอินเดียมีศาสนาหรือหลายสิบลัทธิ เขาเลยแบ่งศาสนาทั้งหมดออกเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งสอนว่า “ว่าง” อีกพวกหนึ่งสอนว่า “ไม่ว่าง” สำหรับพุทธศาสนาอยู่ในพวกที่สอนว่า “ว่าง” แต่ก็ยังมีลัทธิอื่นที่สอนเรื่องว่างอีกหลายศาสนาเหมือนกัน ฉะนั้น คำว่าว่างหรือลัทธิว่างนั้นมันไม่ใช่มีอันเดียว และไม่ใช่เหมือนกันไปหมด ให้รู้ไว้อย่างนี้เสียก่อน ส่วนพุทธศาสนาเราเป็นศาสนาประเภทที่สอนว่า “ว่าง” ก็เลยเรียกว่าพวก “สูญญวาท” แล้วมีลัทธิศาสนาอื่นอีกมากที่สอนเรื่องไม่ว่าง (คือมีตัวตน) นั้นเขาเรียกว่าพวก “อสูญญวาท”

แต่ถ้าถือเอาการอธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่เนื่อง กว้าง กาลเวลา เป็นหลัก พุทธศาสนาเราอยู่ในพวกที่เป็น “ขณิกวาท” คือสอนว่าร่างกาย จิตใจ สุขทุกข์ เหล่านี้มันมีชั่วขณะเท่านั้น ไม่ใช่

เที่ยงแท้ถาวรตายตัว ไม่ใช่อันเดียวตัวเดียวยืดยาวตลอดกาล
ยังมีลัทธิอื่นอีกมากที่เป็นพวก “อชนิกวาท” คือสอนว่ามันมีตัวตน
เที่ยงแท้ตัวเดียว ยืดยาวถาวรไม่ดับสูญ

พุทธศาสนายังเป็น “วิฆนะวาท” คือสอนว่าสิ่งทั้งหลาย
นั้นมันประกอบด้วยส่วนประกอบต่างๆ แบ่งแยกออกได้เป็นขั้น
เป็นธาตุ แล้วยังเป็นอนัตตา ส่วนลัทธิอื่นเขาสอนเป็น
อัตตา เรียกว่าพวกอวิชัยวาท พวกนี้ได้แก่ลัทธิสัสสตทิฐิ
คือถือว่าเที่ยงแท้ ไม่แบ่ง ไม่ประกอบด้วยขณะ และไม่
ว่าง แต่เป็นตัวตนที่เที่ยงแท้ถาวร คือคนเดียวกันนั้นแหละ
ไปเกิด แล้วก็ตาย แล้วก็ไปเกิดอีก เป็นคนเดิมเดียวกัน
นั่นเอง นี่เป็นมิจฉาทิฐิ ไม่ใช่พระพุทธศาสนา

ฉะนั้น จะต้องรู้ให้ถูกต้องตามหลักของพระพุทธ-
ศาสนาว่า แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า “อวิชชา” นี้ ก็เกิดได้ดับได้
และสิ่งที่เราเรียกว่า อนุสัย สัญโญชน์ ก็เป็นสิ่งที่เกิดได้
ดับได้ อย่าได้เข้าใจว่าอวิชชาเป็นของตายตัวไม่มีเกิดไม่มี
ดับ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่ามันเกิดเมื่อมีการกระทบทาง
อารมณ์ ทางการสัมผัสด้วยตาหูจมูกกลิ่นกายใจ เสร็จแล้ว
อวิชชาก็ดับไปตามขณะ แม้สัญโญชน์หรืออนุสัยก็เหมือนกัน
มันมีการเกิดและดับ การที่(อภิธรรม)สอนกันโดยไม่ระมัด

ระวังว่า “อนุสัย” นอนเนื่องในสันดาน เป็นตัวเดียวกัน
แต่ ไม่มีตัว อย่างนั้นมันเป็นสัสสตทวิญญู นั่นแหละคือไม่ว่าง
ไม่ใช่พระพุทธศาสนา และเป็นมิจฉาทิฏฐิ

เมื่อรู้ว่า “ความว่าง” หมายถึงว่างจากสาระที่จะยึดถือ
ว่ามีตัวตนและมีอะไร ๆ เป็นของตน นั่นก็เพื่อป้องกัน “สัสสต-
ทวิญญู” แล้วพร้อมกันนั้นก็ป้องกันไม่ให้เป็น “อุจเฉททวิญญู” ที่
ถือว่ามีตัวตนแต่ตายแล้วสูญ ถ้าถือว่ามีตัวตนตายแล้วก็ไม่สูญ
มันก็เป็นสัสสตทวิญญูไป ฉะนั้น ความว่างที่ถูกต้องตามหลักพระ
พุทธศาสนาก็คงไม่เป็นที่สัสสตทวิญญูและอุจเฉททวิญญู แต่เรื่อง
นี้มีรายละเอียดมาก จะต้องศึกษาเป็นพิเศษด้วยตนเองอีกมาก

ต่อมาถึงเรื่อง “โลกว่าง” พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า
“ให้มองดูโลกโดยความเป็นของว่างอยู่ทุกเมื่อ” นั่นเป็น
หลักปฏิบัติที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา โลกว่างนั้นก็เหมือน
กับนัยที่พูดมาแล้ว คือมันว่างจากความหมายที่ควรจะยึดถือ
เป็นตัวตนหรือเป็นของตน คำอธิบายเช่นใน “ปฏิสัมภิตามรรค”
ก็เขียนไว้ชัดว่า “โลกว่างเพราะว่างจากตัวตนจากของตน โลก
ว่างเพราะว่างจากอัตตาและอัตตานียา” ที่ทรงสอนให้เห็นว่าโลกว่าง
อยู่เป็นนิรันดร์ ก็เพื่อจะไม่ให้ เกิดกิเลส เกิดความเห็นแก่ตัว คือ
โลกโกรธหลงเป็นกัน ไม่ใช่ให้งอมืองอเท้าไม่ทำการงาน

ถ้าเราสามารถเห็น “โลกว้าง” ตามแบบของพระพุทเจ้าได้ เราก็จะอยู่เหนือวิสัยของชาวโลก ถ้าเราโง่มองไม่เห็น “โลกว้าง” เมื่อไร โลกจะกลับครอบครองใจเรา นี่แหละมันกลับกันอย่างนี้ และลองคิดดูว่าอันไหนจะดีกว่ากัน เราจะต้องระวังให้ดี เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย ถ้าเรื่องนี้เป็นเรื่องเล็กน้อยแล้ว พระพุทเจ้าจะไม่นำมาตรัสในฐานะที่เป็นตถาคตภาสิต เมื่อจิตเห็นโลกโดยความเป็นของว่างอยู่อย่างนั้นแล้ว ก็ไม่มีทางที่จะเป็นคอมมิวนิสต์ได้

หัวข้อต่อไปก็คือคำว่า “จิตว่าง” มันก็เป็นเรื่องอย่างเดียวกันอีกนั่นแหละ มันไม่ใช่ว่างอย่างที่คนธรรมดาสามัญเขาเข้าใจกัน แต่มันว่างจากความยึดมั่นถือมั่นว่าสิ่งต่าง ๆ เป็นตัวตน และของตน จะคิดนึกอะไรก็ได้ ทำกิจการงานอะไรก็ได้ กำลังพัฒนาอะไรอยู่ก็ได้ ถ้าไม่ยึดอะไร ๆ ว่าเป็นตัวตนหรือของตนแล้ว ก็เรียกว่าจิตว่าง แต่เดี๋ยวนี้บางคนไม่ยอมเข้าใจอย่างนี้ จึงต้องชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่เรียกว่าจิตว่างนั้นมีอยู่ ๒ แบบ คือจิตว่างแบบอัมธพาลอย่างหนึ่ง กับจิตว่างตามแบบของพระพุทเจ้าอีกอย่างหนึ่ง

จิตว่างแบบอัมธพาล นั้น เป็นจิตว่างของคนที่ไม่รู้จักพุทศาสนา แม้ในประเทศไทยเรานี้ก็มีคนประเภทนี้อยู่ไม่น้อย

เขาว่าจิตว่างอย่างนั้นอย่างนี้ มันเหมาะสำหรับที่จะเล่นลั่นกัน
เท่านั้น ไม่มีประโยชน์อะไรมากไปกว่าทำให้คนอื่นหลงผิด จิตว่าง
แบบอัมธพาล^๕นี้เป็นของพวกมิจฉาทิฏฐิ^๖ก็มี ซึ่งปรากฏในคัมภีร์
พระไตรปิฎกกว่ามีอยู่หลายลัทธิ ที่เด่นที่สุดและเป็นคู่แข่งของ
พระพุทธเจ้าก็มีอยู่ ๖ ลัทธิ ที่เรียกว่าครุ^๗ทั้ง ๖ ในบรรดาครุ
ทั้ง ๖ นั้น มีพูดเรื่องจิตว่างตรงๆ อยู่ ๒ ครุ คือปุณณกัสสป
กับ อชิตเกศกัมพลี คนหนึ่งว่าไม่มีอะไรๆ การกระทำก็ไม่เป็น
กรรม ไม่เป็นกิริยา ไม่มีอะไร ไม่มีสัตว์ ไม่มีคน ไม่มีเขา
ไม่มีเรา ไม่มีบุญไม่มีบาป ว่างแบบนี้เป็นจิตว่างแบบอัมธพาล
อีกคนหนึ่งว่าฉันมีแต่อนุภาคส่วนน้อยๆ ที่เรียกว่า อนุหรือ
ปรมาณู เพราะฉะนั้นการฆ่าคนก็ไม่มี ความหมายอะไร เพียงแต่
วัตถุธาตุอย่างหนึ่งผ่านไปในระหว่างวัตถุธาตุอีกอย่างหนึ่ง นี่เป็น
จิตว่างแบบอัมธพาล เป็นมิจฉาทิฏฐิ เหมาะสำหรับพวกโจรใน
ประเทศอินเดียที่จะต้องถือลัทธินี้ เพื่อว่าฆ่าคนจะได้ไม่กลัวบาป
ไปปล้นเอาของเขามากก็ไม่บาป

ยังมีเรื่องน่าหัววามากไปกว่านั้นอีก คือว่าคัมภีร์ภควัทคีตา
ของฝ่ายฮินดู ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่สอนเรื่องอาตมันไม่ตาย คือสอน
เป็นทำนองมีอัตตาตัวตนว่า “อาตมันไม่ถูกฆ่า อาตมันไม่ฆ่าใคร”
นี่ก็ยังถูกเอาไปใช้ในลักษณะที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ เพื่อจะแก้ตัวว่า

ฆ่าคนไม่เป็นบาป คือเพื่อนที่เป็นชาวอินเดียนคนหนึ่ง เอา
ภควัทคีตาเล่มสวยๆ มาให้ผม แล้วบอกว่าฮิตเลอร์ ผู้เผด็จการ
ประเทศเยอรมันในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้พิมพ์หลายแสน-
เล่มเอาไปแจกทหารของเขาเพื่อให้อ่านคัมภีร์ที่ไม่มีตัวตน ที่ฆ่า
กันไม่เป็นบาป แล้วจะได้ปฏิบัติหน้าที่ทหารอย่างดี ฉะนั้น จิตว่าง
แบบอัมธพาลนี้ อย่าเอามาปนกันกับจิตว่างแบบของพระพุทธเจ้า

ก่อนที่จะพูดถึงเรื่องจิตว่างตามแบบของพระพุทธศาสนา
ก็อยากจะแนะนำให้ดูสิ่งกัณระหว่างกลางสักอย่างหนึ่งก่อน คือจิตว่าง
ตามธรรมชาติ ว้างเองตามธรรมชาตินี้ ถูกมองข้ามไปอย่างไม่
เป็นธรรมที่สุด หมายความว่า สิ่งนี้สำคัญที่สุดมีประโยชน์ที่สุด
ที่ช่วยชีวิตมนุษย์ไว้ แต่คนก็มองข้ามและไม่รู้จักบุญคุณของสิ่งนี้
เลย ที่จิตว่างเองตามธรรมชาตินี้ หมายความว่าตลอดเวลา
๒๔ ชั่วโมงนี้ เรามีจิตที่ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกูของกู
อยู่หลายชั่วโมง ขอวิงวอนให้ไปสังเกตกันว่า ใน ๒๔ ชั่วโมงนี้
เราว่างจากตัวกูของกูที่เรียกว่าอุปาทานนี้ มากกว่าที่มันเกิดเสียอีก
มันเกิดชั่วครู่ชั่วยามประเดี๋ยวเดียว คือชั่วคราวเท่านั้นเอง ส่วน
เวลาที่มันว่างจากความรู้สึกว่ามีตัวกูของกูนี้มีมากกว่า อย่างนี้
ไม่ได้มีใครบันทึกเอาไว้ มันเป็นไปเองตามธรรมชาติ ฉะนั้น
เราจึงมีเวลานอนหลับตั้ง ๘ ชั่วโมง แล้วเมื่อเวลาตื่นๆ อยู่ เรา
ก็ยังอาจมีจิตว่างอย่างนี้อยู่อีก ทั้งหลาย ชั่วโมง ถ้าไม่มีความ นึกคิด

อะไรไปในการทำนองเห็นแก่ตัว ฉะนั้น เราจึงสุขใจสบายดี แต่ถ้าใครเกิดมีจิตวุ่นวายเรื่องตัวกูเกิณกว่าระดับ ที่ธรรมชาติ กำหนดไว้ คนนั้นก็จะเป็โรคประสาททันที และถ้าขึ้นปล่อยไว้นาน ๆ มันก็จะเริ่มวิกลจริต หลายปีเข้าก็จะต้องตาย เพราะไม่มีจิตว่างตามแบบธรรมชาติให้ถูกสัดส่วนที่ธรรมชาติต้องการ.

ฉะนั้น ขอเราจงรู้ไว้ว่า ที่เราไม่เป็นโรคประสาท ไม่วิกลจริต ไม่เป็นบ้าตายนี้ ก็เพราะบุญคุณของควมมีจิตว่างตามแบบธรรมชาติ นี่ยังไม่ใช่ว่างของพระพุทธเจ้า คือมันเป็นเอง มีความสมคุลย์ถูกต้องอยู่โดยไม่รู้สึกตัว เราจึงมีชีวิตเป็นปกติอยู่ได้ เคียงนี้ก็เริ่มมีข้อพิสูจน์ได้แล้วว่า ในสมัยที่วัตถุนิยมกำลังเฟื่องฟูมาก คนก็มีจิตวุ่นมากขึ้น ฉะนั้น จึงเป็นที่ยอมรับและเห็นกันอยู่ชัด ๆ ว่า คนเป็นโรคประสาทกันมากขึ้น คนในกรุงเทพคิดเฉลี่ยแล้วเป็นโรคประสาทมากกว่าที่ไชยา นี่ผมกล้ายืนยัน หรือว่ากันทั้งโลก คนก็มีโรคประสาทกันมากขึ้น กว่าที่แล้ว ๆ มา นี่เป็นเพราะว่าสถานะของโลกในปัจจุบันนี้ ได้ทำให้คนมีจิตวุ่นมากกว่ายุคที่แล้ว ๆ มา ฉะนั้น ขอให้พิจารณาให้เห็นคุณค่าของจิตว่างตามธรรมชาติซึ่งมีขึ้นเองโดยไม่มีใครทำ และเป็นสิ่งที่มิในจิตใจของคนได้.

แต่พระพุทธเจ้าท่านเห็นว่าจะปล่อยให้เป็นไป ตามธรรม-

ชาติอย่างนั้นมันยังไม่พอ มนุษย์ควรรู้จักทำจิตให้ว่างด้วยฝีมือ
 ของตัวเองอีกส่วนหนึ่ง เพราะว่าเราต้องเผชิญกับสิ่งต่างๆ
 มากมาย ซึ่งล้วนแต่จะมายั่วให้เกิดกิเลสมากขึ้นกว่าเดิม ฉะนั้น
 พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลกก็เพื่อสอนวิธีที่จะเอาชนะสิ่งต่างๆ ที่จะ
 ทำจิตให้ว่าง ระเบียบปฏิบัติในทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการทำ
 จิตให้ว่างนั้นจึงได้เกิดขึ้น คือเราจะต้องกระทำ จะต้องประพฤติ
 ปฏิบัติตามหลักที่พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ เราจึงจะได้ประโยชน์
 มากขึ้น

พระพุทธเจ้าท่านสอนให้รู้จักทำจิตว่างจากความรู้สึกว่ามี
 ตัวตน—ของตน^{นี้}อย่างไร? คำบัญญัติเฉพาะเรื่อง^{นี้}มีอยู่ว่า
 “รากโทสมเหติ สญฺญตตุตา สญฺจโต”=ชื่อว่าว่าง เพราะว่าง
 จากรากะ โทสะ โมหะ ในอรรถกถาสัทธัมมปโชติกา ก็มี
 ข้อความอย่างนี้มาก แต่ว่าเราอย่าเพิ่งเชื่อไปตามตัวหนังสือ หรือ
 พอสักได้อ่านหนังสือแล้วก็เชื่อ เราต้องพิจารณาให้เห็นด้วยตนเอง
 อีกว่า เพราะว่างจากความรู้สึกว่าเป็นตัวกูของกูแล้ว ก็จะไม่
 ไปโลภอะไร จะไม่ไปโกรธใคร ไม่ไปหลงใหลอะไร จึงจะเรียก
 ว่าเป็นการศึกษาธรรมอย่างถูกวิธี

จิตว่างตามแบบพระพุทธเจ้า^{นี้} มีหลายชั้นหลายอันดับ
 มันมากจนเวลาไม่พอจะอธิบาย แต่สรุปความให้สั้นได้ว่า มันมี

วิธีทำให้ว่างโดยวิธี **นิคคะ** คือข่มมันไว้ด้วยการเจริญสมาธิ
นี่เรียกว่าข่มความวุ่นไว้เพื่อให้จิตใจว่างจากตัวกูของกู หรือโดย
วิธี **บัคคะ** คือทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้ง นี่คือการพิจารณา
ด้วยปัญญาในเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เรื่องสุญญตา หมั่น
พิจารณาอยู่เรื่อย ๆ ก็เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้อง
โดยไม่ต้องข่ม และเป็นทางที่จะเข้าถึงธรรมได้โดยไม่เสียเวลา
มากด้วย

ถ้ามันว่างจากกิเลสอย่างยิ่ง ว่างเด็ดขาด ว่างตลอดกาล
เราก็เรียกว่า “นิพพาน” ถ้าว่างชั่วคราวก็เป็นนิพพานชั่วคราว
ถ้าเป็นการเด็ดขาดก็เป็นนิพพานถาวร คือนิพพานจริง ๆ
“นิพพานํ ปรมํ สุญญํ” = ว่างอย่างยิ่งนั่นคือนิพพาน ก็หมาย
ความอย่างนี้

เรื่องนิพพานชั่วคราวที่เรียกว่า “**สันตนิภฏิกนิพพาน**”
หรือ “**ภิกขุวิมุตตินิพพาน**” ซึ่งหมายเอารูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔
นี้ไม่ใช่เขาระบุเอาตัวฌานเป็นนิพพาน ถ้าระบุอย่างนั้นก็จะเป็น
มิจฉาทิภฏิจนิกหนึ่ง ดังที่กล่าวไว้ในพรหมชาลสูตร เขาเพียง
แต่แนะให้เห็นว่า ในขณะที่แห่งรูปฌานนี้ เราไม่ถูกกิเลสรบกวน
คือเป็นความว่างชั่วคราวจากกิเลส เป็นการขมิลงตัวอย่างของ
นิพพานเท่านั้น

ส่วนในชาดุโสณีสสูตร มัชฌิมนิกาย พระพุทธเจ้าตรัส
แก่พราหมณ์ชาดุโสณีว่า “ความที่จิตว่างจาก รากะโทสะโมหะ
ชนิดนี้เป็นสันตภิวิมุตติ เป็นอากาลัง เป็นเอหิภัสสิกัง เป็น
โอปนยิกัง เป็นปัจจุตัง เวทิตัพพัง วิญญูหิ” คือเหมือนกับ
บทของพระธรรมคุณ หมายความว่า สิ่งที่เราเรียกว่าว่างจากกิเลส
คือนิพพานนี้ มันชิมได้ ไม่จำกัดเวลา รู้ได้ด้วยตนเอง นี่ควร
น้อมนำเข้ามาใส่ตัวอยู่เสมอ นี่คือลักษณะของความว่างในฐานะ
ที่เป็นผลและเป็นความสุขของผู้ที่ปฏิบัติได้

ที่ไชยาเดียนั้นยังมีประเพณีที่พิเศษสุดเหลืออยู่ คือพอ
เด็ก ๆ มาอยู่วัดเพื่อจะบวชเณรเท่านั้น ครูบาอาจารย์จะต้องให้
เรียนเรื่อง “ความว่าง” ก่อน บทนั้นก็ือบทที่ขึ้นต้นว่า “ยถา
ปัจจุยัง ปวัตตมานัง ธาตุมัตตเมเวตัง ยทิทัง จีวรัง ตทูปญฺชโก
จ ปุคฺคโล ธาตุมัตตโก นิสสัตโต นิชชีโว สญฺญโณ ฯลฯ” อย่างนี้
เด็กต้องเรียนก่อน นี่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่สรุปไว้ใน
ใจความสั้น ๆ ซึ่งมีคำแปลว่า “สิ่งนี้เป็นไปตามเหตุปัจจัย สัก
เป็นแต่ว่าธาตุเท่านั้น คือจีวรและบุคคลผู้ใช้สอยจีวรนั้น ไม่ใช่
สัตว์เลย ไม่ใช่ชีวะเลย ว่าง” เมื่อได้ปฏิบัติไปตามเนื้อนัยอย่างถูก
ต้อง คนก็เข้าใจเรื่องความว่างอย่างถูกต้องมาตั้งแต่แรก แต่เป็น
ที่น่าเสียดาย ที่พวกเราพากันไม่สนใจในเรื่องของความว่าง แล้ว
ยังประณามความว่างเสียด้วย

นี้ ก็มาถึงเรื่องที่สำคัญมาก และเป็นปัญหาใหญ่ในยุค
ปัจจุบัน ก็คือบางคนเขาหาว่า เรื่องจิตว่างนี้เป็นข้าศึกแก่การ
พัฒนาประเทศชาติ และยังพาลหาว่าเรื่องโลกุตตรธรรมทั้งหมด
นี้ จะเอามาใช้สอนประชาชนไม่ได้ ท่านทั้งหลายที่เป็นพุทธ-
บริษัทจงคิดดูให้ดี และอย่าตกหลุมพรางของคำหลอกลวงในเรื่อง
นี้เป็นอันขาด

ขอยืนยันว่า พระพุทธศาสนาแท้ ๆ นั้นไม่ใช่โลกีย-
ธรรม เพราะว่ามันมีอยู่ก่อนพุทธศาสนาแล้ว ในบาลีที่
พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องสุญญตานี้ ท่านตรัสระบุเฉพาะสุญญตาเท่า
นั้นที่เป็นโลกุตตรธรรม แล้วก็เป็ตถาคตภาสิตา นี่หมายความว่า
ว่า เรื่องโลกียธรรมที่ศาสนาอื่นหรือที่ชาวบ้านเขารู้กันอยู่แล้ว
เช่นเรื่องทำมาหากินหรือเรื่องพัฒนาอย่างโลก ๆ นี้ ไม่ใช่คำสอน
ของพระพุทธเจ้า แต่ว่าเรื่องสุญญตาที่จะป้องกันไม่ให้เกิดความ
ทุกข์ขึ้นมาอันนี้แหละ เป็นตถาคตภาสิต เพราะฉะนั้นเมื่อเราจะ
ประกอบโลกียธรรม เช่นเรื่องทำมาหากิน เรื่องพัฒนาอะไร ๆ ก็
ตาม ถ้าเราปล่อยไปเราก็จะถูกกิเลสต่าง ๆ ครอบงำ เราจึงต้องมี
อุบายที่ฉลาด ก็คือต้องรู้เรื่องหัวใจของพระพุทธศาสนาไว้เป็น
เครื่องป้องกันมิให้การพัฒนาทั้งหลายล้มเหลว

โลกุตตรธรรมนี้ พระพุทธเจ้าได้บัญญัติขึ้นเพื่อช่วย
เหลือนมนุษย์ ไม่ให้มีความทุกข์ในการประกอบโลกียธรรม

ตามหน้าที่ของตน ในพระสูตรมีตรัสอยู่ไว้ชัดเจน คือภรรวาส
 พวกหนึ่งไปทูลถามพระพุทธเจ้า ถึงข้อที่ว่าอะไรจะเป็นธรรมที่
 เป็นประโยชน์เกื้อกูลตลอดกาลนาน แก่เขาทั้งหลายที่เป็นภรรวาส
 ครองเรือนและเฝ้าอัครกัวยบุตรภรรยา พระพุทธเจ้าท่านระบุทันที
 ว่าคือเรื่องสุญญาที่ไต่กล่าวไว้แล้ว เป็นโลกุตตรา เป็นคัมภีรา
 เป็นคัมภีรตถา ล้วนแต่ว่าเป็นเรื่องลึกซึ้งงั้น แต่ภรรวาส
 พวกนั้นเขากลับบอกท่านว่ามันลึกซึ้งเกินไป ปฏิบัติคงไม่ไหว
 พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นจงปฏิบัติในธรรม ๔
 ประการ คือ มีความเชื่อไม่หวั่นไหวในพระพุทธในพระธรรมใน
 พระสงฆ์ และมีศีลบริสุทธิ์ ภรรวาสพวกนั้นก็ทูลว่าธรรมะ ๔
 อย่างนี้ได้ปฏิบัติอยู่แล้ว เป็นอันว่า ที่ให้เค็มเขาก็ไม่เอา ที่บอก
 ให้ไหม้เขาก็ว่าปฏิบัติอยู่แล้ว ข้อความนี้ในพระคัมภีร์ได้จบลงไป
 สิ้น ๆ อย่างนี้ ที่นี้ลองวินิจฉัยธรรมะ ๔ ประการนี้ คือ—

๑. เชื่อไม่หวั่นไหวในพระพุทธ (พุทฺธ อเวจฺจปสฺสทุธา)
๒. เชื่อไม่หวั่นไหวในพระธรรม (ธมฺเม อเวจฺจปสฺสทุธา)
๓. เชื่อไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ (สงฺฆे อเวจฺจปสฺสทุธา)
๔. มีศีลชนิดเป็นที่พอใจของพระอริยเจ้า (อริย กนฺตศีล)

ธรรม ๔ อย่างนี้ ในคัมภีร์สังยุตติกายมีพร่าวไปหมก
 และเรียกธรรม ๔ ประการนี้ว่า “โธตาบัตติยังคะสังยุต” แปล

ว่าองค์แห่งความเป็นพระโสดาบัน ใครประกอบด้วยธรรมะ ๔ ประการ^๕ คนนั้นเป็นพระโสดาบัน และความเป็นพระโสดาบัน^๖ เป็นฝ่ายโลกียะ หรือเป็นฝ่ายโลกุตตระ ? ลองคิดดูให้ดี

เรายอมรับกันอยู่ทั่วไปแล้วว่า ความเป็นพระโสดาบัน^๗ นั้นเป็นชั้น^๘ โลกุตตระ ฉะนั้น ถ้าผู้ใดประพฤติ ๔ อย่าง^๙ อยู่แล้ว ก็เรียกว่าเป็นผู้ประกอบด้วยโสดาปัตติยังคะ ถ้าเขาประพฤติยังไม่สมบูรณ์ ก็ยังเรียกตกลงมาอีกหน่อยหนึ่งว่า “บุญญาภิสันตะ” ๔ อย่าง^{๑๐} เป็นต่อธารที่ไหลออกแห่งบุญ มันก็เป็นระดับของชาวบ้าน นี่ก็คงจะตรงกับที่พระวาสกณะ^{๑๑} นั้นเขาทูลพระพุทธเจ้าว่าเขาได้ปฏิบัติอยู่แล้ว แต่อย่าลืมว่า การที่คนจะมีศรัทธาถึงขนาดไม่หวั่นไหวไม่ งอนแง่น คลอน แคลนในพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ และมีศีลบริสุทธิ์^{๑๒} จะต้องเป็นคน^{๑๓} ที่เข้าในร่องรอยแห่งความไม่ยึดมั่นถือมั่นเสียก่อน ฉะนั้น เราจึงเห็นได้ชัดว่าพระพุทธเจ้าท่านทรงประสงค์อย่างยิ่งที่จะให้มนุษย์ปุถุชนทุกคน^{๑๔} รับเอาบุญญาภิธาน^{๑๕} ไปเป็นมาตรฐานสำหรับการเป็นมนุษย์ โดยไม่ต้องเป็นทุกข์ เพื่อนำไปใช้เป็นความรู้คู่เคียงไปกับความรู้เรื่องโลกียธรรมที่เขามีอยู่ก่อนแล้ว ถึงแม้พระวาสกณะ^{๑๖} ใดเขาจะบอกว่าจะไปพระพุทธเจ้าท่านกับบอกอีก ๔ อย่างให้ แต่ก็มีได้หมายความว่าพระพุทธเจ้าท่านทรงเล็งถอนหลักการอัน^{๑๗} เสียเลย

ขอร้องที่จะพูดตรง ๆ ว่า คำว่า “โลกียะ” กับคำว่า “โลกุตระ” ที่เป็นคู่กันนี้ เราเพิ่งนำมาใช้ ไม่เคยเห็นใช้เป็นประจำในสมัยพระพุทธเจ้า ไม่มีเรื่องที่พระพุทธเจ้าจะต้องแยกโลกียธรรมไว้ฝ่ายหนึ่ง ให้ตรงกันข้ามกับโลกุตตรธรรมซึ่งเป็นอีกฝ่ายหนึ่ง พวกเราสมัยนี้เพิ่งแยกกันเอาเอง จะด้วยความเข้าใจผิด หรือหวังอย่างไกรก็ตาม แต่กลับมาเป็นข้าศึกแก่กันและกัน ส่วนพระพุทธเจ้าท่านต้องการให้มันไปด้วยกัน คือให้โลกียธรรมเป็นหน้า หรือเป็นกิจของฆราวาสที่จะต้องประพฤติปฏิบัติอยู่ตามสามัญวิสัย แต่แล้วพร้อมกันนั้นท่านก็ให้ความรู้เรื่องโลกุตตรธรรมไปด้วย เพื่อควบคุมโลกียธรรมนั้นมิให้เป็นความทุกข์ เป็นไฟ เป็นยาพิษขนมาต่างหาก มันต้องไปด้วยกันอย่างนี้ ไม่ใช่มาแบ่งแยกเอาโลกียธรรมไปไว้สอนชาวบ้าน เอาโลกุตตรธรรมมาไว้สอนพระ อย่างนี้ไม่เป็นความประสงค์ของพระพุทธเจ้าเลย

พวกเราสมัยนี้ต่างหากที่เอา ๒ คำนี้มาแยกให้เป็นเรื่องของฝ่ายฆราวาสบ้างของนักบวชบ้าง นี่น่าจะเรียกว่าเป็นความโง่เขลาบ้าหลังอย่างที่สุดของพวกเราเอง ที่ทำให้เกิดปัญหาเหล่านั้น ความมุ่งหมายของพระพุทธเจ้าคือ ท่านต้องการจะเพิ่มให้ในส่วนที่ยังขาดอยู่ เมื่อมนุษย์รู้จักแต่เพียงเรื่องทำมาหากิน โดยที่ต้องเป็นทุกข์เพราะขาดความรู้อะไรบางอย่าง ท่านก็

เพิ่มความรู้ส่วนที่เป็นโลกุตระให้ ความรู้ส่วนนี้จะช่วยควบคุมไม่ให้เกิดความทุกข์ เพราะฉะนั้นท่านจึงว่า “สุญญตา” ซึ่งเป็นเรื่องโลกุตระนั้น จะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่พวกฆราวาสทั้งหลายตลอดกาลนาน

จริงอยู่ ธรรมะทุกข้อและทุกข้อ จะจัดเป็น ๒ ชั้นก็ได้ เช่น การทำทาน ถ้าเป็นโลกียธรรมมันก็เป็นการทำทานแบบชาวบ้านที่ยังไม่รู้พุทธศาสนา เพราะเขาให้ทานเพื่อให้คนรักตัวบ้าง เพื่อจะเอาบุญตอบแทนบ้าง หรือเพื่อจะให้เกิดเป็นคนสวยคนรวย ให้ได้สวรรค์วิมานในโลกหน้าบ้าง นี่มันเป็นเรื่องให้ทานแบบกำกวมไปตามวิสัยของคนโง่ที่มีจิตใจเป็นโลกียะ แต่ถ้าเป็นคนมีจิตใจสูงขึ้นเพราะพระพุทธานุภาพ เขาก็ต้องให้ทานเพื่อทำลายความยึดมั่นถือมั่นว่าของกูว่าตัวกู อย่างที่พระเวสสันดรท่านบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน ฉะนั้น พุทธบริษัทจะต้องพยายามให้ทานให้ถูกต้องตามความมุ่งหมายของพุทธศาสนา คือให้ทานเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ให้เพราะความเมตตาปราณี ให้ทานเพื่อพระศาสนาจะยังอยู่ได้ จะได้เป็นประโยชน์แก่คนทุกคน ถ้าให้ทานอย่างนี้ก็เรียกว่ามันเป็นฝ่ายโลกุตระ เป็นไปเพื่อจะข้ามพ้นจากกระดับของชาวโลกที่เห็นแก่ตัวจัด

สิ่งที่เรียกว่า ศีล ถ้ารักษาเพื่อเอาหน้า รักษาศีลเพื่อเอาประโยชน์โดยตรงในทางวัตถุ นี่มันเป็นโลกียะ แต่ถ้ารักษาศีล

เพื่อประโยชน์แก่การเป็นเครื่องสนับสนุนสมาธิ หรือว่าเพื่อกว
 คุมความรู้สึกว่ามีตัวกู—ของกูอย่างนี้ การรักษาศีลนั้นก็เช่นฝ่าย
 โลกุตระ และไม่มีอะไรเป็นอันตรายแก่สังคม

การทำสมาธิ ก็เหมือนกัน ถ้าทำเพื่อหาประโยชน์จาก
 การมีฤทธิ์มีเดชอวดผู้คน อย่างนั้นมันเป็นโลกียะ แต่ถ้าว่าทำ
 สมาธิเพื่อกวคุมกิเลสไม่ให้เกิดขึ้นมาว่านาก็ดี หรือทำสมาธิเพื่อ
 ให้เกิดปัญญาในทางดับทุกข์ก็ดี อย่างนั้นมันเป็นไปเพื่อโลกุตระ

สำหรับเรื่อง **ปัญญา** ที่เป็นโลกียะนั้น ภาษาบาลีเรียก
 ว่า “เจโก” คือฉลาดในเรื่องหาประโยชน์เข้าตนตามทางโลก ๆ
 ส่วนฉลาดในทางธรรมเพื่อเอาตัวหลุดออกจากทุกข์ก็เรียกปัญญา
 ฉะนั้น ปัญญาก็มีอย่างที่เป็นโลกียะและอย่างที่เป็นโลกุตระ

นี่เราจะเห็นได้ว่าความหมายของคำ ๆ เดียวมีอยู่เป็น ๒
 ๕ อย่าง ๕ เสมอ แม้ที่สุดแต่คำว่า “พุทธะ” หรือ “พระพุทธเจ้า”
 ก็มี ๒ อย่าง พระพุทธเจ้าที่เป็นคนเดินไปมาได้ ๕ ก็เป็นพระ-
 พุทธเจ้าสำหรับเด็ก ๆ แต่พระพุทธเจ้าในพระพุทธภาษิตที่ว่า
 “ผู้ใดเห็นธรรมผู้หนึ่งเห็นตถาคต ผู้ใดเห็นตถาคตผู้หนึ่งเห็นธรรม”
 ๕ อย่างนั้นจึงจะเป็นพระพุทธเจ้าองค์แท้ของพุทธบริษัทที่มีปัญญา

ฉะนั้น เราจึงไม่อาจจะจำกัดให้พุทธบริษัทพวกใด
 พวกหนึ่ง ในระดับใดระดับหนึ่ง ให้เลือกถือเอาแต่ที่เป็น
 โลกียะหรือโลกุตระ อย่างนั้นเป็นการทำลายพระพุทธศาสนา

เสียหายหมดไม่มีอะไรเหลือ ยิ่งกว่าที่พวกคอมมิวนิสต์จะมาทำลายเสียด้วย เพราะว่าพวกคอมมิวนิสต์จะทำได้ก็เพียงเผาผลาญโบสถ์ วัดวาอารามทางวัตถุ ไม่สามารถจะทำลายหัวใจของพุทธศาสนาให้ราบเตียนไปได้ แต่แล้วความเข้าใจผิดของคนบางคนที่ยพยายามแยกเรื่องโลกียะเรื่องโลกุตระเขา^๕ผู้นั้นแหละ จะทำลายตัวแท้ของพระพุทธศาสนาให้หมดไปไม่มีอะไรเหลือ เราก็คงหมดความเป็นพุทธบริษัทไปด้วย

อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ภิกษุหรือฆราวาสจะปฏิบัติก็ตาม ต้องเป็นธรรมฝ่ายของโลกุตระ อย่าไปขนานว่าเป็นโลกียธรรมของชาวบ้าน แต่รับเอาอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นหนทางไปสู่นิพพานโดยเฉพาะนี้ มาปฏิบัติอยู่ได้ตามบ้านตามเรือนในชีวิตประจำวันของเรา โดยไม่ต้องกลัวว่าจะถูกใครกล่าวหาว่าบ้าที่กล้าไปเอาเรื่องนิพพานมาปฏิบัติ จงยินดีรับเอาเรื่องโลกุตระธรรมมาปฏิบัติตามบ้านตามเรือนทุกหัวระแหง จึงจะเป็นพุทธบริษัทแท้ไม่เป็นพุทธบริษัทปลอมๆ

ลองดูกันถึงชื่อธรรมะต่าง ๆ อีก เช่นหลักธรรมะเรื่อง **อิทธิบาท ๔** คนไหนบ้างกล้าเชื่อว่าเป็นโลกียะหรือเป็นโลกุตระอย่างเด็ดขาด โดยที่แท้แล้วเป็นฝ่ายของโลกุตระ แต่เอามาใช้อย่างโลกียะก็ได้ เรื่องอิทธิบาทนี้เป็นเครื่องมือสำหรับทำให้บรรลุนิพพาน แต่เราเอามาใช้ในการทำไร่นาค้าขายก็ได้ และ

ท่านก็ไม่ขัดข้องอะไร เพราะว่าหลักธรรมนี้กล่าวไว้เป็นหลัก
กลาง ๆ ทั่วไป ไม่ได้แบ่งเป็นห้องนั้นห้องนี้

หลัก สติปัฏฐาน ๔ นี้เป็นเรื่องเพื่อข้ามชั้นเหนือวิสัยชาว
โลก แต่ก็นำมาใช้ปฏิบัติได้ตามสมควรแก่กาลเทศะในบ้านใน
เรือน การที่จะไม่ให้นำโลกุตตรธรรมมาใช้ อย่างนี้ เรียกว่าเป็น
การทำลายประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์อย่างไม่น่าจะทำเลย เราจึง
ยอมรับฟังไม่ได้ เพราะมันเป็นอันตรายต่อสังคม

เรื่อง อินทรี ๕ (คือศรัทธา วิริยะ สติ สมธิ ปัญญา)
ก็มุ่งหมายเนื่องกันอยู่กับสติปัฏฐานและโพชฌงค์ ที่เป็นไปเพื่อ
โลกุตระ แต่แล้วก็เอามาใช้ที่บ้านที่เรือนได้ แม้แต่หลัก
โพชฌงค์ ถ้ารู้จักใช้ ก็เอาความหมายของคำว่า สติ ธรรมวิริยะ
วิริยะ ปิที บัณฑิติ สมธิ อุเบกขา มาใช้ตามบ้านเรือนได้เหมือน
กัน โดยใช้ในความหมายให้ถูกต้องเท่านั้นเอง เพื่อนภิกษุ
สามเณรสหพรหมจารีทั้งหลาย คงจะเคยได้รับการสั่งสอนมาแล้ว
ทั้งนั้น ในการเรียนนักธรรมชั้นตรีชั้นโทว่า ถ้าเป็นฆราวาสจะ
ปฏิบัติธรรมะที่มีไว้สำหรับพระได้อย่างไร เช่นปัจจุเวกขณะ ๔
(คือจิตร ฌิตทภาตฺร เสนาสนะ และกิลานเภสัจ) เราก็ยังเอา
มาใช้พิจารณาการนุ่งห่มการกินอาหาร การใช้ที่อยู่อาศัย การ
เจ็บไข้ ของเราได้ แม้กระทั่งบารมี ๑๐ อย่าง มีทานบารมีเป็น
อันดับแรก ที่ทำให้เป็นพระพุทธรูปนั้น เราก็ยังได้รับการสั่งสอน

ว่าเอามาปฏิบัติได้ตามความเหมาะสมใน ๑๐ ประการนี้ ^{๕๔}นักแปล
ว่าไม่มีธรรมะหมวดไหนพวกไหน ที่จะเป็นโทษเป็นภัยแก่
ภรรวาส ที่รู้จักเลือกเอามาใช้และปฏิบัติตาม

ที่^{๕๕}นี้ ก็มาถึงคำที่ดังที่สุดแห่งยุค คือคำว่า “วิปัสสนา”
คำนี้เป็นคำที่พระพุทธเจ้าท่านจะไม่เคยใช้เลยด้วยซ้ำไป ท่านใช้
คำอย่างอื่น แต่สมัยนี้เราใช้คำว่าวิปัสสนากันดาษดื่น คือหมาย
ความถึงการฝึกหัดจิตใจ แล้วจะให้ทำแต่พวกพระที่อยู่ตามถ้ำตาม
ภูเขา นั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ ภรรวาสตามบ้านเรือนก็ควรกระทำ
ทางจิตใจ เพื่อให้ตั้งอยู่ในหลักธรรมเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้มีสติ
สัมปชัญญะให้มากที่สุด ที่จะไม่ให้เกิดกิเลสและความทุกข์ขึ้นมา
นั่นแหละคือวิปัสสนา ฉะนั้นในห้องน้ำก็ดี ในครัวก็ดี ในห้อง
ส้วมก็ดี ที่ไหน ๆ ก็ดี จะต้องมึนจิตใจในลักษณะที่เป็นวิปัสสนา
คือรู้อะไรต่าง ๆ ยึดมั่นถือมั่นเป็นตัณหาของกูไม่ได้ แล้วอย่า
ไปตั้งใจเสียใจให้จิตเกิดกำเริบวุ่นวาย ฟู ๆ แสบ ๆ ไปตามสิ่งที่มา
กระทบ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าวิปัสสนานี้ก็ไม่ขัดกับชาวบ้านที่จะ
เอาไปใช้ให้เป็นประโยชน์เพื่อคุ้มครองตัว ให้เป็นเครื่องวางอัน
ศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองตัวไม่ให้เกิดทุกข์ขึ้นมาแก่จิตใจ หากวิปัสสนา
แบบใดทำให้คนเกียจคร้าน ไม่ยอมทำงาน วิปัสสนานั้นก็เป็น
วิปัสสนาปลอม หรือเป็นวิปัสสนาของคนเกียจคร้าน

อยากจะยกตัวอย่างอีกสักคำหนึ่ง ก็คำว่า “นิพพาน” คำว่านิพพานนี้เป็นคำที่ชาวบ้านต้องสนใจมากที่สุด ต้องพยายามกระทำให้มีให้มากที่สุด ทุกเวลาที่สุด เพราะคำว่านิพพานนั้นแปลว่าเย็น ของที่ร้อนแล้วเย็นลง ๆ นี่คือนิพพาน คำว่านิพพานนี้เป็นคำที่ใช้พูดกันในหมู่ชาวบ้าน อยู่แล้วก่อนพระพุทธเจ้า เมื่อใดความร้อนหรือพิษสงร้ายกาจอะไร ๆ สงบลงเย็นลง เมื่อนั้นเขาเรียกว่านิพพาน เช่นข้าวต้มมาร้อน ๆ กินไม่ได้ ต้องรอให้ข้าวนิพพานแล้วจึงกิน นิพพานสำหรับวัตถุ หมายถึงถึงวัตถุเย็นลง

อีกความหมายหนึ่งที่สูงขึ้นมา ก็ว่าสัตว์เดรัจฉานที่ป่าเถื่อนจับมาจากป่า ยังฝึกไม่ดียังเป็นอันตราย แล้วก็ฝึกไป ๆ จนเป็นสัตว์เชื่อง อย่างนี้เรียกว่าสัตว์นั้นนิพพาน แปลว่าเย็นลงแห่งพิษร้าย

พอมาถึงคน ก็หมายถึงว่ากิเลส (คือ โลภะโทสะโมหะ) ซึ่งเป็นของร้อน ถ้าเย็นลงได้ก็เรียกว่านิพพาน ถ้าชั่วคราวก็นิพพานชั่วคราว ถ้าถาวรก็นิพพานจริงเกิดขาดลงไป ที่นี้ใครเป็นคนร้อน ? ก็ต้องถือว่ามารวาสันตามปกติต้องร้อนกว่าพระเณรทั่วๆ ไป เพราะว่ามารวาสต้องเผชิญกับอุปสรรคนานาประการในบ้านในเรือน จึงมีความร้อนมาก ใครมีความ

ร้อนมากคนนั้นไม่ควรจะต้องการความเย็นมาก ฉะนั้น สิ่ง
 เรียกว่านิพพาน^๕ ควรจะจำเป็นแก่ชาวบ้านซึ่งมีความร้อน
 มาก เพราะฉะนั้นอย่าได้กลัวเรื่องนิพพาน จงได้สนใจเรื่อง
 นิพพานให้ถูกต้อง ตามที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้อย่าง
 เดียวกับเรื่องสุญญตา ที่ตรัสว่าสุญญตาจำเป็นที่สุดเหมาะสม
 ที่สุดแก่ฆราวาสทั้งหลายตลอดกาลนาน ^{๕๘๔} นั่นคือเรื่องนิพพาน
 นั้นเอง พวกชาวบ้านแท้ ๆ จึงจะต้องสนใจเรื่องนิพพานให้ถูก
 ต้อง ในนามว่าสุญญตาก็ตาม ในนามว่านิพพานก็ตาม ในนาม
 ว่าโลกุตตรธรรมก็ตาม แล้วเราก็จะได้สิ่งที่ดีที่สุดในพุทธบริษัท
 ควรจะได้รับจากพระพุทธเจ้า

พูดเปรียบกันง่าย ๆ ก็คือว่า เรื่องโลกุตตรธรรมนั้น
 เหมือนกับเบรคห้ามล้อรถยนต์ ถ้าเรามีแต่เครื่องยนต์ที่ทำให้
 รถวิ่งไปข้างหน้าอย่างเดียวโดยไม่มีเบรค รถก็ต้องลงคลองคลอง
 คนถึงตายแน่ ๆ ประโยชน์ของห้ามล้อนี้ทำไมคนไม่คิดถึงบ้าง
 ทำไมไม่ให้ความสำคัญแก่เบรคบ้าง เรื่องของโลกียะนั้นมันเหมือน
 กำลังที่ทำให้รถพุ่งไปข้างหน้า และเมื่อถึงคราวอันตราย โลกุตตร-
 ธรรมจะเป็นเบรคให้รถหยุดได้ทันทั่วทั้งที่ โลกุตตรธรรม มันมี
 ความสำคัญอย่าง^๕

พวกโมฆะบุรุษ (ตามที่พระพุทธเจ้าท่านเรียก) **ไม่เข้า**

ใจเรื่อง^๕ หรือศึกษาเรื่อง^๕มาผิด ๆ เลยเกลียดเกลียดกลัว
 โลกุตตรธรรม แล้วแสดงความเห็นว่าไม่ควรสอนโลกุตตร-
 ธรรมแก่ชาวบ้าน แบบ^{๕๕}นักเหมือนเรื่องสุนัขจิ้งจอกหางด้วน
 ที่ไปลวงตัวอื่นให้ตัดหางด้วย อย่าง^{๕๕}นี้ใครเขาจะไปเชื่อมั่น หรือ
 ถ้าใครมาบอกให้ท่านถอดเบรคของรถออกเสีย แล้วขับรถยนต์ไป
 ท่านก็คงไม่เชื่อ เหมือนกับสุนัขจิ้งจอกหางด้วนจะไปหลอกตัวอื่น
 ให้ตัดหางก็คงไม่มีใครเชื่อ เรื่องที่จะไปบอกว่าโลกุตตรธรรมไม่
 จำเป็นแก่ฆราวาส ^{๕๕}นั้นก็เป็นไปได้ พระพุทธเจ้าท่านยืนยันว่า
 เป็นสิ่งจำเป็นที่สุด หรือแม้เราจะไม่เชื่อพระพุทธเจ้า เราก็พอมอง
 เห็นว่ามันเหมือนกับเบรค ถ้าไม่มีเบรคแล้วรถยนต์นั้นจะฆ่า
 เจ้าของรถเสียเท่านั้น

การที่จะมาแนะนำแต่เพียงให้เอาให้ทำให้เอาให้ทำ แล้ว
 ไม่ทำอะไรคอยคุ้มครอง นั้นมันผิดหลักโดยประการทั้งปวง ถ้าโลกีย-
 ธรรมมุ่งไปในทางที่ถูกก็เคราะห์ดีไป แต่ถ้าเป็นไปในทางที่ผิด
 แล้ว ธรรมะประเภทโลกุตตรธรรมเท่านั้นที่จะเป็นเครื่องหนุน
 เหนี่ยวไว้ได้ มันต้องควบคู่กันไปอย่าง^{๕๕}นี้เสมอ หลักพระพุทธ-
 ศาสนาที่ว่าอย่าทำชั่ว จงทำดี แล้วก็ทำจิตให้บริสุทธิ์ เรื่องทำ
 จิตใจให้บริสุทธิ์^{๕๕}มัน^{๕๕}เป็นโลกุตตรธรรม จะมีแต่เว้นชั่วและ
 ทำดีเท่านั้นไม่พอ ต้องมีการทำจิตให้บริสุทธิ์ ควบคุมมันอยู่ด้วย

มันจึงจะพอ ถ้าเอาข้อสุดท้ายที่ว่า “ทำจิตให้บริสุทธิ์” ออกแล้ว มันก็หมดความเป็นหัวใจของพุทธศาสนา ฉะนั้น เราไม่ต้องกลัวที่จะทำจิตให้บริสุทธิ์ ให้อ่างจากโลภะโทสะโมหะให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ คือให้มันเย็นลงเท่าที่จะเย็นได้ โลกุตตรธรรมจึงจำเป็นแก่การที่จะเป็นมนุษย์ แก่ฆราวาส การพัฒนาที่จะได้ผลก็ต้องมีธรรมะประเภทโลกุตตรธรรมเข้ามาคุ้มครอง การพัฒนาอื่นจึงจะถูกต้อง และไม่เกินไปเพื่อสร้างวิกฤติการณ์ถาวร หรือก่อให้เกิดการคอร์ปชั่น

รวมความว่า เรื่องโลกียะกับโลกุตระนี้ ถ้าพวกเรายังมีความเข้าใจผิดกันอยู่บ้าง ก็ขอให้พิจารณากันเสียใหม่โดยไม่ต้องเชื่อคนอื่น แต่ให้เชื่อความรู้สึกนึกคิดของเราเองนี้เป็นหลัก แล้วเราก็จะได้ตัวแท้ของพุทธศาสนา คือประเภทโลกุตตรธรรมมาอยู่กับเนื้อกับตัว เหมือนกับที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่ามันเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ฆราวาสทั้งหลายตลอดกาลนาน ฉะนั้น อย่าได้กลัวเรื่องสัพพัญญุตญาณ เรื่องอนัตตา เรื่องนิพพาน หรือเรื่องโลกุตตรธรรมทั้งหลาย แต่จงกล้านำมาใช้อยู่ที่เนื้อที่ตัว เป็นของศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองตัว เหมือนกับที่เราแขวนพระห้อยคอ มันจะคุ้มครองจิตใจเราให้ปราศจากความทุกข์ แต่เพราะบางคนเข้าใจผิดว่าศาสนาเป็นภัยแก่การพัฒนาประเทศ หรือ

โลกุตตรธรรมเป็น อุปสรรคแก่ การทำมาหากินของประชาชน เราจึงสอนพุทธศาสนาไม่ได้ผล ชาวพุทธเราต้องเข้าใจให้ถูกต้อง แล้วช่วยกันแก้ไขความเข้าใจผิดในเรื่องนี้ ถ้าไม่อย่างนั้น ก็เสียเวลาที่จะมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นมาให้เปลืองให้เหนื่อย ให้ยุ่ง แล้วไม่ได้ประโยชน์อะไรที่ตรงตามความประสงค์ของพระพุทธเจ้าเลย

อุปสรรคข้ออื่นที่พวกเราเผยแผ่พุทธศาสนาไม่สำเร็จ ก็เพราะคนทั้งหลายสนใจกันแต่เรื่องหลังจากการตาย แล้วก็สนใจอย่างผิดวิธีด้วย เพราะว่ามันผิดฝาผิดตัวกันอย่างไม่มีทางที่จะเข้ากันได้ ธรรมะของพระพุทธเจ้าไม่ได้พูดเรื่องหลังตายเข้าโหลงแล้วว่า เป็นเรื่องสำคัญ และเรื่องชาติหน้านั้นไม่ได้มีไว้สำหรับการผลัดเพี้ยน ผลัดเวลาเพื่อหวังแก้ตัวในชาติหน้า หรือเอาไว้อุ่นใจในชาติโน้น ๆ จึงค่อยทำดีกัน อย่างนี้ไม่ใช่คำสอนของพระพุทธเจ้าเลย

เรื่องชาติหน้านั้น พระพุทธเจ้าท่านกล่าวไว้เพื่อให้คนเกิด ความสนใจแก่การแก้ไขตนเองในชาตินี้ เพราะสิ่งที่เราทำได้หรือ อยู่ในวิสัยที่เราจะทำได้นั้นมันอยู่ในชาตินี้ ฉะนั้น ถ้าเราแก้ไขชาตินี้ให้ถูกต้องแล้ว ชาติหน้าเป็นอันว่าจะถูกแก้ไขไปด้วยโดยไม่ต้องสงสัย เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วทำไมจึงต้องไปคอยทำเอาต่อใน

ชาติหน้า อย่างนั้นมันจะไม่ได้อะไรเลยทั้ง ๒ ชาติ ฉะนั้น จงลืม
ชาติหน้าเสียที่จะดีกว่า ชาตินี้อยากทำความดีอะไรแล้ว ก็ทำเสีย
เลยตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์

อีกอย่างหนึ่ง เรื่อง “ชาติหน้า” นี้ ระวังให้ดี เผลอ
นิดเดียวก็เป็นลัทธิสัสตทิฏฐิของพราหมณ์ คือการที่เชื่อว่า
คน ๆ หนึ่งเมื่อตายแล้วจะไปเกิดอีก คือเป็นคนเดิมไปเกิด
ในท้องแม่ใหม่ อย่างนั้นมันเป็นลัทธิสัสตทิฏฐิ และเป็น
มิจฉาทิฏฐิโดยไม่มีทางที่จะแก้ตัว ฉะนั้น จะต้องเข้าใจให้ถูก
ต้อง ว่าชาตินี้ชาติหน้าของพระพุทธเจ้าท่านมีความหมายอย่างไร
ในคำจำกัดความอย่างไร เพื่อประโยชน์อะไร คำว่า “ชาตินี้” ก็
คือว่ามันอยู่ในวิสัยที่เราจะจัดการได้ทันที และถ้าปฏิบัติได้ก็เป็น
อันแก้ปัญหาคงได้ทั้งหมดด้วย ขอยกตัวอย่างเช่นเรื่อง อบายภูมิ
๔ อย่าง คือ นรก เปรต อสุรกาย ๔ อย่างนี้เรากลัว
มาก เราเลยผลักเอาไปฝากไว้ในชาติหน้า คือจะตกอบายภูมิก็ต่อ
ถึงตายหลังจากเข้าโลงแล้ว นี่เป็นเรื่องน่าหัวเราะเยาะ ส่วน
อบายภูมิที่แท้จริงกว่าและที่กำลังตกอยู่ในชาตินี้ เรากลับไม่สนใจ
อบายภูมินั้นสำคัญอยู่ที่ความหมาย (ฐานะของจิตใจที่ไม่สบาย) ไม่
ใช่ตัววัตถุ แผ่นดิน หรือโลกของสัตว์อีกโลกหนึ่งต่างหาก

คำว่า “นรก” ความหมายมันอยู่ที่จิตใจเดือดร้อนเหมือน

ถูกไฟเผา เมื่อไรเรามีความเดือดร้อนใจเหมือนถูกไฟเผา เมื่อนั้น
เราตกนรก ที่ไหนก็ได้ เมื่อไรก็ได้ จะเดือดร้อนเพราะอะไรก็
ตามใจ ชื่นเชื่อว่าความเดือดร้อนแล้วก็ถูกเรียกว่าเป็นนรกได้หมด
เขาจึงจกนรกไว้หลายชื่อหลายชั้น เพราะความเดือดร้อนใจนั้นมี
หลายแบบ

คำว่า “เตรจฉาน” ก็หมายถึงความโง่ ไม่รู้สิ่งทีควรจะ
รู้ ฉะนั้น เมื่อไรเราโง่ไปเมื่อนั้นก็เป็นสัตว์เตรจฉานทันที ที่นั้น
และเที่ยวนั้น พอเราฉลาดขึ้นมา เราก็หายจากความเป็นสัตว์
เตรจฉาน เป็นเสีย ๓--๔ นาที แล้วก็กลับมาเป็นคนอีกก็ได้

คำว่า “เปรต” หมายถึงความหิวกระหายทะเยอทะยาน
อยากทางจิตใจ ไม่ใช่หิวข้าว แต่หิวทางอารมณ์ของกิเลสตัณหา
เมื่อใดมีความหิวอย่างนั้นมาก เมื่อนั้นก็เป็นเปรตทันที ที่นั้น
และเที่ยวนั้น

สำหรับคำว่า “อสุรกาย” นั้น คือความขี้ชลาต อสุระ
แปลว่าไม่กล้าหาญ กายแปลว่าพวก เมื่อใดใครขี้ชลาตโดยไม่มี
เหตุผล เมื่อนั้นเขาก็เป็นอสุรกาย เช่นกลัวผีสาวนางไม้ กลัว
พระภูมิเจ้าที่ กลัวจิ้งจกตุ๊กแก อย่างนี้เรียกว่าขี้ชลาตอย่างไม่มี
เหตุผล ความกลัวไม่กล้าจะต้องกับพระสังฆกรรม ขลาดไม่
กล้าจะต้องกับโลกุตตรธรรม หรือค่านิพพาน เพราะ

กลัวจะเสียประโยชน์ทางโลก ^{๕๔} เป็นอสุรกายได้ เมื่อใด
ใครมีความฉลาด ^{๕๕} ชนิดที่เป็นข้าศึกศัตรูแก่ความเจริญแล้ว
เหมือนนกเรียกเขาว่าเป็นอสุรกายได้ ฉะนั้น คนจึงเป็นอสุรกาย
กันได้บ่อย ๆ เหมือนกัน

การตกนรก การเป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นเปรต เป็น
อสุรกาย ^{๕๖} นี้ มีใ้ทุกเมื่อ นี่มันเป็นเรื่องจริง ๆ ยิ่งกว่าหลังต่อตาย
แล้ว และถ้าเราไม่ตกนรกที่นี่ ไม่เป็นสัตว์เดรัจฉานที่นี่ ไม่เป็น
เปรตในชาตินี้ ไม่เป็นอสุรกายในชาตินี้แล้ว รับรองว่าตายเข้า
โลงไปแล้วก็ไม่มีตกนรกที่ไหนอีก ไม่เป็นเปรตไม่เป็นอสุรกาย
หรือเดรัจฉานอะไรที่ไหนได้อีก เพราะว่ามันทำถูกต้องแล้วใน
ชาตินี้ แล้วจะไปตกอบายต่อตายแล้วได้อย่างไร ฉะนั้น จึงว่าลืมน
ชาติหน้าไว้ก่อนก็ได้ ให้ทำดีในปัจจุบันนี้ อย่าให้ตกนรกตก
อบายแล้ว ก็ไม่มีตกอะไรอีกต่อไป

พระพุทธเจ้าท่านตรัสอธิบายมุข (ปากทางแห่งอบาย) ไว้
หลายอย่าง อย่างแรกเช่นว่าเล่นการพนัน พอแพ้เขาก็ร้อนใจ
เสียใจ นั่นคือตกนรกที่บ่อนการพนัน การโง่ไปเล่นพนันเข้า ^{๕๗}
ก็เป็นสัตว์เดรัจฉานอยู่แล้ว การเล่นการพนันมันก็หิวอยู่ตลอดเวลา
เวลาที่ชนะ มันก็เป็นเปรตอยู่ตลอดเวลาในวงการพนันนั้น
เมื่อมันแพ้ ^{๕๘} ลากกลั่วแพ้ มันก็กลายเป็นอสุรกายไปด้วย ฉะนั้น ที่

พระพุทธเจ้าท่านว่าการพนันเป็นอบายมุข^๕ มันถูกที่สุด และ
 อบายมุขมันก็ต้องนำผู้^๕นั้นไปสู่อบาย ทำอบายมุขเมื่อใดก็ตกอบาย
 ทันที นี่คือความเป็น “อกาลโก” (= ไม่จำกัดกาลเวลา) ของ
 ธรรมะของพระพุทธเจ้า ฉะนั้น คนกลัวนรก^๕ต่อตายแล้ว กับ
 คนกลัวนรก^๕ที่^๕นี้และเดี๋ยวนี้ ใครจะโง่กว่ากัน ใครจะฉลาด
 กว่ากัน ควรจะนึกดู ฉะนั้น การที่พวกเราไปสนใจเรื่องหลังจาก
 ตายแล้ว จึงเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งแก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
 หรือการเข้าใจธรรมะ

ส่วนคำว่า “ชาติ” นั้น มันหมายความว่า
 เปลี่ยนความคิดเรื่องตัวกู—ของกู^๕ที่หนึ่ง ก็คือชาติหนึ่ง เราคิด
 อย่างไรก็เกิดเป็นใจ^๕ชาติหนึ่ง เดียวก็กลับมาคิดอย่างคน ก็
 กลายมาเกิดเป็นคนอีก “ชาติหนึ่ง” ถ้าร้อนใจเราก็เกิดเป็นสัตว์
 นรกไปพักหนึ่ง แล้วก็เกิดใหม่กลับเป็นคน บางครั้งก็เกิดเป็น
 เปเรตไปนาน มันก็ชาติหนึ่งอีกเหมือนกัน “ชาติ” ตามความหมาย
 ทางนามธรรม ตามคำอธิบายทางภาษาธรรมะ แทบทั้งหมดมี
 ความหมายตามนัยอย่าง^๕นี้ เช่นอริยชาติ ก็คือเป็นพระอริยบุคคล
 ที่ว่า “เกิดทุกที่เป็นทุกข์ทุกที” ^๕นี้ก็หมายถึงเกิดความยึดมั่นถือมั่น
 อย่างใดอย่างหนึ่ง จึงเป็นทุกข์ทุกที ฉะนั้น ต้องเข้าใจคำว่า
 “ชาติ” ให้ดี ๆ และต้องสนใจเรื่อง “ชาติ^๕นี้” ที่มันอยู่ในวิสัยที่

เราจะควบคุมมันได้ แก่ไขได้ เอาชนะมันได้ เมื่อเราเอาชนะ
ชาตินี้ได้แล้วชาติหน้าไม่ต้องพูดถึง มันเป็นอันชนะเสร็จไปใน
ตัว ฉะนั้นจึงฆ่าแล้วย่ำอีกว่า จงแก้ไขชาตินี้ให้ชนะเถิด แล้ว
ชาติหน้าจะเป็นอันถูกแก้ไขโดยตัวมันเองได้ แต่เราเอาผลไปไว้
ที่ชาติหน้าหมด แม้แต่เรื่องสวรรค์ก็ว่าจะได้ต้องต่อตายแล้ว
มันจึงเป็นเรื่องขวนขวายมากขึ้นไปอีก ส่วนสวรรค์ที่อยู่ใน
วิสัยที่จะเอาได้มีได้ กลับไม่สนใจกัน มัวแต่ไปฝากไว้ชาติ
หน้าอย่างละเมอเพ้อฝัน ให้เขาต้ม ให้เขาหลอกลวงได้
อย่างนั้นมันน่าเศร้าจริง ๆ

เรื่องนิพพานก็เหมือนกัน มันเป็นเรื่องที่จะต้องทำได้
ในชาตินี้ ตามลำดับตามส่วนแห่งความพยายาม แม้จะเป็น
นิพพานชั่วคราวก็ยังดี มีพระพุทธภาษิตระบุไว้ชัดว่า ภาวะที่
ปราศจากราคะโทสะโมหะนั้น คือนิพพานก็มี คืออมตธาตุก็มี
เรียกกันหลายชื่อ แต่ก็อยู่ในชาตินี้ ควรน้อมเข้ามาเดี๋ยวนี้ ควร
ปฏิบัติทันที ควรมีกันให้ได้ในชีวิตนี้ รู้ประจักษ์ชัดในใจในโลกนี้
แต่แล้วเรายังกลับผลักเอาไปไว้ไกล ๆ หลายร้อยหลายพันชาติ
เลยไม่ได้ประโยชน์อะไรเพราะความเข้าใจผิดอย่างนี้

คำว่า “โอปปาติกะ” (เกิดทางใจ) นี้มีความหมาย
คนอื่นเขาจะถืออย่างไหนก็ตามใจ แต่ความหมายที่จำเป็นที่สุด

สำคัญที่สุด ส่วนจิตที่สุด ก็คือว่าถ้าเรากิดอย่างโจร เราก็เกิดเป็นโจร กิดอย่างบัณฑิตก็เกิดเป็นบัณฑิต กิดอย่างสัตว์นรกก็เป็นสัตว์นรก กิดอย่างสัตว์เทวรัจฉานก็เป็นสัตว์เทวรัจฉานทันที และในชาตินี้ นั่นแหละคือ “โอปปาติกะ” ตามความหมายของภาษาฝ่ายธรรมะ ที่ต้องระวังอย่างด่วนจี๋ และต้องควบคุมมันให้ได้ อย่าให้มันเกิดในลักษณะต่ำ ถ้าเราเข้าใจโอปปาติกะชนิดนี้ได้แล้วก็ไม่มีปัญหาอะไรเหลืออีกต่อไป

ขอให้อีกว่า การที่พุทธบริษัทไปชะเง้อหวังผลแต่ในโลกหน้าหลังจากตายแล้วกันมากเกินไป ย่อมเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งแก่การเผยแผ่หรือจรรโลงพระพุทธศาสนา แก่การที่จะใช้ศาสนาเป็นเครื่องต่อต้านคอมมิวนิสต์ แต่กลายเป็นเรื่องให้พวกคอมมิวนิสต์หัวเราะเยาะ แล้วมันก็ล้มละลายกันเท่านั้นเอง ฉะนั้น เราจะต้องเข้าใจความหมายของถ้อยคำเหล่านี้ ให้ถูกต้องตามความหมายของพุทธศาสนา ให้ทันแก่เวลาในชีวิตนี้

ส่วนอุปสรรคของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ฝรั่ง ที่เป็นนักศึกษาสูงนั้น คือเขาไม่ต้องการความรู้ทางปรัชญา อภิปรัชญา หรือความรู้ที่เพ้อเจ้อ แต่เขาต้องการทราบ “พุทธศาสนาแท้” ที่เรียกว่า “พรหมจรรย์” ดังที่พระพุทธเจ้าท่านว่า “เธอจงไปประกาศพรหมจรรย์ให้ถูกต้อง ให้บริสุทธิ์ ให้ไพเราะ ในเมื่อ

ต้น ในท่ามกลาง ในที่สุด” คำว่าพรหมจรรย์นี้หมายถึง แบบ
ชีวิตที่ประเสริฐ หรือการเป็นอยู่ที่ประเสริฐ ฉะนั้น จงทำความเข้าใจในคำว่า “พรหมจรรย์” นี้ให้ยิ่งกว่าแง่ของปรัชญา อภิธรรม
จิตวิทยา ฯลฯ

เรื่องถัดไปก็คือแนวกัมมัฏฐาน ที่ไม่ถูกต้องตามเหตุผล
ไม่ถูกต้องตามหลักวิชา ก็จะเรียนให้รู้จริงก็ไม่ได้ จะปฏิบัติ
จริง ๆ ก็ไม่ได้ จะเป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันก็ไม่ได้ มัน
ไม่จริงจึงไปเสียทั้งนั้น เพราะเราไปท่องจำเป็นแบบปริยัติกันเสีย
หมด ฝรั่งเขาต้องการอย่างยิ่งในสิ่งที่เรียกว่ากัมมัฏฐาน หรือ
วิปัสสนา ที่มันเป็นตัวพรหมจรรย์ แต่แล้วเราก็พูดกันอย่างนก
แก้วนกขุนทอง เราไปอ่านบัญญัติทางว่าให้เขาฟัง เช่นกัมมัฏฐาน
๔๐ มีอะไรบ้าง มหาสติปัฏฐานสูตรมีอะไรบ้าง มันไม่อยู่ใน
ลักษณะที่เป็นประโยชน์ แล้วยังไม่มีคำอธิบายที่ถูกต้องติดต่อกัน
เป็นสาย จึงกลายเป็นเรื่องน่าเบื่อเอามาก ๆ อย่างกัมมัฏฐาน ๔๐
นี้ ถ้าเราจะเอาวิสุทธิมรรคเป็นเกณฑ์ ก็ไม่เห็นว่าเป็นเรื่องโคธสมบุรณ
โดยหลักเรื่อยไปจนถึงนิพพานเลย แม้แต่เรื่องอนุสสติ ๑๐ ใน
วิสุทธิมรรคนี้ อธิบาย ๔ จตุกะแรกแล้วก็เจียบหายไปเสียเฉย ๆ
อย่างนี้เป็นต้น จึงอาศัยไม่ได้จริง ส่วนกัมมัฏฐานที่เราชอบกัน
ที่เรียกว่า “จตุรารักษะกัมมัฏฐาน” กล่าวคือ พุทธานุสสติ เมตตา

จ อสุภัง มรณสติ นั้นมันเป็นของเด็กเล่น สำหรับฝรั่งนักศึกษา
ชนิดนั้นมันยังไม่พอ มันไม่มีอะไรที่สมบูรณ์ถึงนิพพาน มันเป็น
เพียงกัมมัฏฐานขั้นเตรียมเท่านั้น

ส่วน สติปัฏฐาน ๔ นั้นสำคัญมาก ถ้าถูกต้องจริง อันนี้
ช่วยให้เพราะเป็นพรหมจรรย์จริง แต่ถ้าเป็นสติปัฏฐานชนิดบัญญัติ
ทางว้าว มันก็ล้มเหลวอีก อย่างในมหาสติปัฏฐานสูตรนี้ เป็น
สติปัฏฐาน ๔ อย่างบัญญัติทางว้าว แต่ถ้าเป็นสติปัฏฐาน ๔ ใน
อานาปานสติสูตรแห่งมัชฌิมนิกายแล้ว นั้นใช้ได้ เป็นแนวที่
สมบูรณ์ที่สุด ตั้งแต่ต้นจนปลายไม่ขาดตอน แล้วก็พิสูจน์อยู่ใน
ตัวเอง กำกับกันอยู่ในตัวเอง เกี่ยวข้องกันอยู่ในตัวเองตั้งแต่
ต้นจนบรรลุนิพพาน จึงขอเสนอแนะว่าระวังให้ดี ให้เปรียบเทียบ
กันให้ดี ๆ

สูตรที่ขึ้นชื่อว่า “มหา” นั้น อย่าไว้ใจนัก เช่น มหาสติ
ปัฏฐานสูตร มหาปทานสูตร มหาอะไรก็ตามที่ แม้แต่มหาสุญญต
สูตร ซึ่งคู่กันกับจุลสุญญตสูตรก็ตาม สูตรไหนที่หน้าหน้าชื่อถ้อย
คำว่า “มหา” แล้วต้องระวังให้ดี มักจะเป็นบัญญัติทางว้าวและ
เพื่อเจ้อเหลือเพื่อ เชื่อว่าเป็นของทำขึ้น เขียนขึ้นทีหลังโดย
อรรถกถาจารย์

ถ้าเราจะเอาแนวของสติปัฏฐาน ๔ แล้ว ขอแนะว่า

อานาปานสติสูตรแห่งมัชฌิมนิกายนั้นดีที่สุด วัฏกมที่สูงสุดชั้นที่สุด ส่วนมหาสติปัฏฐานแห่งมหาวรรคที่มนิกายนั้น เป็นบัญญัติทางว่า สำหรับปริยัติ แต่สำหรับสติปัฏฐาน ๔ ในอานาปานสตินั้นเป็น ทั่วไปปฏิบัติโดยตรง ไม่มีทางที่จะเป็นปริยัติได้ มีข้อความกำกวมกัน อยู่ในตัว เพราะสติปัฏฐาน ๔ นี้ จะต้องปฏิบัติติดต่อกันยืดยาว ถึง ๑๖ ชั้น แบ่งเป็น ๔ หมวดไปเลย แล้วมันก็จะก่อให้เกิด โภชณกัมทั้ง ๗ ชั้นมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แล้วทำให้เกิดวิชชา และวิมุตติขึ้นมาในที่สุด ฉะนั้น มันก็ไม่มีทางจะเขวไปไหนได้ แล้วยังวิเศษที่ว่า สูตรนี้หาคำอธิบายได้อย่างเพียงพอในพระไตรปิฎกนั่นเอง ตัวสูตรนี้อยู่ในมัชฌิมนิกาย แล้วคำอธิบายโดยละเอียดหาได้ในปฏิสัมภิทามรรค ตอนที่ว่าด้วยอานาปานกตา เป็นชั้นบาลีด้วยกัน ไม่ใช่อรรถกถา (คำอธิบายของอาจารย์รุ่นหลัง ๆ) แล้วคำอธิบายอีกมากมายหาได้ในสูตรต่าง ๆ ในสังยุตตนิคาย ซึ่งเป็นพุทธภาษิตเอง มากมายเหลือเกิน เช่นอานาปานสติสังยุตเป็นต้น แล้วในท้าวินัย ในตัวอรรถกถาวินัยสมันปาสาธิกา ก็มีคำอธิบายบางส่วนของเรื่องนี้ คำอธิบายบางส่วนเรายังหาได้ในวิสุทธิมรรค แต่ก็เป็นส่วนน้อยในเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับคำอธิบายที่มีอยู่ในปฏิสัมภิทามรรค ฉะนั้น คำอธิบายที่หาได้จากวิสุทธิมรรค ก็กลายเป็นเพียงคำอธิบายส่วนน้อยส่วนหนึ่ง

เท่านั้น ไม่ใช่ทั้งหมด แล้วมันยังไม่พอที่จะทำความเข้าใจกันใน
เรื่องนี้ได้อย่างสมบูรณ์

นี่แสดงว่าการเผยแพร่เรื่องระบบกัมมัญฐาน ที่เรามีเรา
เรียนเราสอนกันอยู่นี้ ยังไม่ถึงขนาด คือว่าไม่ทนต่อการเพ่ง
พิศุจน์ ไม่มีเหตุผลเพียงพอ ไม่เกี่ยวเนื่องกันอย่างดี ไม่รัดกุม
อยู่ในตัว อะไรทำนองนี้เป็นต้น ฉะนั้น ขอให้ใช้เวลาให้ถูกต้อง
อย่าให้เสียเปล่าในการที่จะศึกษาเรื่องนี้โดยเฉพาะ ระวังให้ดี วิชา
ที่จะใช้สอนนี้ต้องให้เป็นตัวแท้ของพรหมจรรย์เสมอ อย่าเป็นส่วน
ปรัชญาที่เพ้อเจ้อ ส่วนวิธีสอนนั้นมันเป็นจิตวิทยา เป็นตรรก
วิทยา ถ้าเราประยุกต์วิชากับวิธีสอนให้เข้ารูปกันไม่ได้แล้ว ก็
เป็นอันล้มละลายแน่ นี่เรียกว่าอุปสรรคอันหนึ่ง ที่จะทำให้เผย
แผ่พุทธศาสนาไม่สำเร็จ

ยังมีปัญหาเหลืออยู่มาก และปัญหานี้ก็ล้วนแต่เป็น
อุปสรรคแก่การเผยแพร่พุทธศาสนาไปทันทีเหมือนกัน ฉะนั้น จึง
อยากจะพูดเป็นเรื่องสุดท้ายว่า ภิกษุเราที่เป็นผู้สั่งสอนนี้ จงสั่ง
สอนให้ถูกต้อง โดยเฉพาะเรื่อง การทำบุญ ซึ่งจะเป็นเรื่องที่
ร้ายกาจที่สุดถ้าทำผิด แล้วเป็นเรื่องที่น่าขึ้นใจที่สุดถ้าทำถูก
อย่านึกว่าการทำบุญแล้วมันจะถูกไปหมด มันมีทางที่จะผิดได้
นี้เราต้องระวังให้ดี เพื่อให้ญาติโยม ทายกทายิกาอยู่ใน

ฐานะที่ปลอดภัย หรือยิ่งกว่านั้น ก็อย่าให้ขาดทุนเป็นอันขาด เคียงวันเขาถูกปล่อยปละให้ทำบุญกันไปในลักษณะที่ขาดทุนอย่างไม่ได้อะไรกลับคืนเลย

พอมาถึงตอนนั้นต้องขอพูดกันตรง ๆ คือ อย่าเลี้ยงไก่ไว้ไขว้ให้สุนัขกิน คืออย่าให้ญาติโยมทำบุญ ๆ อย่างเดียว พอถึงที่ที่จะมอบหัวใจของพุทธศาสนาให้แล้ว ก็ไม่มอบให้ แล้วก็ไม่มีใครสนใจที่จะตอบบุญคุณเขา ญาติโยมก็ไม่ได้ประโยชน์ที่แท้จริง ศาสนานี้เปรียบเหมือนไก่ แล้วเราก็นำร่องศาสนาด้วยการทำบุญทอดกฐินทอดผ้าป่า หรือทำบุญอะไรก็ตามนี้ก็เหมือนกับเลี้ยงไก่ พอไก่โตขึ้นมา ๆ มันก็ไขว้ พอไขว้แล้วกลับไม่มีใครต้องการไขว้ สุนัขก็กิน หรือชาวต่างประเทศเขาตระกรุบเอาไขว้ไปได้ แต่เราผู้เลี้ยงไก่ไม่สนใจ เพราะเราถือว่าเรามีหน้าที่แค่จะเลี้ยงไก่ หรือทำบุญ ๆ อย่างเดียว นั่นแหละคือการที่พวกเราไม่สนใจเรื่องอนัตตา เรื่องสุญญตา เรื่องโลกุตตรา คัมภีร์รัตนา ตถาคตภาสิตา อย่างนี้เป็นต้น ฉะนั้นต้องขอความร่วมมือทั้งผู้สอนและผู้รับคำสั่งสอน ผู้ชักชวนให้ทำบุญและผู้ทำบุญ ต้องร่วมมือกันพิจารณาเรื่องนี้เสียใหม่ อย่าให้เกิดอาการเหมือนเลี้ยงไก่ไว้ไขว้ให้สุนัขกิน เพราะพวกคอมมิวนิสต์เขาจะหัวเราะเยาะได้อีก

เรื่องทำบุญต้องระวัง อย่าทำบุญเป็นการค้ากำไร
เกินควร เพราะการทำบุญที่ถูกต้องนี้เขามุ่งทำเพื่อล้างกิเลส
หากไปปรารถนาสิ่งตอบแทนอะไรมากเกินไป มันกลับเพิ่ม
โลภะโทสะโมหะ เพิ่มอุปาทานเข้าอีก มันไม่ใช่ล้างกิเลส
แต่เป็นการเพิ่มกิเลส การทำบุญนั้นมันมีหลายชั้น การล้างกิเลส
มันก็มีหลายชั้น เช่นเราล้างเท้า จะเอาน้ำโคลนล้างก็ได้ แต่มัน
ไม่ใช่เป็นการล้างที่ดี การทำบุญกันสมัยนี้เป็นบุญเหมือนน้ำ
โคลน คือเอาเรื่องบุญบังหน้า ไปทอಕ್ಕฐินก็เพื่อหาชื่อเสียง เพื่อ
โฆษณา เพื่อสมาคมก็ ทศนาจร บ้างก็ไปเล่นไฟไปกินเหล้า ไป
เพื่ออะไร ๆ หลายอย่างในทางโลก ๆ นี่มันเป็นเรื่องทำบุญ
เหมือนกับน้ำโคลน มันไม่มีอะไรที่เป็นเรื่องล้างกิเลส

ส่วนที่ทำบุญเหมือนกับน้ำหอมมัน คือมุ่งเอาบุญมาก
เกินไปหวังในคำันตีมากเกินไป ชื่นอกชื่นใจอย่างหลงใหล บาง
คนถึงขนาดยอมขายบ้านขายเรือนมาทำบุญหมดเลย เพราะแรง
ของคำโฆษณา บุญนั้นจึงเปรียบด้วยน้ำหอม

ถ้าทำบุญถูกต้อง มันก็เหมือนกับน้ำสบู่ หรือผงซัก
ฟอกหรือน้ำด่างและน้ำสะอาด ที่มันล้างอะไรได้จริง ๆ คือทำ
บุญเพื่อจะขจัดเกลาคความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว และความยึด
มั่นว่าตัวเราของเรา ให้จางออกไป ๆ จนสะอาด แต่ต้องรู้จักใช้

สบัญญัติให้ทั่ว อย่าทำเหมือนกับเด็ก ๆ ที่ใช้สบัญญัติที่ท้องที่พุง
 นิดเดียว เคยเห็นคนทำบุญมีอาการเหมือนอย่างนี้เหมือนกัน
 ฉะนั้น ควรจะล้างกิเลสให้ทั่วถึง

รวมความแล้วก็คือว่า ขอย่าได้ปล่อยท่ายกทายิก้าไป
 ตามบุญตามกรรม คือยังทำบุญชนิดที่ไม่เป็นสบัญญัติ ขอให้เลื่อนชั้น
 ขึ้นมา ให้เป็นการทำบุญที่ล้างบาปได้สมตามความมุ่งหมายของ
 พุทธศาสนา

ยังมีปัญหาสำคัญเฉพาะหน้าของพวกเราอีก คือว่า เรา
 ไม่สามารถจะบังคับตัวเราได้ สมัยนี้เราได้ยินเกร่อทั่วไปหมด
 ว่า “จงทำดี จงทำดี จงทำดี” แต่ยังเชื่อกันไม่ได้ว่ามีการทำดี
 จริง เพราะเพียงพูดเท่านั้นมันยังไม่พอ ปัญหาหนึ่งจึงอยู่ที่ว่า
 จะบังคับคนให้ทำดีได้อย่างไร เมื่อเป็นอย่างนี้แล้วก็ต้องอาศัย
 หัวใจของพระพุทธศาสนาอีก ตามที่พระพุทธเจ้าท่านยืนยันให้
 คือเรื่องความไม่เห็นแก่ตัว เรื่องอนัตตา เรื่องสัพพัญญุต หรือ
 “จิตว่าง” ซึ่งเป็นหลักธรรมในฝ่ายโลกุตตรธรรม เราจะ
 ต้องเข้าใจถึงโลกุตตรธรรมก่อนเราจึงจะบังคับตัวให้ทำดีได้ แต่
 โดยข้อเท็จจริงแล้ว เราไม่อาจบังคับตัวได้เพราะเราแพ้กิเลสเสีย
 ทุกทีไป พอมีอะไรมายั่วทางตาหูจมูกกลิ่นกายใจ เราก็มักแพ้มัน
 ไปเสียทุกทีไม่มีการบังคับตัว นี่เพราะว่าเราไม่มีสติไม่มีหลักธรรม

เพียงพอ เราต้องหัดให้มีสติยับยั้งใจ ปัญญาทางธรรมจึงจะมาช่วยทัน ถ้าไม่อย่างนั้น มีความรู้ท่วมหัวก็เอาตัวไม่รอด ปัญหาเรื่องคอร์ปชั่นจึงแก้กันไม่ตก และการพัฒนาไม่ว่าในทางใด ๆ ก็มักไม่ได้ผล หุ้มนเงินทองไปเท่าใดก็หายเจียบหมด นี่แหละคือผลที่ไม่รู้คุณค่าของโลกุตตรธรรม เช่นเรื่องการทำงานด้วยจิตว่าง

อนึ่ง การที่ไม่ประสบความสำเร็จในการตั้งปัญญามาใช้ให้ทันห่วงที่ชั่วยสกินี้ ก็เพราะเราไม่รู้จักละอาย ไม่รู้จักกลัวเมื่อพลาดทำผิดไปแล้ว เพราะคิดว่าไม่มีใครรู้ ทั้ง ๆ ที่ใจเรารู้อยู่ถ้ามีความละอายมีความกลัวเท่านั้นแหละ ปัญหาคอร์ปชั่นต่าง ๆ ก็หมดไป ยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ ว่าทำไมเราเดินไม่ตกร่อง นั้นก็เพราะกลัวว่าตกร่องแล้วมันเจ็บตัว แต่จิตใจตกร่องของกิเลสเรามากก็ไม่กลัวไม่ละอาย หรือว่าเดินไปกลางถนนหนทางทำไมไม่ทำผ้าถุงหลุด นั้นเพราะละอายมากและกลัวมาก ผ้าจึงไม่หลุดฉะนั้น เมื่อใครคิดจะทำอะไรไม่ดี เช่นทำไปด้วยความเห็นแก่ตัวจัดแล้ว จงคิดละลายเสียบ้าง

เรื่องเกิดกิเลสเป็น โลภะ โทสะ โมหะ ตัวกูของกู หรือความเห็นแก่ตัวจัด ที่เกิดแล้วเกิดอีกก็ไม่รู้จักละอาย ไม่รู้จักกลัวเลยชินเป็นนิสัย เรียกว่าอนุสัย สังโยชน์ เป็นความเคยชินใน

สั่นตาคือเสียเลย การงานต่าง ๆ มันก็ล้มเหลวหมด ฉะนั้น จะ
 แก้ได้ก็ด้วยการมีความละเอียด มีความกลัวในการทำชั่วให้มาก ๆ
 แล้ว การปฏิบัติธรรม ของพระพุทธศาสนา ทั้งหมดนี้ จะไม่ยากเลย
 ถ้าได้ตั้งรากฐานอยู่บนความละเอียดและความกลัว

ฉะนั้น จงหัดให้มีความละเอียดและความกลัว เพื่อให้ลาน
 อโศกนี้เป็นลานอโศกจริง ๆ ให้สมกับที่เป็นไวพจน์ของคำว่า
 “นิพพาน” กันเสียโดยเร็ว ผมขอยุติการบรรยายไว้แต่เพียงเท่านี้

อุปสรรคแห่งการเข้าใจธรรมะ

โดย

ท่านพุทธทาสภิกขุ

แสดงที่วัดคณนารตสุนทรการาม กรุงเทพมหานคร

๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑

เพื่อนสทธรรมิก และท่านสาธุชนผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย !

การบรรยายในวันนี้ มีหัวข้อว่า “อุปสรรคแห่งการเข้าใจธรรมะ” ทั้งนี้ใช้ว่าจะไม่รู้ธรรมะกันเสียเลย บางที่จะเข้าใจมากเกินไปจนเกินไปเสียอีก แต่แล้วก็ยังมีความเข้าใจผิดในธรรมะ คือเรียนธรรมะมาด้วยกันแต่อธิบายต่างกัน ใช้คำพูดคำเดียวกันในความหมายที่ต่างกัน และข้อนี้เองเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจกันไม่ได้ ซึ่งขยายตัวออกไปจนถึงเป็นการทุ่มเถียงหรือวิวาทกันในที่สุก โดยอาศัยสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมะ” นั้นเป็นต้นเหตุอาการอย่างนั้นน่าเวทนา เพราะธรรมะไม่ใช่สาเหตุที่จะทำให้เกิดการวิวาท แต่แล้วก็อดไม่ได้ที่จะต้องวิวาทกันเกี่ยวกับธรรมะ

นี่ก็เป็นเพราะทิวฏฐิमानะจะเอาชนะกันโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องและเหตุผล หรือเกรงว่าคำอธิบายของฝ่ายตนจะหมดคนเลื่อมใส เคยพูดไว้อย่างไรก็ไม่ยอมแก้ไขให้ถูกต้อง แล้วก็ยังไม่ยอมฟังคำอธิบายของใครที่ผิดไปจากที่ตนเคยพูดไว้เดิม ฉะนั้น เราควรจะต้องช่วยกันกำจัดอุปสรรคข้อนี้ให้หมดไป คือให้เข้าใจธรรมะกันในลักษณะที่เป็นประโยชน์ เพื่อความสุขส่วนบุคคลและส่วนรวมให้ได้ ไม่ใช่ว่าจะมีธรรมะไว้สำหรับต่างคนต่างเข้าใจ แล้วก็แยกแตกกันไปจนอยู่ร่วมกันไม่ได้ด้วยสันติ

ไม่ว่าศาสนาไหนก็มีสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม” เป็นหลักอยู่ด้วยกันทุกศาสนา แต่แล้วทำไมจึงเข้าใจกันไม่ได้ บางทีถึงกับประกาศตนเป็นปรปักษ์ต่อกัน ยิ่งกว่านั้นยังพยายามที่จะกลืนหรือทำลายล้างฝ่ายอื่นไปเสียก็มี นี่ก็เพราะไม่เข้าใจคำว่า “ธรรม” คือเข้าใจผิดเกี่ยวกับความกว้างความแคบหรือความลึกซึ้งของคำๆ นั้น ต่างกันอย่างหนึ่ง แล้วอีกอย่างหนึ่งก็คือความเข้าใจผิดในระหว่างภาษาคน กับภาษาธรรม ซึ่งมันมีความหมายผิดกันอยู่ นี่ก็ทำให้ไม่เข้าใจกัน แต่จะพูดถึงความเข้าใจผิดเพราะความหมายที่กว้างหรือแคบของถ้อยคำก่อน ยกตัวอย่างเช่นคำว่า “ธรรม”

เมื่อถามขึ้นว่าธรรมคืออะไร? คนทั่วไปมักตอบว่า คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อย่างนี้เรียกว่ามีความหมายแคบ

เพราะระบุมหายอยู่ที่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่คำว่า
 “ธรรม” ในภาษาบาลีนั้นหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ยกเว้น
 อะไร เช่นรูปธรรม นามธรรม ฯลฯ ฉะนั้น เพื่อจะให้เข้าใจคำ
 ว่าธรรมที่ครบถ้วนทุกความหมาย จึงขออธิบายคำว่าธรรมให้กว้าง
 โดยหลัก ๔ ประการ:—

ประการที่ ๑ “ธรรม” หมายถึง **ตัวธรรมชาติ** ทั้งหมด
 ไม่ยกเว้นอะไร จะเป็นรูปธรรมนามธรรมก็ตาม จะเป็นกุศลเป็น
 อกุศล เป็นอพยากฤต(กลาง ๆ)ก็ตาม แม้ที่สุดพระนิพพานก็เป็น
 ธรรมชาติ ฉะนั้นไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ ธรรมชาติทุกอย่าง
 รวมเรียกได้ด้วยกันว่า “ธรรม” ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถึงถึง
 “สภาวะธรรม” คือสิ่งที่เป็นอยู่เองหรือเป็นไปเอง ถ้ามีเหตุมี
 บำจจัยปรุงแต่งก็เรียกว่า สังขตธรรม ที่ไม่มีบ้ำจจัยปรุงแต่งก็รวม
 เรียกว่า อสังขตธรรม เป็นต้น นี้แสดงว่าธรรมชาติทุกอย่าง
 เรียกว่า “ธรรม”

ประการที่ ๒ คือ **กฎของธรรมชาติ** เราจะต้องเข้าใจ
 ให้ดีว่าตัวธรรมชาตินั้นก็คือสิ่ง ๆ หนึ่ง และกฎเกณฑ์ที่มีอยู่ใน
 ธรรมชาติทั้งหลายนั้นก็คืออีกสิ่งหนึ่ง กฎของธรรมชาติที่บังคับ
 ธรรมชาติให้เป็นไป เช่นให้เกิดขึ้น ให้คงอยู่ ให้ดับไป เหล่านี้
 เราเรียกว่ากฎธรรมชาติ ในศาสนาพุทธเรียกว่า “**สังขธรรม**”

เช่นกฎของเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา (กฎเรื่องไตรลักษณ์)
กฎเรื่องปัจจุสมุปปาท กฎเรื่องอริยสัจ หรือกฎแห่งกรรม เหล่านี้
ล้วนแต่เป็นกฎของธรรมชาติ เรียกว่าสังขธรรม

ประการที่ ๓ เรียกว่า **หน้าที่ของมนุษย์ตามกฎของ
ธรรมชาติ** มนุษย์หรือสัตว์ มีหน้าที่ที่จะต้องประพฤติกหรือ
กระทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ร่างกายและจิตใจของมนุษย์
นั้นก็คือตัวธรรมชาติอยู่แล้ว แต่มันก็ตกอยู่ใต้กฎของธรรมชาติ
เช่นไตรลักษณ์ (คือไม่เที่ยง ทนได้ยาก และไม่ใช่ตัวเราหรือ
ของเรา) มันจึงเกิดหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องทำอย่างไรจึงจะถูกต้อง
หรือเป็นไปกันได้กับกฎเหล่านั้น ฉะนั้น การปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ
เหล่านี้ก็เรียกว่าธรรมในส่วนที่เป็นการปฏิบัติหรือ **“ปฏิบัติธรรม”**
เรียกเป็นไทย ๆ ว่าหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ เช่น เรื่องกิน เรื่อง
นอน เรื่องอาบน้ำ เรื่องถ่าย เรื่องทำการงาน คือเรื่องทุก ๆ
อย่างที่จะทำให้ชีวิตรอกอยู่ได้ ให้ได้รับความเจริญก้าวหน้า และ
ให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดในที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ เหล่านี้เรียกว่าหน้าที่ตามกฎ-
ธรรมชาติ หรือปฏิบัติธรรม

ประการที่ ๔ ก็คือ **ผลที่เกิดจากการทำหน้าที่นั้น ๆ**
เมื่อปฏิบัติหน้าที่แล้วก็ต้องได้รับผล ซึ่งเรียกว่าวิปากธรรม หรือ
จะเรียกว่า **“ปฏิเวธธรรม”** ก็ได้ มีชื่อหลายชื่อ แต่รวมความแล้ว

ก็คือผลที่เกิดขึ้นมาจากการปฏิบัติหน้าที่

อนึ่ง ถ้าเราเปิดปทานุกรมภาษาบาลีหรือสันสกฤต ที่เขา
ใช้ยังเป็นสากลไม่เกี่ยวกับศาสนา เขาแปลคำว่า ธรรม^๕ นีว่า
“หน้าที่” (ของมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติให้ ถูกต้อง ตาม ความเป็น
มนุษย์) แต่ว่าหน้าที่^๕นี้ต้องมาจากความรู้จักตัวธรรมชาติ รู้จักกฎ
ของธรรมชาติ แล้วจึงปฏิบัติหน้าที่ เมื่อมีการปฏิบัติหน้าที่แล้ว
เรื่องผลที่จะเกิดขึ้น^๕นั้นมันก็ต้องเกิดขึ้นมาเอง ขอให้ปฏิบัติ^๕ก็แล้ว
กัน ฉะนั้น ความสำคัญจึงอยู่ที่การปฏิบัติ พระพุทธเจ้าท่านไม่
ได้แปล “ธรรม” ว่าคำสั่งสอน เหมือนที่พวกเราแปลกันอยู่ใน
สมัย^๕นี้ เพราะท่านหมายถึงการปฏิบัติ เช่นการแสดงธรรมของ
ท่าน^๕นั้นเรียกว่าการประกาศพรหมจรรย์ คือประกาศการปฏิบัติ
ท่านไม่ได้ใช้คำว่าประกาศธรรม ท่านใช้คำว่าประกาศพรหมจรรย์
คำบาลีว่า “พรหมจริยังปกาสเณ” (พวกเธอทั้งหลายจงไปประกาศ
พรหมจรรย์)

ทุกศาสนามีธรรมะร่วมกันอยู่อย่างหนึ่ง คือ ความไม่
เห็นแก่ตัว หรือความเห็นแก่ผู้อื่น นี่คือเรื่องสำคัญที่สุดที่ต้อง
เข้าใจให้ถูก อันจะนำมาซึ่งมิตรภาพ คือความเข้าใจกันและกัน
ความอยู่ร่วมกันได้ด้วยสันติ ศาสนาทุกศาสนามีเนื้อแท้ตรงกันที่
ว่า ต้องการจะทำลายความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ด้วยกัน^๕ทั้งนั้น

หากแต่เราว่ามีวิธีการต่างกัน นี่มันจึงดูต่างกัน คือในหมู่ชนกลุ่ม
นั้นในยุคนั้น คนมีความเป็นอยู่ในลักษณะที่ถึงขนาดต้องใช้การ
บังคับกันก็มี บางศาสนาจึงใช้วิธีการบังคับ เพราะความจำเป็น
แห่งยุค^๕นั้นหรือในดิน^๕นั้น อย่างน้อย่าไปถือว่าการบังคับนั้นเป็น
ตัวหลักธรรมของศาสนานั้น เพราะมันเป็นข้อปลีกย่อยในวิธีการ
ประกาศของแต่ละศาสนา แต่เนื้อแท้ของเขาก็คือบังคับไม่ให้คน
เห็นแก่ตัวเพื่อจะทำลายความเห็นแก่ตัว ฉะนั้นควรจะอ้าแขนรับ
ได้ทุกศาสนาที่ทำลายความเห็นแก่ตัว พุทธบริษัทจึงไม่ควรทำตัว
เป็นข้าศึกกับศาสนาไหนหมด ถ้าทำอย่างนั้นไม่ได้ ก็ยังไม่ใช่
พุทธบริษัทที่สมบูรณ์

ถ้ากล่าวแต่โบราณนานไกล จนไม่ทราบว่แต่ครั้งไหน
นั้นมีอยู่ว่า “อหิงสา ปรมิ ธัมโม” (ความไม่เบียดเบียน เป็น
ธรรมสูงสุด เป็นบรมธรรม) พระพุทธเจ้าเกิดมาท่านก็ยังยอมรับ
หลักการข้อ^๕นี้ แม้การกล่าวว่านิพพานเป็นบรมธรรม ก็หมาย
ความว่านิพพานนั้นก็คือความไม่เบียดเบียนอย่างยิ่ง กล่าวคือไม่
เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ใครมีคุณธรรมที่เรียกว่า
นิพพาน ผู้นั้นจะไม่มี^๕การเบียดเบียนตนเองให้มีความทุกข์แม้แต
นิดเดียว แล้วก็ไม่เบียดเบียนใครให้มีความทุกข์ด้วย ฉะนั้น
ทุกศาสนาจะต้องมีหลักเป็นอหิงสาทั้ง^๕นั้น เพราะการเบียดเบียน

ขึ้นมาจากความเห็นแก่ตัว เมื่อทำลายความเห็นแก่ตัวได้ ก็เท่ากับทำลายต้นเหตุของการเบียดเบียน ฉะนั้น จึงถือว่า ทุกศาสนาเหมือนกันหมดในส่วนหัวใจ หรือแกนกลาง คือความไม่เห็นแก่ตัว

หนึ่ง คำว่า ‘ศาสนา’ นี้เราเรียกกันเอาเอง ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าท่านเรียกสิ่งนี้ว่า “ธรรม” เช่นว่าธรรมของตถาคต ธรรมของนิคัณฐนาถบุตร ธรรมของมกขลิโกสาลี เป็นต้น ท่านไม่ได้ใช้คำว่าศาสนา อย่างนั้นเป็นการถูกต้องอย่างยิ่งตามกฎหมายเกณฑ์นี้ แต่เดี๋ยวนี้เรามาใช้คำว่าศาสนา เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม แล้วมองเห็นเป็นเขาเป็นเรา ไม่เอาหัวใจแท้ของศาสนาเป็นหลัก บ้างก็มองกันในแง่ร้าย จนเกิดความเห็นที่ตรงกันข้ามหรือขัดแย้งกัน กลายเป็นบาปอย่างยิ่ง เพราะมันเป็นการทำลายสันติสุขหรือความสงบสุขของมนุษย์ในโลก ทำความแตกแยกกันในระหว่างศาสนา นี้เพราะเหตุอย่างเดียวคือเข้าใจคำว่า “ธรรม” นี้ผิด ไม่ถูกต้องตรงตามกฎหมายของธรรมชาติ

ถ้ามองเห็นว่าหัวใจ ของทุกศาสนามุ่งสอน การไม่เบียดเบียนกัน โดยการทำลายความเห็นแก่ตัวเสียให้หมด มันก็เลยเป็นศาสนาเดียวกัน ไม่เป็นศาสนานี้หรือศาสนาอื่น แต่เป็น

ศาสนาของมนุษย์หรือของโลก ฉะนั้น ^๕น่าจะลบคำว่า “ศาสนา” ออกไปเสีย ให้เหลือแต่คำว่า “ธรรม” เพราะธรรมเป็นของ ธรรมชาติ ธรรมชาติเป็นตัวธรรม กฎของธรรมชาติเป็นตัวธรรม หน้าที่ของมนุษย์เป็นตัวธรรม ผลที่มนุษย์ได้รับเป็นตัวธรรม เลยเหลือแต่ตัวธรรมคำเดียว แล้วมันก็เหมือนกันทุกศาสนา และไม่เป็นที่ตั้งของการขัดแย้งกันต่อไป

ฉะนั้น ขอให้พิจารณาเอาเองว่า การที่เราเข้าใจคำว่า “ธรรม” เพียงคำเดียวอย่างไม่ถูกต้องนี้ มันเป็นอุปสรรคแก่ มนุษย์ในการที่จะเป็นอยู่ด้วยสันติมากน้อยเพียงใด ดังนั้นความ เข้าใจผิดในคำว่า “ธรรม” นี้ ควรจะถูกชำระล้างให้หมดไปโดย เร็ว

เรื่องถัดมาก็คือ “ธรรมกำมือเดียว” ได้กล่าวมาแล้วว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรม ธรรมจึงมีมากมายมหาศาล แล้วเราจะทำ อย่างไร เพราะมันเหลือความสามารถที่จะเรียน แต่พระพุทธเจ้า ท่านได้ชี้ทางไว้ในฐานะที่เป็นผู้ประกาศธรรมว่า “ธรรมที่ตลาด ได้ตรัสรู้^๕นี้ มีปริมาณมากเท่ากับใบไม้ทั้งป่า ส่วนธรรมที่ นำมาสอน^๕นี้ มันเท่ากับใบไม้กำมือเดียว” ข้อความนี้พระ พุทธองค์ได้ตรัสไว้ในกลางป่าแห่งหนึ่ง พระองค์ทรงหยิบใบไม้ ^๕ขึ้นมากำมือหนึ่ง แล้วจึงได้ตรัสอย่างนี้ (สีสพาวนสูตร สังยุต- ติกาย)

คำว่า “ธรรมกำมือเดียว” นี้แหละ ยังเข้าใจผิดกันอยู่มาก
 ฉะนั้น จึงเสียเวลาเรียนจนตายก็ไม่รู้ธรรมะ อุปสรรคที่ทำให้
 ฟังเทศน์จนตายศึกษาธรรมะจนตาย แล้วไม่รู้อะไรนี้ มันเกิดมา
 จากการที่ไม่รู้ความหมายของคำว่า “ธรรมกำมือเดียว” ซึ่งได้
 แก่น้ำที่อันจำเป็น ที่มนุษย์ จะต้อง ปฏิบัติ เพื่อ ทำลายความ
 เห็นแก่ตัว เพื่อทำลายความทุกข์ อริยสัจสี่ หนึ่งคือธรรม
 กำมือเดียว (คือเรื่องทุกข์ เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ เรื่องความดับ
 ทุกข์ เรื่องทางให้ถึงความดับทุกข์) พูดอย่างนี้ก็ยิ่งเกินกำมือเดียว
 ฉะนั้น กำมือเดียวจึงมีเพียงว่า “ทำลายความยึดมั่นถือมั่น
 ว่าสัตว์ตนหรือของตนเสีย” ข้อนี้รู้ได้จากพระพุทธภาษิตสั้น ๆ
 ในมัชฌิมนิกาย ที่ว่า “สัพเพ ธัมมา นาลัง อภินิเวสายะ” แปลว่า
 “ธรรมทั้งหลายทั้งปวง อันบุคคลไม่ควรยึดมั่นถือมั่น” และพระ
 พุทธองค์ตรัสไว้เองว่า นี่คือข้อสรุป ทั้งหมด ของ คำสอนของ
 พระองค์

คำสอนในเรื่องปริยัตกัตติ เรื่องปฏิบัติกัตติ เรื่องปฏิเวธกัตติ
 สรุปไว้ในประโยคสั้น ๆ ว่า “สิ่งทั้งปวงไม่ควร ยึดมั่น ถือมั่น”
 ใครถ้าจะเรียนก็ต้องเรียนเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น ถ้าใครจะ
 ปฏิบัติก็ต้องปฏิบัติเป็นความไม่ยึดมั่นถือมั่น ถ้าใครจะได้รับผล
 ของการปฏิบัติ ก็ต้องได้รับผลเป็นความไม่ยึดมั่นถือมั่น และนี่

ก็คือมรรคผลนิพพาน นิพพานก็คือดับเสียซึ่งความยึดมั่นถือมั่น โดยสิ้นเชิง เป็นภาวะที่ไม่มีความทุกข์เลย ฉะนั้น ธรรมะกำมือเดียวนี้ ก็คือการปฏิบัติเพื่อความไม่ยึดมั่นถือมั่น

ข้อนี้รู้ได้จากการที่คนในสมัยพุทธกาลได้ไปเฝ้า พระพุทธองค์ ทูลถามสนทนาโต้ตอบไม่กัณหาที่ก็เป็นพระอรหันต์ได้ พวกนี้ไม่ได้มานั่งแจกธรรมเป็น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จิต เจตสิก หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา อะไรมากมาย อาจไม่ได้ยินได้ฟังแม้แต่คำว่าพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์เสียด้วยซ้ำไป นั่นเขาเพียงได้ยินทีหลัง แต่เขาทูลโต้ตอบกับพระพุทธเจ้าด้วยเรื่อง "ยึดมั่นแล้วเป็นทุกข์ ไม่ยึดมั่นแล้วไม่ทุกข์" อย่างนี้เพียงไม่กี่คำ เพราะเขารู้สิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านมาแล้ว ด้วยตัวเองในชีวิตของเขาว่า คราวไหนเป็นไปอย่างไร ๆ มีความทุกข์ร้อนที่ไหนมองดูแล้วก็จะเห็นความยึดมั่นถือมั่นนั้น เขาจึงเข้าใจเรื่องความต้องไม่ยึดมั่นถึงมั่น แล้วก็กลายเป็นพระอรหันต์ได้ในที่นั้น โดยไม่ต้องรู้ในสิ่งที่เกินกำมือเดียวเหมือนที่เราูกันอยู่เดี๋ยวนี้ แจกลูกธรรมะได้มากมาย แต่ในส่วนกำมือเดียวแท้ ๆ กลับถือเอาไม่ได้ ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน ไม่รู้ว่าอะไรเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา บางทีก็เขี่ยมันทั้งไปเสียด้วยซ้ำเพราะความไม่รู้ หรือว่ามันไม่ถูกอารมณ์ เพราะไม่สอนให้เอาอะไรเป็นตัวตนหรือของตนเสียเลย

ขณะนี้เราไปสนใจกับใบไม้ที่เรียกราคไปทั้งป่า มันจึงไม่ถูก ส่วนที่สำคัญที่จะกับทุกข์ได้ทันที กลายเป็นเรียนจนเพื่อไปร้อย เท้าพันเท้า มีแต่เรื่องเพื่อ ๆ หรือเรื่องเปลือกกะพ้อออกไปทุกที กลายเป็นการหาใบไม้หมดทั้งป่าหรือทั้งโลก เพราะคว่ำกำมือเดียวตามที่พระพุทธองค์ทรงประทานให้ไว้ไม่ได้นั่นเอง

ทีนี้ เรามาพิจารณาคำว่า “อภิธรรม” ว่ามันจะเป็นใบไม้กำมือเดียว หรือว่าเป็นใบไม้หมดทั้งป่า คำว่า “อภิ” แปลว่า ยิ่ง หรือ เกิน “ธรรม” ก็รู้กันอยู่แล้ว อภิธรรมจึงเป็นธรรมะส่วนยิ่ง หรือส่วนเกิน และอย่างไหนเรียกว่าธรรมะส่วนเกิน ธรรมะส่วนที่ไม่เกี่ยวกับความดับทุกข์โดยตรงทันที ทีนี้ และเตียวนี้ หรือส่วนที่นอกไปจากกำมือเตียวนี้แหละ เรียกว่า อภิธรรม หรือธรรมะส่วนเกิน

คำว่าอภิธรรมนี้ เราจะต้องนึกหรือต้องสอบสวนกันให้ดี ว่า มันมีขึ้นมาหรือเกิดขึ้นมาอย่างไร ที่เป็นบาลีพระพุทธานุชาติ แท้ ๆ ก็มีอยู่เพียง ๒ คำ คืออภิธรรมกถา กับอภิวินัยกถา คือมีคำว่า “อภิ” เพิ่มเข้าข้างหน้าคำว่า “ธรรม” และคำว่า “วินัย” คือตามปกติก็เรียกว่าธรรมและวินัย แต่ในบางโอกาสพระพุทธเจ้าได้เอ่ยถึงคำว่า “อภิธรรม” และ “อภิวินัย” นี้หมายถึงธรรมหรือวินัยที่เป็นส่วนเกิน หรือส่วนที่เป็นคำอธิบายที่ลึกซึ้ง

ออกไป เกินไปกว่าความจำเป็นที่คนจะต้องรู้จะต้องมี พระพุทธองค์ก็เคยทรงสรรเสริญผู้ที่รู้อิทธิธรรมและอภินัย ในฐานะที่เป็นนักปราชญ์ แต่ว่าคนเหล่านี้เขารู้ตัวธรรมรู้ตัววินัยที่เป็นหัวใจอย่างถูกต้อง แล้วก็ยังรู้ส่วนเกินส่วนที่เป็นความลึกซึ้งแบบของนักปราชญ์ไปอีกด้วย จึงนำสรรเสริญ

ฉะนั้น อิทธิธรรมจึงหมายถึงธรรมที่นอกไปจากกำมือเดียว คือนอกจากเรื่องอริยสัจ เรื่องสุญญตา ชนิดที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา อภินัยก็หมายถึง วินัยที่นอกไปจาก อุทเทสก์ที่สำคัญสำหรับภิกษุพึงปฏิบัติ เช่นปาฏิโมกข์ วินัยที่ปลีกย่อยที่ตีความลึกซึ้งในแง่ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาจากวินัยที่เป็นหลักเป็นประธาน นั้น เรียกว่าอภินัยหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เช่น วินีตวัตถุในพระวินัยปิฎก เหล่านี้เรียกว่าอภินัย หรือวินัยส่วนยิ่งวินัยส่วนเกินส่วนละเอียด มีลักษณะคล้าย ๆ คำพิพากษาศาลฎีกา ที่รวบรวมไว้เป็นหมวดเป็นหมู่สำหรับแก้ข้อสงสัยในบางเรื่อง อย่างนี้เรียกว่า อภินัย

ฉะนั้น คำว่า “อภิ” จึงมีความหมายโดยตรงคือส่วนเกิน ถ้าผู้มีความเฉลียวฉลาดคนใคร่รู้เพิ่มขึ้นมา ก็นับว่าคืบหน้าเลื่อมใส ถ้าไม่รู้ หรือปฏิบัติไม่ได้ใน ส่วนที่เป็นตัว ธรรม หรือ ตัววินัย แท้ ๆ แต่กลับไปรู้อย่างพลาม ๆ ในส่วนอธิธรรมอภินัย

คือส่วนเกินแล้ว มันก็ใช้ไม่ได้ คือไม่มีประโยชน์อะไร ความหมายของคำว่าอภิธรรมหรืออภิวินัยมีอยู่อย่างนี้ และอยู่ในประเภทใบไม้นอกไปจากก้ามมือเดียว เพราะจำแนกแจกออกไปเป็นรายละเอียดในรูปของปรัชญา ของจิตวิทยา ของตรรกวิทยา อย่างที่เห็นอยู่ได้ในอภิธรรมปิฎกขัตติเจนนีทีเดียว นี่พระพุทธเจ้าท่านตรัสเองอย่างนี้

สำหรับในศตวรรษ ที่ พระ พุทธเจ้า ปรีนิพพาน คำว่า อภิธรรมหมายถึงคำอธิบายธรรมในส่วนลึก เท่าที่มีอยู่ในซุททกนิกาย เช่นคัมภีร์นิเทศ คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค เป็นต้น ที่ยังคงค้างอยู่ในซุททกนิกาย ก็มีรูปร่างอย่างเดียวกันกับอภิธรรมปิฎก ซึ่งทำขึ้นในรุ่นหลัง

ในพุทธศตวรรษที่ ๓ สิ่งที่เราเรียกว่าอภิธรรมก็คือกถาวัตถุ ได้แก่ข้อขัดแย้งขัดขวางกันระหว่างความผิดกับความถูก ระหว่างลัทธิที่ผิดกับลัทธิที่ถูก ระหว่างพุทธศาสนากับลัทธินอกพระพุทธศาสนา แต่อยู่ในรูปที่คล้ายกัน ฉะนั้นผู้เป็นประธานในการทำสังคายนา จึงนำมาวินิจฉัยไว้อย่างละเอียด มันจึงเกิดคัมภีร์กถาวัตถุขึ้น เพื่อแสดงความลึกซึ้งของคำว่า “ธรรม” ในทางปรัชญาที่คล้ายกันระหว่างลัทธิ

เมื่อถึงศตวรรษที่ ๖ อภิธรรมเจตคัมภีร์จึงสำเร็จรูปขึ้นมา นี่คือเรื่องอภิธรรมที่เกิดขึ้นอย่างไร ดีหรือไม่ดีอย่างไร หมายความว่าอย่างไร แล้วเราจะถือว่าอยู่ในเรื่องธรรมกำมือเดียว หรือว่าเหมือนใบไม้หมดทั้งป่า ขอให้คิดดู

แต่ถ้าเราจะแปลคำอภิธรรมว่า “ธรรมะอันล้าเลิศ” หรือ “ธรรมะอันยิ่ง” มันก็ต้องหมายถึงธรรมะกำมือเดียว คือส่วนที่จะจับทุกซ์ได้ทันที อันได้แก่เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่นโดยตรง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือเรื่อง “สุญญตา” ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสยืนยันไว้เองว่านี่คือคำที่ตลาดตกกล่าว คัมภีรา (ลึกซึ้ง) คัมภีรตถา (มีบรรณอันลึกซึ้ง) แล้วทรงกล่าวปฏิเสธว่าถ้าไม่เกี่ยวกับสุญญตาก็ไม่ใช่คำที่ตลาดตกกล่าว ฉะนั้นคำว่า “อภิธรรม” ถ้าแปลว่าธรรมส่วนยิ่งหรือส่วนสำคัญแล้ว ก็ต้องเป็น เรื่อง ของ ความไม่ยึดมั่นถือมั่น และคำว่าอภิธรรมนี้ถ้าแปลว่าธรรมะส่วนเกิน ก็หมายถึงคำอธิบายที่ละเอียดออกไปๆ จนกระทั่งมาอยู่ในรูปของอภิธรรมเจตคัมภีร์ ทั้งที่เรารู้จักกันดี ถ้าเข้าใจคำว่าอภิธรรมในลักษณะอย่างนี้ อุปสรรคที่ทำให้เราไม่ได้รับผลจากพระพุทธศาสนาก็จะหมดไป

เรื่องที่ ๔ อยากจะพูดถึงคำว่า “กรรม” เรายังเข้าใจผิดต่อคำๆ นี้อย่างน่าสังเวช คือทำให้ไม่ได้รับประโยชน์อะไรอย่าง

น่าละอาย ไม่สมกับที่เราเป็นพุทธบริษัท เพราะว่าเรารู้จักคำว่า
กรรมหรือเรื่องกรรมนั้นน้อยเกินไป ไม่ถูกต้อง ไม่ตรง ไม่สมบูรณ์
ตามที่พระพุทธเจ้าท่านประสงค์ คือเราทุกคนแต่ว่ากรรมดีกรรม
ชั่ว ทำดีได้ก็ทำชั่วได้ชั่ว พุทเพียงเท่านั้นยังไม่สมบูรณ์ เพราะว่า
ศาสนาก่อนพระพุทธเจ้าก็พูดอย่างนี้ คำว่ากรรมเพียงเท่านั้นยัง
ไม่ใช่หลักของพระพุทธศาสนาโดยตรง เราจะต้องนึกถึงพระพุทธ
ภาษิตที่ได้ตรัสถึง กรรมที่เป็นที่สิ้นสุดแห่งกรรมทั้งหลาย เลย
มี ๑. กรรมดี(กรรมขาว) ๒. กรรมชั่ว(กรรมดำ) ๓. กรรมที่เจือ
กันระหว่างดีกับชั่ว แล้ว ๔. กรรมที่เป็นที่สิ้นสุดแห่งกรรมทั้ง
หลาย (กรรมไม่ดำไม่ขาว) นี่คือกรรมในพระพุทธศาสนา หรือ
กรรมที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งหมายจะสั่งสอนพวกเราทุกคน

กรรมที่ ๔ ที่เป็นที่สุดแห่งกรรมชั่วกรรมคณ คือ
ตัวพุทธศาสนาในแง่ปฏิบัติ ถ้าใครปฏิบัติเข้าแล้วจะระงับเสีย
ซึ่งกรรมดำและกรรมขาวทั้งปวง กรรมนี้คือตัวธรรมะกำมือเดียว
ที่จะทำลายความยึดมั่นถือมั่นให้หมด และเป็นตัวพระพุทธศาสนา
ที่เราเรียกกันว่า อริยมรรค อันได้แก่ความถูกต้อง ๘ ประการ
คือ ความถูกต้องในความคิดเห็น ในความมุ่งหมาย ในการ
พูดจา ในการกระทำ ในการเลี้ยงชีวิต ในการพากเพียร ในการ
มีสติ ในการมีสมาธิ ความถูกต้อง ๘ ประการรวมกันแล้วเป็น

เส้นทางสายเดียว เรียกว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ ^๕นี้คือตัวกรรมที่ ๔ ที่จะทำให้ได้บรรลุดังนิพพาน ^๖นี้เป็นกรรมที่พระพุทธเจ้าประสงค์ ที่จะสอนในรูปของใบไม้กำมือเดียว และแล้วทำไมผู้สอนธรรมะ ไม่บอกว่า นี่แหละคือกรรมในพระพุทธศาสนา ไปพูดแต่เรื่อง กรรมดี กรรมชั่ว แล้วก็ไปเถียงกันในทางอื่นเตลิดเบี่ยงไป ว่าทำไมทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว ตายแล้วกรรมติดไปได้อย่างไร มันก็เลยกลายเป็นเรื่องใบไม้ทั้งป่าไปอีก ไม่ใช่ใบไม้กำมือเดียว ที่จะ กระทำให้ สิ้นสุด แห่ง กรรม หรือ อยู่เหนือ กรรม (“กัมมะ ภยะ บัตโต”=ถึงแล้วซึ่งความสิ้นแห่งกรรม) การปฏิบัติ เพื่อให้ถึงความสิ้นแห่งกรรม ^๗คือตัวพุทธศาสนา

อนึ่ง พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “เป็น อยู่ให้ชอบแล้ว โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์” ^๘นี้หมายถึงเป็นอยู่ด้วยอริยมรรคมี องค์ ๘ แล้ว ก็เลยไม่มีทางที่จะเกิด นานเข้า ๆ มันก็หมดความสามารถที่จะเกิด แล้ววันหนึ่งมันก็สิ้นสุดลงไป “เป็นอยู่ชอบ” จึงเป็นกรรมที่จะทำลายเสียซึ่งกรรมดำกรรมาชว แต่แล้วไม่มีใคร เคยเรียกอริยมรรคมีองค์ ๘ ว่าเป็นกรรม ทั้ง ๆ ที่มันเป็นตัวกรรม อย่างยิ่ง แต่เราก็ไปพรวดสอนแต่เรื่องมีกรรมดีกรรมชั่ว ๒ อย่าง แล้วยังแจกออกไปเป็น ๔ เป็น ๑๒ กระทั่งเป็น ๑๐๐ ล้วนแล้ว แต่เป็นเรื่องกรรมที่วนเวียนอยู่ในวิสัยโลก ไม่พ้นไปจากทุกข์ได้

นี่เป็นธรรมส่วนเพื่อ หรือเป็นอธิธรรมประเภทที่มีความหมายว่า ธรรมส่วนเพื่อ ไม่ใช่ธรรมส่วนยิ่งหรือส่วนสูงสุด ถ้าเป็นธรรมส่วนยิ่ง หรือส่วนสูงสุด ก็ต้องเป็นเรื่องกรรมที่จะเพิกถอนเสีย ซึ่งกรรมทั้งปวง

เรื่องที่ ๕ คือ พุทธศาสนาเกิดขึ้นมาในโลกก็เพื่อต้องการ จะขจัดปัญหาของมนุษย์ในก้นจิตใจ ไม่ใช่ก้นร่างกาย จึงมีหลักให้คนทุกคนมองให้เห็นว่า “เรื่องทุกสิ่ง มันสำคัญ อยู่ที่จิต (ความนึกคิด) อย่ามีจิตเสียอย่างเดียว ปัญหาทั้งหมด”

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ขอเล่านิทานสั้น ๆ สักนิทานหนึ่งเพื่อกันลืมว่า ฝ่าย พุทธศาสนานิกายเซ็นของจีน ที่สร้างวิธีการเข้าถึงธรรมอย่าง รวดเร็วกว่า รวดเร็ว อย่างฉับพลันขึ้นขึ้น เขาบันทึกเหตุการณ์ที่ได้ เกิดขึ้นไว้ (เรียกว่าโกอาน) ว่า พระภิกษุองค์หนึ่งพยายามที่จะ ปฏิบัติธรรมเพื่อกับทุกข์ พยายามอยู่ทุกวิถีทางมาหลายปีแล้ว วัน หนึ่ง เดินทางไปหยุดพักนั่งอยู่ที่สนามหญ้าหน้าโรงแรมแห่งหนึ่ง เผอิญพอดีกับที่บนโรงแรมเขามีการร้องเพลง ก่อนหน้ากิน อาหาร ในบทเพลงที่ร้องอยู่นั้นตอนหนึ่งมีคำว่า “ถ้าเธออย่ามีจิต เรื่องมันจบกัน” นี่เป็นเนื้อความตอนหนึ่งในบทเพลงที่เขา ร้อง ดนลั่นอยู่บนโรงแรม การได้ฟังเพียงเท่านั้นภิกษุองค์นั้นก็เกิดบรรล ุธรรมโพล่งขึ้นมาถึงที่สุด ตามวิธีของพวกเขา แล้วท่านก็เลยลุก

ขึ้นคุกเข้ากราบโรงแรม กราบแล้วกราบอีก เพราะถ้าไม่มีโรงแรม
นี้เป็นไม้ไผ่บรรลุลุธรรม นึกตรงกับที่ว่า “อะไร ๆ สำเร็จอยู่จิต”
เหมือนกับบาลีที่กล่าวให้ฟังแล้ว พระพุทธศาสนามุ่งหมายจะแก้
ปัญหาเรื่องจิตเรื่องวิญญาน ฉะนั้น อย่าเอาไปปนกันกับเรื่องของ
ร่างกายหรือเรื่องอื่น ๆ

อย่าลืมว่าพุทธศาสนานี้ถูกจัดไว้เป็นพวก ขณิกวาท คือ
พูดถึงสิ่งที่ประกอบอยู่ด้วยขณะ—ขณะ—คือขณะจิตเท่านั้น สุขก็จิต
ทุกข์ก็จิต ชีวิตนี้ก็จิต อะไร ๆ ก็จิต นี่สำเร็จอยู่ที่จิตที่กำลังเปลี่ยน
ไปเป็นขณะ ๆ เท่านั้น หาตัวตนอันถาวรมิได้ ฉะนั้น อย่าได้
กล่าวพูดถึงอดีตชาติตัวตนที่ถาวร เวียนว้ายตายเกิดเหมือนที่คน
โง่งม ๆ กันอยู่ตามศาลาวัด เป็นพระโศดาบันในชาตินี้ พอ
ตายไปเกิดโผล่ขึ้นที่ชาติโน้น ก็เป็นพระโศดาบันขึ้นมาทันที
ทั้งๆ ที่เป็นทารกแบบเบาะนั้นแหละ เพราะความเป็นโศดาบัน
มันติดตัวไปด้วยเสร็จ อย่างนี้ไม่ใช่พุทธศาสนา แต่เป็น
มิจฉาทิฎฐิ ประเภทสัสสตทิฎฐิของพราหมณ์

เรื่องที่ ๖ คือคำว่า “โลกุตตรธรรม” ที่ไปเข้าใจผิดเป็น
เรื่องทางวัตถุไปบ้าง หรือว่าเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับมนุษย์เราบ้าง
บางพวกเห็นว่าโลกุตตระหรือนิพพานนั้น เป็นบ้านเป็นเมืองอยู่
เหนือสวรรค์ขึ้นไปอีกมาก ๆ อย่างนี้เป็นเรื่องเพ้อฝันทางวัตถุ

เราไม่ต้องพูดถึงดีกว่าเพราะมันบ้าเกินไป แต่ปัญหาสำคัญอยู่ตรง
 ที่ว่า ^{๕๕}เดี๋ยวนี้คนมักจะพูดหรือมักจะเชื่อกันว่าโลกุตตรธรรม^{๕๖}
 ไม่เหมาะสำหรับคนทั่วไป คนทั่วไปควรปฏิบัติเพียงโลกีย-
 ธรรม บางพวกก็ถกเถียงกันตามคำล่าวัดว่า โลกุตตรธรรม
 เป็นอุปสรรคขัดขวางการพัฒนา ไม่เหมาะแก่สมัย^{๕๗} ที่
 ประเทศชาติกำลังมุ่งพัฒนา ไม่ควรนำมาสอนพวกฆราวาส
 เลย อย่าง^{๕๘}นคอการศุพระธรรมอย่างยิ่ง

ในสูตรที่เกี่ยวกับสุญญตาในสังยุตนิคาย มีเรื่องว่า พวก
 ฆราวาสไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “ธรรมะข้อไหนที่เป็นประโยชน์^{๕๙}
 เกือกุลแก่ฆราวาสอย่างยิ่ง” พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “เยเต-
 สุตตนตา สุญญตปุปฺปิสฺสิตา” (ธรรมประเภทที่เนื่องกับสุญญตา^{๖๐}
 นี้แหละเหมาะ) ท่านระบุลักษณะไว้ว่า^{๖๑}นี้เป็นตถาคตภาสิตา (เป็น
 คำที่ตถาคตกล่าว) โลกุตตรา (เหนือโลก) คัมภีรา (ลึกซึ้ง) คัมภี-
 รัตตา (มีอรรถอันลึกซึ้ง) และเป็น ประโยชน์^{๖๒}เกือกุลแก่พวก
 ฆราวาสทั้งหลายตลอดกาลนาน ^{๖๓}นี้ก็หมายความว่า ถ้าไม่เป็น
 โลกุตตรธรรม หรือถ้าไม่เกี่ยวกับสุญญตา ก็ไม่ใช่คำของพระองค์
 กล่าว แล้วก็^{๖๔}ไม่เป็นประโยชน์^{๖๕}เกือกุลแก่ฆราวาสทั้งหลายตลอด
 กาลนาน ฆราวาสกลุ่มหนึ่งไม่ยอมรับ หว่านสูงไป พระพุทธเจ้า
 ก็ตรัสเรื่องปญญาภิสังขะ ๔ ประการ ^{๖๖}คือว่าให้เขามั่นคงในพระ

พุทธพระธรรมพระสงฆ์และมีศีลบริสุทธิ์ นี่เขาก็รับไป แต่การที่
 พระพุทธเจ้าท่านบอกข้อปฏิบัติ ๔ อย่างหลังนี้ ไม่ได้หมายความว่า
 ว่าท่านเลิกถอนหลักที่ว่าสุญญทานั้นเหมาะสำหรับฆราวาส แต่ถ้า
 ใครรับเรื่อง “จิตว่าง” ไม่ไหว ก็ให้รับไปปฏิบัติเพียงแค่ว่าให้มัน
 ในพระพุทธรูปพระธรรมพระสงฆ์และมีศีลบริสุทธิ์ แต่แล้วอย่าลืม
 ว่าการมี ๔ อย่างหลังนี้เขาเรียกว่าโสตาปัตติยังกะ อันแปลว่าองค์
 แห่งความเป็นพระโสดาบัน คือใครมีธรรมะ ๔ ประการนี้สมบูรณ์
 คนนั้นก็จะเป็นพระโสดาบัน ซึ่งเป็นฝ่ายโลกุตตระ อีกนั่นแหละ
 ถ้ารับสุญญาไปโดยตรงมันก็เป็นโลกุตตระ รับโสตาปัตติยังกะ ๔
 อย่างนี้ไปมันก็ยังเป็นโลกุตตระ ฉะนั้น ยิ่งเห็นได้ว่าโลกุตตระ
 นี้เหมาะสำหรับประชาชนทุกคน

หากเราไม่อ้างเอาเหตุผลในพระคัมภีร์มาแสดง ก็อาจเอา
 เหตุผลทั่วไป อย่างนี้ว่า “**ธรรมะ ของ พระพุทธเจ้านั้นมีไว้**
สำหรับดับความร้อนใจหรือดับทุกข์” เพราะฉะนั้นที่ไหนมีความ
 ทุกข์หรือมีความร้อนใจ ที่นั่นก็ต้องการธรรมะกำมือเดียวของ
 พระพุทธเจ้า ซึ่งก็ได้แก่เรื่องสุญญา อนัตตา กล่าวคือโลกุตตร-
 ธรรม ที่จะช่วยคนให้ขึ้นอยู่กับเหตุอันวิสัยชาวโลก เหตุอันโลกุตระที่มีอยู่
 ในโลกที่จะย้ายเขาได้ สุญญาหรือจิตว่างก็ไม่มี ความหมายอย่าง
 อื่น นอกจากการไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดว่าเป็นตัวตนหรือเป็นของ

คน อันเป็นเรื่องอนัตตานั่นเอง และนี่ก็คือการดับทุกข์ดับร้อน เป็นการทำให้ใจเย็น และที่มีความร้อนใจมาก มีความทุกข์มาก ก็คือในหมู่ฆราวาสเราเอง พวกโยคีมี^๕นี้ตามป่าตามเขาน^๕นี้มีความทุกข์ร้อนน้อยที่สุด ที่ไหนมีความทุกข์ร้อนมากเหมือนตกรอก^๕เป็น ที่นั่นก็จำเป็นที่จะต้องมียกตุตรธรรม เพื่อทำความดับความเย็นให้แก่นุชย์

เด็กนักเรียนเมื่อสอบไล่ตกเลยกินยาตายก็มี หนุ่มสาวบางคนไม่ประสบความสำเร็จในเรื่องความรัก แล้วยิงตัวตายก็มี^๕ก็เป็นเพราะไม่มีความรู้เรื่องโลกุตตรธรรมแม้แต่นิดเดียว ดังนั้นเราอาจจะสอนเด็ก ๆ หรือคนหนุ่มสาวไม่ให้ต้องทำอะไรทำนองนั้น โดยวิธีที่ไม่ให้ยึดมั่นถือมั่น นั่นก็นำโลกุตตรธรรมไปสอนเด็กได้ แม้ผู้ใหญ่ที่ไม่มีหลักโลกุตตรธรรม เขาก็จะต้องร้องไห้ อาจไปกระโดดน้ำตายหรือฆ่าตัวตายได้เหมือนคน

โลกุตตรธรรมจึงเหมือนทางเสือเืองที่ช่วยให้เร็ว (คือชีวิตนี้) เดินไปถูกทาง ถ้าไม่มีทางเสือเืองมันก็วกัดแกว่ง เล่นไปถึงที่หมายไม่ได้ ส่วนโลกียธรรมนั้นมันเป็นทางเสือเืองไม่ได้ มันเป็นเพียงพลั้งผลัดกันเท่านั้น เรื่องโลกียธรรมนั้นไม่ต้องให้พระพุทธรเจ้าสอนก็ได้ เพราะศาสนาอื่นก็สอนกันอยู่ก่อนแล้ว พระพุทธรศาสนาเกิดขึ้นมากเพื่อว่าโลกียธรรมเหล่านั้น จะได้ไม่ทำอันตราย

แก่นมนุษย์ ไม่ทำให้มนุษย์ตกอยู่ใต้อำนาจของโลกียธรรม จึงเอา
โลกุตตรธรรมมาใส่เป็นทางเสื่อให้ แล้วพระพุทธเจ้ายังตรัสว่า
เรื่องสุญญตานี้เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ฆราวาสทั้งหลายตลอดกาล
นาน

แต่เดี๋ยวนี้ ชาวพุทธบางคนคิดจะตัดโลกุตตรธรรม
ออกเสีย หว่าไม่จำเป็นแก่สังคม พันสมัย อย่าเอามาสอน
ประชาชนเลยเพราะจะทำให้ไม่ก้าวหน้า ฆราวาสอย่ารู้เรื่อง
นี้เลย รู้แล้วจะฉลาดเกินไป แม้ตัวฉันก็ยังไม่เข้าใจ หรือ
ปฏิบัติไม่ได้ เขาจึงต้องใช้อุบายแบบสุนัขจิ้งจอกหางค้วน
ที่ไปเที่ยวหลอกให้ตัวอื่นตกหาง้าง คือไปเที่ยวหลอกคน
อื่นว่าอย่าไปสนใจในเรื่องโลกุตตรธรรม เช่นเรื่องนิพพาน
เรื่องอนัตตา หรือเรื่องสุญญตา ให้สนใจแต่เรื่องศีลธรรม
เรื่องโลกียธรรมก็พอแล้ว ทำมาหากินกันไป ทำบุญทำทาน
กันไปอย่างนี้ก็พอแล้ว ฉะนั้น อย่าไปเชื่อสุนัขจิ้งจอก อย่า
ไปเชื่อการหลอกอย่างนี้ การหลอกให้เอาทางเสื่อเรือออก
หรือให้ไปตกหาง้างจะได้วิ่งสควกหรือคูสวอ อย่างนี้อย่า
ไปเชื่อนั่น มันเป็นพวกอนัธพาลที่มาหลอกคนดี ๆ

บางคนไม่เข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะเข้าใจ
ความหมายของถ้อยคำบางคำ ผิดไปมาก ก็มันเป็นภาษาฝ่าย

ธรรมอย่างหนึ่ง และเป็นภาษาของคนทั่วไปอีกอย่างหนึ่ง ภาษาคนหมายถึงภาษาของคนสามัญทั่วไปที่ไม่รู้ธรรม เขาเคยเข้าใจอย่างไอก็หายไปตามความเคยชินที่เข้าใจกันอยู่ ส่วนที่เรียกว่าภาษาธรรมนั้น ก็คือภาษาที่ผู้ธรรม ที่พระอริยเจ้าหรือพระพุทธเจ้าท่านใช้ ถึงจะเป็นคำ ๆ เดียวกัน แต่ก็มี ความหมายผิดกันมาก และภาษาธรรมก็เอามาจากภาษาคนนั่นเอง แต่ความหมายผิดไปจากภาษาคน ยกตัวอย่างด้วยคำว่า “นิพพาน” ที่มีใช้อยู่ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด นี่เป็นคำที่ชาวบ้านใช้พูดกันอยู่แล้ว ข้อนี้ในสังยุตติกายมีคำอธิบายอยู่ เราไม่ต้องคาดคะเน ไม่ต้องสันนิษฐาน ในสังยุตติกายนั้นพูดถึงนิพพานที่แปลว่าดับเย็นนี้ ใน ๓ ความหมายคือ—

๑. นิพพานสำหรับวัตถุ เช่นว่าถ่านไฟที่ลุกโพล่งแดงร้อน แล้วมันเย็นลง ๆ จนดับ เขาเรียกว่าถ่านไฟนิพพาน (นิพพายะติ หรือ ปรีนิพพายะติ) หรือว่าข้าวที่หุงสุกใหม่ ๆ ในหม้อที่ร้อนจัดรับประทานไม่ได้ ต้องรอจนกว่าข้าวจะนิพพายะติ หรือปรีนิพพายะติ แล้วจึงจะกินได้ อย่างนี้เป็นนิพพานของข้าว หรือของวัตถุ

๒. นิพพานของสัตว์เดรัจฉาน หมายถึงสัตว์เดรัจฉาน

ที่ได้รับการฝึกดีแล้วจนไม่มีพยศร้าย การหมกพยศร้ายของสัตว์
ก็เรียกว่านิพพายะติหรือปรีนิพพายะติ เป็นนิพพานเหมือนกัน

๓. พอมาถึงคน กิเลสนั้นแหละคือความร้อนหรือพยศ
พอหมกกิเลสหมกความร้อน ก็เป็นนิพพานของคนในความ
หมายของพุทธศาสนา

ก่อนที่จะรู้จักนิพพานแท้ คือการหมกกิเลสนี้ คนเคยไป
หลงทำเอาสิ่งอื่นเป็นนิพพานมาแล้วหลายอย่าง เช่นก่อนพุทธกาล
ก็เอากามารมณ์สุดยอตนเป็นนิพพาน โดยถือว่าได้กามารมณ์ตาม
ต้องการดับความกระหายเสียได้เมื่อใด เมื่อนั้นก็เย็นใจและเป็น
นิพพาน ต่อมามีคนค้นพบการทำสมาธิให้เกิดฌานเกิดสมาบัติ
จนใจเย็น เขาก็หลงไปอีกว่านี่แหละคือนิพพาน โดยเฉพาะอย่าง
ยงก็คือจตุตถฌาน ในขณะที่แห่งจตุตถฌานมีความสงบสุขเย็น เลย
ถือว่านี่เป็นนิพพานก็มี นิพพานชนิดนี้เชื่อกันมาจนถึงพุทธกาล
ปรากฏเรื่องอยู่ในพรหมชาลสูตรหรือสามัญผลสูตร คือพวกหนึ่ง
ถือเอาจตุตถฌานเป็นนิพพาน พวกอื่นอาจเอาเนวเสถียรญาณ
สัญญาตนะ จนกระทั่งสัญญาเวทยิทธิโรธ เป็นนิพพานก็มี

พอมาถึงพระพุทธเจ้า ท่านไปตามสำนักเหล่านั้น ได้รับ
คำสั่งสอนอบรมอย่างนี้ แต่ท่านไม่เชื่อ ท่านว่านี่ยังไม่ใช่นิพพาน
ถึงที่สุด ฉะนั้น ท่านจึงต้องหลีกออกไปแสวงหาของท่านเองจน

ตรัสรู้ และเห็นว่า**ดับตัณหาอุปาทาน**ได้จึงจะเป็น**นิพพาน**แท้ เป็นนิพพานที่หมดกิเลสอย่างสมบูรณ์ขึ้นมา แม้กระทั่งบัดนี้ก็ไม่ มีใครค้าน ไม่มีใครมาเถียงล้างของท่านได้ จึงถือว่าเป็นนิพพาน แท้ถึงที่สุด ฉะนั้น จงพิจารณาคำว่านิพพานที่แปลว่าดับความ ร้อนนี้ มีพุทธกันอยู่ก่อนภาษารธรรมะเกิด พอทางธรรมะต้องการ หมายถึงความเย็นใจบ้าง ก็ไม่มีคำไหนที่จะพูดให้คนอื่นเขารู้เรื่อง ได้ จึงต้องไปเอาคำที่เขาพุทธกันอยู่แล้วตามปกติกันมาใช้

คำว่า **มรรค** แปลว่าถนนหรือทางเดิน ชาวบ้านพุทธกัน อยู่แล้ว แต่พอโยคีมุนีหรือคาสคองค์โคเคนพบวิถีทางที่จะปฏิบัติ ให้ดับกิเลสได้ และท่านอยากจะมีคำเรียกการปฏิบัติตามแนวนี้ ท่านก็ต้องไปยืมคำของชาวบ้าน คือคำว่าถนนนี้มาใช้อีก เช่น -อริยมรรคมีองค์แปดในพุทธศาสนา แต่ว่าเป็นถนนสำหรับจิตใจ เดิน เดินจากความทุกข์ไปหาความดับทุกข์

คำว่า **กิเลส** แปลว่าของสกปรก มันก็มาจากคำของ ชาวบ้านที่ใช้กันอยู่ก่อนหน้าแล้ว เช่น อุจจาระ บั๊สสวะ หรือ อะไร ๆ ที่สกปรก พอมารู้จักเรื่องราวะโทะสะโมหะในลักษณะที่ สกปรก ก็ต้องยืมเอาคำว่ากิเลสมาใช้อีก เป็นอย่างนี้ทุกรายไป เพราะถ้าตั้งคำขึ้นใหม่ก็จะมีใครรู้เรื่อง ต้องพูดด้วยคำเดิมแต่ ให้มีความหมายใหม่ไปทั้งนั้น ฉะนั้น ส่วนที่ยังพูดอยู่ตามความ

หมายเดิม^๕นั้น เราเรียกว่าภาษาคน แต่ถ้ามาพูดตามความหมายใหม่ของธรรมะเราเรียกว่าภาษาธรรม ข้าพเจ้าใคร่ขอร้อง ขอวิงวอนอ้อนวอนทุก ๆ คนให้สนใจคำ ๒ คำนี้ให้มาก ๆ เพราะมันเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งอยู่ในทุกวันนี้ ที่ทำให้เราไม่เข้าใจคำสอนของพระพุทธศาสนา หรือต้องมาถกเถียงกัน จนลำบากเหลือเกินที่จะเผยแผ่ศาสนา เป็นการถ่วงความก้าวหน้าในทางศาสนาโดยตรง

ที่นี้มาถึงคำว่า “ความว่าง” ความว่างในภาษาคนนั้นคือ ไม่มีอะไร ไม่มีสติ ไม่ทำอะไร จนเป็นอุปสรรคแก่การที่จะพัฒนาประเทศชาติเพราะไม่ยอมทำอะไร นี่มัน^๖เป็นความว่างของคนโง่คนบ้า ส่วน “ความว่าง” ของภาษาธรรมอย่างที่พระพุทธเจ้าพูดว่า “จิตที่ไม่ได้ยึดมั่นสิ่งใดโดยความเป็นตัวเรา—ของ^๗เรา นคือ “ความว่าง” หรือสุญญตาที่ตถาคตสอน” พระองค์ยังว่าโลก^๘นี้ว่าง หมายความว่าสิ่งในโลก^๙นี้ทั้งหมด ไม่มีอะไร^{๑๐}ที่ควรจะยึดถือได้ว่าเป็นตัวเราหรือเป็นของเรา ไม่ใช่โลก^{๑๑}นี้ไม่มีอะไรเลย โลก^{๑๒}นี้ยังมีอะไรทุกอย่างแต่ยึด^{๑๓}ไม่ได้ว่าเป็น^{๑๔}ของตน ฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนว่า “สุญญโทโลกิ อเวกขสฺสุ”=เธอจงมองเห็นโลกในแง่ที่เป็นของว่างอยู่เสมอ”

เมื่อจิตมองเห็นโลกว่าง จากสาระในลักษณะอย่างนั้นแล้ว

จิตจะไปยึดอะไรได้ จิตก็พลอยว่างไปด้วย คำว่า“จิตว่าง”นี้ไม่ได้หมายความว่าจิตไม่มีความกตึกกั ไม่รู้สึกตัว ไม่กระทบอารมณ์อะไร ๆ อย่างนี้ไม่ใช่ มันยังรู้อารมณ์อะไร ๆ ก็ แต่ว่าไม่ได้ยึดอะไรไว้ จิตมันว่างเองก็มี จิตว่างเพราะเราทำให้ว่างก็มี จิตว่างเองเช่นเวลาเรานอนหลับ อย่างนี้มันว่างเอง ไม่ใช่เพราะธรรมชาติ เพราะเราไม่ได้ปฏิบัติอะไรเลย ดังนั้นจะเอามาถือว่าเป็นจิตว่างอย่างแบบธรรมชาติไม่ได้ แม้ตามธรรมชาติจิตมันก็ว่างได้เองบ้างเหมือนกัน เพราะถ้ามันวุ่นอยู่ตลอดเวลาทั้ง ๒๔ ชั่วโมงแล้วมันต้องเป็นบ้าตาย ไม่อยู่เป็นคนมาจนถึงทุกวันนี้ อื่นๆ เวลาที่ไปยึดมันว่าเป็นตัวตนของตนนั้นมันเป็นครั้งคราว ๆ เท่านั้น ส่วนตอนที่มันไม่ได้ยึด มันก็มีอยู่ตรงที่มันว่างเอง อย่างนี้เรายังไม่เรียกว่าเป็นจิตว่างในพระพุทธศาสนา เพราะเราไม่ได้ปฏิบัติมันว่างเองแบบจิตประภัสสร

คำว่าประภัสสร ไม่ได้แปลว่าบริสุทธิ์ แต่มันแปลว่าใส อยู่ตามลักษณะของจิต เมื่อไม่มีอารมณ์มากระทบมันก็ประภัสสร อยู่ตามเดิม ว่างโดยประภัสสรอย่างนี้ไม่ได้ปฏิบัติธรรมอะไรเลย จึงไม่เอามาเกี่ยวกับกรณีนี้ บางทีมันว่างเพราะว่าประจวบเหมาะเหมือนเราไปเที่ยวขายทะเลหรือบนภูเขา หรือไปตากอากาศในที่บางแห่งจิตสบาย ว่างจากความยึดถือว่าตัวตนของตน อย่างนี้

เรียกว่าธรรมชาตินั้นช่วย ไม่ใช่ฝีมือลายมือของเราที่ปฏิบัติให้มันว่าง อย่างนั้นก็ต้องบัตทิ้งออกไป

เมื่อข้าพเจ้าเขียนเรื่อง“จิตว่าง”ออกมาใหม่ ๆ ถูกพวกอันธพาลเขียนล้อ เขียนคำ เขียนแย้ง เขียนอะไรสารพัดอย่างเท่าที่ความเป็นอันธพาลของเขาจะมองเห็นไป เราก็ยกขึ้นให้เขาหมด เพราะมันไม่ใช่จิตว่างหรือความว่างชนิดที่เราต้องการจะพูดตามแบบของพระพุทธเจ้า จิตว่างหรือความว่างตามแบบของพระพุทธเจ้านั้น มันหมายถึงการกระทำลงไปโดยวิธีที่ถูกต้องด้วยสติปัญญา หรือด้วยความรู้ที่พระพุทธเจ้าท่านประทานมา ซึ่งถ้าเราปฏิบัติตามนั้นก็ยังมีความที่จะสำเร็จได้ นับตั้งแต่ให้มองเห็นโลกโดยความเป็นของว่างจากแก่นสารเสียก่อน โลกว่างเพราะไม่มีสาระที่จะถือได้ว่าเป็นตัวเป็นตนว่าเป็นของตน จิตเห็นโลกว่างอย่างนั้นอยู่ มันก็เป็นจิตว่าง นี่เป็นหลัก

การทำวิปัสสนาที่ถูกต่อนั้น มันจะต้องทำจิตให้เห็นอนิจจังทุกขังอนัตตา คือเห็นว่าสิ่งทุกอย่างว่างจากความเป็นตัวตนหรือของตน แต่การที่จะเริ่มวิธีไหนอย่างไหนนั้น มันต่างกันบ้างเป็นส่วนข้อปลีกย่อย แต่ในที่สุดมันจะต้องมีปัญญาวิปัสสนาเห็นโลกว่าง แล้วจิตก็จะพลอยว่างไปด้วย ปัญหามีอยู่ว่า ว่างเด็ดขาดลงไปเป็นการถาวรหรือไม่เท่านั้น ถ้าว่างได้ชั่วคราวมันก็

ได้ชิมรสพระนิพพานชั่วคราว ^{๕๔}ว่างนั้นคือเย็น สดอาด สว่าง สงบ
 อย่างเดียวกันกับนิพพาน ^{๕๕}ดังนั้น เราก็ต้องพยายามกระทำ
 จนให้มันรุดหน้าขึ้นไปเรื่อยๆ ไม่มีการถอยหลัง ถ้าได้จริงรุดหน้า
 ไปได้ อันดับแรกเรียกว่าพระโสทกบัน ไปอันดับ ๒ เรียกว่าพระ
 สกิทาคามี ได้อันดับ ๓ เรียกว่าพระอนาคามี ^{๕๖}ขั้นนี้ไม่มีถอยหลัง
 แล้ว จะเป็นอันดับ ๔ คือ พระอรหันต์ ถึงที่สุดคือนิพพาน (ว่าง
 ถาวร)

อนึ่ง ควรรู้ไว้ด้วยว่าพระอริยะเจ้าท่านก็พูดเหมือน
 กับที่ชาวบ้านพูด แต่ใจของท่านไม่เป็นอย่างนั้น ^{๕๗}ข้อนี้พระ
 พุทธเจ้าท่านตรัสเองว่า “แม้ตถาคตก็ต้องพูดภาษาชาวบ้านพูด
 เช่นพูดว่าของเราของตถาคต ตถาคตอย่างนั้น ตถาคตอย่างนี้
 เราอย่างนั้นเราอย่างนี้ เหมือนชาวบ้านพูด แต่ความรู้สึกในใจ
 ไม่เป็นอย่างนั้น” ส่วนชาวบ้านนั้นพูดด้วยความหมายเอาจริง
 ปากกับใจตรงกัน เมื่อพูดว่า “กู” ก็กูจริง พูดว่า “ของกู”
 ก็ของกูจริง ฉะนั้น พวกเรามาเป็นคนปากอย่างใจอย่างตาม
 แบบพระพุทธเจ้ากันเถอะ คือเมื่อปากพูดว่าตัวฉันว่าของฉัน
 อย่างนี้ใจอย่าเป็นไปด้วย แล้วจะไม่มีความทุกข์ตามแบบที่พระ-

พุทธเจ้าท่านสอน คืออย่ามีความยึดมั่นถือมั่นอยู่ในใจ ส่วนปาก
นี้ต้องพูดไปตามภาษาชาวบ้านพูดเพื่อให้รู้เรื่องกัน นี้เรียกว่า
ภาษาคนต่างกับภาษาธรรม

อุปสรรคแห่งการไม่เข้าใจธรรมะ อันใหญ่หลวง ก็คือ
คำว่า “ชาติ” (ความเกิด หรือ เกิดใหม่) ที่ยังเข้าใจความ
หมายไม่ถูกต้อง คือคำว่า “ความเกิด” ในเรื่องปฏิจจสมุปบาท
อันเป็นเรื่องหัวใจแท้ของพุทธศาสนานี้ กล่าวไว้เป็นภาษา
ธรรม ทุกคำเป็นภาษาธรรมล้วน ๆ ถ้าเราเอาความเกิดใน
ภาษาคนไปตีความเรื่องปฏิจจสมุปบาท มันก็กลายเป็นการอธิบาย
เอาเองเตลิดเปิดเปิงไปว่า ปฏิจจสมุปบาททวงหนึ่งอันประกอบด้วย
๑๒ อากา^๕รนี้ ส่วนหนึ่งไปอยู่ชาติที่แล้วมา ส่วนหนึ่งอยู่ชาตินี้
อีกส่วนหนึ่งอยู่ชาติต่อไปข้างหน้า จึงกลายเป็นปฏิจจสมุปบาททวง
เดียวสายเดียวกันแต่กินเวลาคร่อมถึง ๓ ชาติ นี่เป็นการบรรยาย
ไปเองของผู้สอนพุทธศาสนาที่ไม่รู้จักพุทธศาสนา เลยกลายเป็น
ความเกิดทางเนื้อหนังทางร่างกายที่เกิดมาจากท้องแม่ เป็นการ
เกิดทางวัตถุ จึงผิดอย่างยิ่งและง้ออย่างยิ่ง

เจตนาของพระพุทธเจ้า ในคำว่า “ความเกิด” ในที่นี้
หมายถึง ความเกิดทางจิตใจ ที่วันหนึ่ง ๆ เกิดได้หลายสิบหน
เกิดความรู้สึกเป็นวัฏฏะ—ของกู ของเรา^๕ หนึ่ง ก็เรียกว่า “เกิด”

ครั้งหนึ่ง แล้วก็ไปทุกครั้งที่หนึ่ง ความเกิดในปฏิจสมุปบาท เป็นภาษาธรรม เป็นภาษาฝ่ายวิญญาน แม้คำว่าเกิดใหม่ก็ตาม ก็หมายถึงเกิดทางจิตใจ คือเมื่อเกิดอหังการ มมังการครั้งหนึ่ง ก็เรียกว่าตัวเราเกิดขึ้นมาครั้งหนึ่ง เมื่อปฏิจสมุปบาทรอบนี้เสร็จสิ้นไปแล้ว ก็จะเกิดรอบใหม่อีก อย่างนั้นเราเรียกว่าตัวเราได้เกิดใหม่ คือเกิดในชีวิตปัจจุบันนี้เอง

ดังนั้น เมื่อมีอารมณ์ใดมากระทบจิตใจของเราเข้า แล้วเราขาดสติสัมปชัญญะ นั่นคืออวิชชา อวิชชาทำให้เกิดสังขาร (การปรุงแต่งทางจิตใจ ไม่ใช่รูปร่างกาย) ขึ้นมาสำหรับจะโยงจะยึดสังขารจึงปรุงแต่งให้เป็นวิญญาน วิญญานก็ปรุงนามรูป นามรูปก็มีอายตนะ ๖ สำหรับจะยึด แล้วก็ผัสสะ มีเวทนาที่ทำให้เกิดตัณหาอุปาทาน นั่นก็คือ “ยึด” ความรู้สึกว่ามีตัวกู—ของกูก็เริ่มก่อหวอดขึ้นภายในใจ แล้วก็ออกมาเป็นภพ เป็นชาติ คือความรู้สึกหรือพฤติกรรมของจิต ในเรื่องยึดมั่นถือมั่นที่สมบูรณ์ที่สุด เป็นอหังการมมังการ (ตัวกู—ของกูโดยสมบูรณ์) แล้วก็ต้องมีความทุกข์เพราะยึดถือว่าชาติของกู กูเกิดขึ้นสำหรับจะทำอย่างนั้นอย่างนี้ มันจึงจะไถ่รัก ไถ่โกรธ ไถ่เกลียด ไถ่กลัว ฯลฯ แล้วก็ เป็นความทุกข์เพราะการเกิดชนิดนี้ ซึ่งมาจากตัณหาและอุปาทาน

ฉะนั้น ปฏิจจนุปบาทรอบหนึ่ง ก็คือการเกิดอหังการ มมังการครั้งหนึ่ง วันหนึ่ง ๆ มันจึงเกิดปฏิจจนุปบาทที่รอบท้วง ก็ได้ สมเด็จพระสังฆราชวชิรญาณ วัคบวร ฯ ท่านเขียนไว้ว่า “เรื่องปฏิจจนุปบาทอธิบายกันคิด ๆ มาต่งพันบแล้ว” ท่านคงหมายถึงยุคหนึ่งคือวิสุทธิมรรคหรืออภิธรรม คืออย่าง ที่สอนกันอยู่ในเรื่องक्रमถึงสามชาติ

ในที่นี้ อยากจะชี้ให้เห็นว่าเมื่อสอบสวนดูจากพระพุทธรูป ภาสิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องอภิสมยสังยุต ที่กล่าวถึงปฏิจจนุปบาทโดยเฉพาะนี้ ทำให้เกิดความเข้าใจว่า คำว่าชาติหรือความเกิดนี้หมายถึงความเกิดแห่งอหังการมมังการ เกิดทุกทีก็กลายเป็นปฏิจจนุปบาทวงหนึ่งทุกที แต่ว่าเรื่องนี้มันละเอียด มันมากเกินไปกว่าที่จะมาชี้แจงกันให้หมดในเวลาอันสั้นนี้ จึงขอฝากไว้ให้ผู้สนใจไปค้นเรื่องปฏิจจนุปบาทให้ หมด ทั้ง พระไตรปิฎก เพื่อศึกษาค้นคว้าด้วยเสียดู แล้วก็จะพบว่าคำว่า “ความเกิด” นี้นั้นหมายถึงความเกิดชนิดไหนกันแน่ แล้วจะได้รู้เองว่าเรื่องปฏิจจนุปบาทที่แท้ ก็คือเรื่องอริยสัจที่ขยายความคำว่าสมุทัยกับนิโรธ ออกไปให้มากให้ละเอียดเท่านั้นเอง

เรื่องอริยสัจนี้เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาทุกคราวที่เกิดความทุกข์ ต้องปฏิบัติอยู่เป็นประจำเพื่อตัดต้นเหตุของทุกข์

ให้ได้ ไม่ใช่เอาเหตุไว้ชาติโน้นเอาผลมาไว้ชาตินี้ แล้วแก้
เพื่อชาติหน้า อย่างนั้นมันแก้ไม่ได้ ควบคุมไม่ได้ มันไม่
มีประโยชน์อะไร ไม่เป็นการคับทุกข์ตามวิธีที่ควรต้องรู้ด้วย
ตนเอง เห็นด้วยตนเอง แล้วก็ทำในชีวิตของตนเอง

ทีนี้มาถึงคำว่า “ความตาย” ก็มี ๒ ความหมาย ตาย
ในภาษากนก็คือตายต้องเอาใส่โลงไปเผาไปฝัง แต่ตายตามภาษา
ธรรมก็คือหมดความรู้สึกรู้ว่ามีตัวกูรู้งหนึ่ง หรือหมดความตึกก็เรียก
ว่าตายเหมือนกัน ดังเช่นตามคัมภีร์ไบเบิลของพวกคริสเตียนมี
เรื่องราวผลไม้ของต้นที่หนึ่ง ใครกินลูกของมันเข้าไปแล้วจะทำให้
รู้จักตัวรู้จักชั่ว พระเจ้าห้ามไม่ให้มนุษย์คู่แรกของโลกกิน กินเข้าไป
เมื่อไรจะตายทันที แต่พญามารแปลงร่างเป็นงูมาหลอกให้อา-
คามและอีวา กิน พอกินเข้าไปแล้วเขาก็รู้จักตัวชั่วขึ้นมา ก่อนนั้นเขา
ไม่รู้จัก การรู้จักตัวชั่วขึ้นมาในลักษณะอย่างนี้เรียกว่าตาย พอ
พระเจ้ามาก็ไม่เห็น ๒ คนนี้ เขาหนีไปซ่อนอยู่ในพุ่มไม้เพราะ
เกิดอายที่รู้ว่าเปลือยกาย เคียนรู้หมดว่าเป็นหญิงเป็นชายเป็นผิว
เป็นเมีย นุ่งผ้าไม่นุ่งผ้า ตี ชั่ว สุข ทุกข์ เขาเลยหนีเข้าไป
ซ่อนในพุ่มไม้ จนพระเจ้าต้องตะโกนเรียก เมื่อเขาออกมาจึงถูกดู
แล้วสาปว่าเจ้าจง “ตาย” คือต่อไปนี้ก็มีชีวิตมีความทุกข์ทรมาน
ที่นั่นนั่นมันที่ ๒ ซึ่งเรียกว่า “ต้นไม้แห่งชีวิต” ใครกิน

ลูกเข้าไปแล้วจะมีชีวิตนิรันดร์ไม่รู้จักตาย ดังนั้นพระเจ้าท่านอาร์ก
ขาบ้องกันอย่างที่สุกคนุษย์คุณไม่ได้กิน มนุษย์ทุกวันนี้จึงตายอยู่
ตลอดกาล คือมีความชั่ว ยึดมั่นถือมั่นในเรื่องดีเรื่องชั่ว เมื่อยึด
มั่นเป็นติเป็นชั่วอย่างนี้ มันจึงมีความทุกข์ใจตลอดกาล แต่ถ้า
เขารู้จักธรรมะชั้นโลกุตตระ คือทั้งดีชั่วไม่ต้องยึดแล้วก็จะพ้นบาป
จะไม่มีทุกข์ จะไม่มีตาย นี่เป็นกรรมที่แท้ในพระพุทธศาสนา ที่
ว่าเป็นกรรมที่ทำให้เหนือดีเหนือชั่ว ดังได้อธิบายมาแล้ว

คำสอนเรื่องไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นในศาสนาคริสต์ ก็มีอยู่
มาก เช่นคำสอนตอนท้ายในหมวดที่เรียกว่า “โครินเธียน” ที่
สอนว่า “มีทรัพย์สมบัติ ก็จงทำให้เหมือนกับ ไม่มีทรัพย์สมบัติ
มีภรรยา ก็จงทำให้เหมือนกับไม่มีภรรยา มีความสุขก็จงทำให้
เหมือนกับไม่มีความสุข มีความทุกข์ก็จงทำให้เหมือนกับไม่มีความ
ทุกข์ ไปซื้อของที่ตลาดก็อย่ารับเอาอะไรมา” อย่างนี้เป็นต้น
เรียกว่าในใจจะไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในอะไร ๆ ว่าเป็นตัวเราหรือ
เป็นของเรา ฉะนั้น จึงจะพ้นจากบาปพ้นจากทุกข์และไม่ตาย
คำว่า “ตาย” ในภาษาธรรมะหมายถึงมีความทุกข์ จมอยู่ในกอง
ทุกข์ จมอยู่ใต้วงของชาวโลก จมอยู่ในโลกียธรรม ถ้าไม่ตาย
ก็เป็นโลกุตระธรรม และไม่จมอยู่ในกองบาปในกองทุกข์ อย่างนี้
เรียกว่าชีวิตนิรันดร์ หมายความว่า การบรรลุดธรรมะ อย่างที่ใน

พุทธศาสนาเรียกว่า “บรรลุมะตธรรม” จนทำให้ไม่เกิดแก่เจ็บตาย

คำว่า “นรก” กับ “สวรรค์” เราถูกสอนให้หลงผิดว่า จะถึงได้ก็ต่อหลังจากตายเข้าโลงไปแล้ว เช่นคำว่า “เทรัจฉาน” คนชั่วตายแล้วก็ไปเกิดเป็นสัตว์เทรัจฉาน “เปรต” ก็คือคนตายแล้วไปเกิดเป็นสัตว์ปลากั่วเท่าภูเขา ปากเท่ารูเข็มอะไรทำนองนี้ “อสุรกาย” ก็เข้าใจว่าเป็นผีชนิดหนึ่งซึ่งไม่แสดงตัว เรื่องอบายทั้ง ๔ (นรก เทรัจฉาน เปรต อสุรกาย) เราได้รับคำสอนมาอย่างนี้ มันเป็นภาษาคนไม่ใช่ภาษาธรรม พวกกันไปตามภาษาคนโง่ ๆ ที่พวกมันอยู่ก่อนที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสสอนธรรมะ ฉะนั้นใครยังสอนแบบนี้อยู่อีก ก็เป็นการสอนผิดอย่างยิ่ง

พระพุทธเจ้าท่านสอนเรื่องของจิตใจ ของวิญญาณ เพราะฉะนั้นไม่เกี่ยวกับทางวัตถุ แต่พูดเอาความหมายทางกิริยาอาการของสิ่งเหล่านั้น เช่นคำว่า “สวรรค์อยู่นอก นรกในใจ” นี่เป็นภาษาธรรมะ ส่วนสวรรค์หรือนรกที่จะไปถึงต่อตายแล้วนั้นเป็นภาษาคน ที่พวกกันไปตามความไม่รู้จริง ในภาษาธรรมนรกหมายถึงความรอนใจมาก เมื่อใดโง่เมื่อนั้นก็เป็นสัตว์เทรัจฉาน เมื่อใดทวิ (กัวยกิเลสตัณหา) เมื่อนั้นเป็นเปรต เมื่อใดกลัวเพราะโมหะหรืออวิชชา เมื่อนั้นเป็นอสุรกาย ฉะนั้นเราเป็นสัตว์นรกเป็น

เปรตเป็นเครื่องจางเป็นนอสุรกายกันไว้วันหนึ่งทั้งหลาย ๆ ครัง ลง
 นรกก็ได้ขึ้นสวรรค์ก็ได้เพราะมันอยู่ในอกในใจของเราเอง อย่าง
 กินเหล้ามันก็ร้อนใจ กินเหล้าเมื่อไรก็ตกนรกเมื่อนั้น ความโง่
 ไปกินเหล้าจนเมา อย่างนั้นมันก็เป็นสัตว์เครื่องจาง หิวเหล้าเมื่อไร
 ก็เป็นเปรตเมื่อนั้น เกิดความซัดสาดความกลัวขึ้นมาในเรื่องที่ไม่
 ควรกลัว มันก็เป็นนอสุรกาย ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้อย่างถูกต้อง
 ต้องว่า “การกินเหล้าเป็นอบายมุข เป็นปากทางแห่งอบาย”
 สำหรับผู้หญิงที่เล่นไฟ ถ้าร้อนใจเพราะเสียเงิน มันก็เป็นนรกขึ้น
 มา ความโง่เพราะคิดว่าเล่นไฟแล้วจะรวยได้ มันก็เป็นสัตว์
 เครื่องจางแล้ว เมื่อถือไปไฟอยู่ก็หิวที่จะชนะ นี่คือเปรต ถ้ากลัว
 แพ้เมื่อไรมันก็เป็นนอสุรกาย นี่ก็สมกับที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า
 “การเล่นการพนันเป็นอบายมุข เป็นปากทางของอบาย”

ถ้าเราไม่ตกอบายในปัจจุบันซึ่งเป็นอบายจริง ๆ แล้ว ก็
 ไม่ต้องไปกลัวอบายชนิดไหนหมด นี่มันคืออย่างนี้ อบายตามภาษา
 คนนั้นก็คือรูปภาพที่เขียนตามฝาผนังโบสถ์ในลักษณะบุคคลาธิษ
 ฐาน แต่พระพุทธเจ้าท่านสอนเรื่องของธัมมาธิษฐาน เพราะ
 ฉะนั้นเราต้องถือเอาความหมายของอบาย อย่าไปเอารูปร่างหรือ
 รูปภาพมาเป็นเกณฑ์ อย่างที่คนโง่เขาสอนหลอกคนโง่ จนคนโง่
 เหล่านั้นไม่เคยรู้สึกตัวเลยว่า อบายมันกำลังรบกวนจิตใจมนุษย์

ยิ่งกว่าสิ่งใดเป็นประจำอยู่แล้ว

ทีนี้ก็มาถึง “**สวรรค์**” ซึ่งตรงกันข้ามกับอธิบายอย่างที่ว่า คือมีความรู้สึกว่าคุณได้กระทำการที่ควรทำ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ไปด้วยความคิด มีความอึดใจ จนกระทั่งยกมือไหว้ตัวเองได้เมื่อไร ก็เป็นสวรรค์เมื่อนั้น เป็นสวรรค์อย่างไม่ต้องมีใครรู้ ตัวเองมัน เห็นอยู่มันรู้อยู่ แล้วใครยกมือไหว้ตัวเองได้ก็คนลงไปที่จิตกูเอง นี่คือสวรรค์ในภาษาธรรม ขอให้ได้สวรรค์ที่แท้จริงอย่างนี้กัน เสียก่อน แล้วไม่ต้องไปสนใจสวรรค์ที่ไหนอีก ส่วนสวรรค์ที่เขา โฆษณาชวนเชื่อว่ามีวิมานมีนางฟ้ามีอะไร ๆ นั้น เขาเอาไว้หลอก กินกับคนโง่ หรือล่อให้คนโง่เต้าเข้ามาหาสวรรค์อย่างแท้จริง

เรื่องซ้ำในพระไตรปิฎกมีอยู่ว่า พวกเทวดาบางคนเขาถึง เวลาจะตายขึ้นมาแล้ว เลยมีปัญหาวว่าเทวดาตายแล้วจะไปเกิดที่ ไหนจึงจะเป็นการดีหรือเป็นสุคติ เทวดาองค์ที่จะตายก็เที่ยวถาม คนนั้นคนนั้น ก็มีแต่คนไม่รู้ทั้งนั้น เพราะเทวดาเป็นพวกมัวเมา ในกาม แล้วจะรู้ได้อย่างไรว่าตายแล้วไปเกิดที่ไหนมันจึงจะเป็น สุคติอีก ที่สุคิตก็ตกลงกันและยอมรับรองกันว่า **สุคติของเทวดา นั้นคือมนุษยโลก** เพราะมนุษยโลกมีพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ มีการปฏิบัติอริยมรรคเพื่อกับความทุกข์ ในสวรรค์มี แต่เรื่องกามารมณ์ ดังนั้น เทวดานั้นจึงอธิฐานใจว่าขอไปเกิด

ในมนุษยโลกเพื่อพบพระธรรม

ทั้งหมดนี้แหละเป็นอุปสรรคอันร้ายกาจอย่างยิ่ง ที่ทำให้
 พวกเราเข้าใจพระพุทธศาสนาไม่ได้ จนไม่ได้รับประโยชน์อะไร
 จากพระพุทธศาสนา หรือถึงกับทำให้เราเกิดวิวาทะ เพราะมีค
 พุทธขัดแย้งกัน จนเป็นการทำลายเวลา ทำลายแรงงาน ทำลาย
 ความสามัคคี ทำลายอะไร ๆ หลายอย่าง จนหมดโอกาสที่จะ
 กระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ที่สุดแก่เพื่อนมนุษย์ในโลก และบางราย
 ก็ถึงกับแนะนำชมราว่าสว่าไม่ควรสนใจในโลกุตตรธรรม เพราะ
 สัจธรรมของพระพุทธเจ้าจะทำให้ประเทศชาติไม่เจริญ

จิตประภัสสร—จิตเดิมแท้—จิตว่าง

(ย่อจากคำบรรยายของท่านพุทธทาสภิกขุ)

แสดงเมื่อ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๑๒ ณ สวนโมกขพลาราม ไชยา

เรื่องจิตประภัสสร หรือจิตเดิมแท้ หรือจิตว่างนี้ ยังมีผู้ที่ไม่เข้าใจความหมายอยู่เป็นอันมาก ทั้งๆ ที่พระบาลีก็มีอยู่ว่า “ปภัสสร มิตฺถํ ภิกฺขเว จิตฺตํ อากนฺตุ เกหิ อูปฺปกิเลสํ หิ อูปฺปกิลฺลํ” แปลว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! จิตนี้เป็นประภัสสร แต่ว่าจิตนี้เศร้าหมอง เพราะอุปกิเลสที่เป็นอาคันตุกะจรเข้ามา” (พระองค์ทรงใช้คำว่า “ประภัสสร” ไม่ได้ใช้คำว่า “บริสุทธิ์” ไม่ได้ใช้คำว่า “หลุดพ้น” หรือ “ไม่ได้ใช้คำอื่น นอกไปจากคำว่า “ประภัสสร”)

คำว่า “ปภัสสร” ในภาษาบาลี มาเป็นภาษาไทยก็ยังใช้ทับศัพท์ว่า “ประภัสสร” อยู่นั่นเอง คงจะเนื่องจากไม่สามารถแปลเป็นภาษาไทยคำใดให้เหมาะสมได้ จึงต้องใช้คำว่าประภัสสรไปตามเดิม ประภัสสร มาจากคำว่า ปภา+สร ปภาคือแสง สร แปลว่า แล่นออกหรือแล่นไป ปภัสสรจึงแปลว่ามีแสงแล่นออกไป มีรัศมีชานออกไปรอบตัว หมายความว่ามันไม่สกปรก มีคมัวเศร้าหมองแต่อย่างใด แต่ถ้ามีอุปกิเลสเกิดขึ้นมาจากภายใน

นอก เป็นเหมือนแขกเหวี่ยงที่มาเยี่ยมบ้าน มันก็บีบบังจิตนั้นให้
สูญเสียความเป็นประภัสสร

แล้วทำอย่างไรจึงจะให้ประภัสสรเป็นการถาวรได้? คำตอบ
ก็คืออย่าให้มีกิเลสเกิดขึ้นก็แล้วกัน จิตนั้นก็จะประภัสสรอยู่ตลอด
กาล และวิธีที่จะทำไม่ให้กิเลสเกิดขึ้นนั้น พระพุทธเจ้าท่านเรียก
ว่าอัฐชังกมรรค (อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ) มีความเห็นชอบ
ความไม่ฝั่นชอบ พุจฉาชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ
ความ پاکเพียรชอบ มีสติตั้งไว้ชอบ มีสมาธิตั้งไว้ชอบ เรียก
สั้น ๆ ว่า **มีการเป็นอยู่ชอบ** เมื่อมีการเป็นอยู่ชอบดังนี้แล้ว
กิเลสใด ๆ ก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นมาได้ แล้วจิตนั้นก็ไม่มีอะไรที่จะมา
หุ้มห่อให้สูญเสียความเป็นประภัสสร

จิตประภัสสรนั้นมันเป็นลักษณะเดิมของจิต ส่วนกิเลส
นั้นมันเป็นส่วนที่เกิดขึ้นกับจิต ไม่ใช่ตัวจิต เขาเรียกว่าเจตสิก
เจตสิกนี้เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อมภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส
สัมผัส ธรรมารมณ์ ซึ่งมากระทบทางตาหูจมูกลิ้นกายใจ มัน
จึงเกิดการปรุงแต่ง เป็นสิ่งที่เรียกว่าเจตสิก ก็คือกิเลสต่าง ๆ
นั่นเอง มันเกิดที่จิตนั้นแต่มันไม่ใช่จิตแท้ เหมือนกับว่าเราเอา
โคลนสาตเข้าไปที่เพชรพลอย โคลนนั่นมันไม่ใช่เพชรพลอย แต่
มันก็บีบบังความเป็นประภัสสรของเพชรพลอย ถ้าเอาโคลนออก

เสียเพชรเม็ดนั้นก็จะเป็นประภัสสรอยู่ตามเดิม กุศลหรือ
อกุศลก็ตามเมื่อไปปรุงแต่งจิตแล้ว จิตก็สูญเสียสภาวะเดิมของมัน
แม้ว่าจะเป็นกุศลก็ทำให้จิตสูญเสียความเป็นประภัสสร ก็ว่ามัน
ปรุงแต่งจิตไปในทางให้เกิดดี เวียนว้ายไปในความดี ไม่ได้หยุด
ไม่ได้สงบ ไม่ได้สะอาดไม่ได้หลุดพ้นเลย อกุศลก็ปรุงแต่งจิต
ไปในทางชั่ว ผลักไปในทางชั่ว ไม่มีความหยุดไม่มีความสงบ
เพราะฉะนั้นจะต้องถือว่าถ้าจิตนั้นไม่ถูกปรุงแต่งอะไร ปล่อยให้
เป็นไปตามธรรมชาติเดิมของมัน จึงจะเป็นประภัสสร

หนึ่ง ความเป็นประภัสสรของจิตนั้น มีความหมายถึง
ความสว่างหรือความรู้รวมอยู่ด้วย เพราะ **ความรู้เป็นคุณสมบัติ**
ของจิต ถ้าอวิชชาหรือกิเลสไม่ครอบงำแล้ว จิตก็จะรู้อะไรๆ
ถูกต้องตามที่เป็นจริงไปตามธรรมชาติแท้ของจิต เขามีการบัญญัติ
ความหมายของคำว่า จิต หรือ มโน ไว้ในลักษณะที่ว่า **มันรู้**
อะไรได้ในตัวเอง

คนเรามันอยู่ไม่สุข เพราะมันไม่รู้จักอยู่นิ่งๆ มันเที่ยว
ไปอยากอย่างนั้นอย่างนั้นอยู่เรื่อย เพราะสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ
มันเป็นอย่างนี้ ความเป็นประภัสสรก็สูญเสียไปมากขึ้นๆ เราจึง
มีจิตใจนึกที่มีกมล เว่าร้อน เป็นทุกข์ เรื่องความทุกข์นั้นก็คือ
ภาวะที่จิตกำลังสูญเสียความเป็นประภัสสรแล้วเป็นทุกข์ทรมานอยู่

เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ ก็คือตัวการที่จะทำให้จิตสูญเสียความเป็น
 ประภัสสร เรื่องนิโรธความดับทุกข์นั้น คือเรื่องดับกิเลสที่จะ
 มาทำจิตให้สูญเสียความเป็นประภัสสร แล้วจิตจึงจะอยู่ในสภาวะที่
 ปราศจากทุกข์ และเป็นประภัสสรอย่างถาวร ส่วนมรรคนั้นก็
 ได้แก่การเป็นอยู่ถูกต้อง ประกอบไปด้วยองค์ ๘ ประการ อันจะ
 นำมาซึ่งความดับแห่งกิเลส ที่จะมารอบงำจิตให้สูญเสียความเป็น
 ประภัสสร

ถ้าเรารู้อย่างนี้แล้ว เรื่องมันก็จะสั้นรวบรัด จะเข้าใจได้
 โดยไม่ยาก และไม่มีอะไรมากมายที่จะต้องศึกษาหรือปฏิบัติ จน
 ความรู้ท่วมหัวแล้วยังเอาตัวไม่รอด รู้แต่เพียงระวางจิตอย่าให้
 สูญเสียความเป็นประภัสสร คือมีสติสัมปชัญญะควบคุมการเกิด
 ขึ้นของกิเลส โดยทางตาหูจมูกลิ้นกายใจ ก็สามารถจะรักษาไว้ได้
 ซึ่งภาวะเดิมแท้ของจิต

ส่วนคำว่าจิตเดิมหรือจิตเดิมแท้ นั้น เป็นคำสอนของพวก
 นิกายเซ็น ไม่มีอยู่ในฝ่ายเถรวาทเรา แต่ว่าคำนี้ก็มีความหมาย
 อย่างเดียวกันกับคำว่า “ประภัสสร” แต่พวกนิกายเซ็นเรียกว่า
 “จิตเดิมแท้” หมายถึงสภาพเดิมหรือก่อนแต่ที่กิเลสจะเกิดขึ้นใน
 จิต คำว่า “จิตเดิมแท้” นี้ ไม่มีใครเคยได้ยินมาก่อนที่อาตมา
 แปลหนังสือเรื่อง “เว่ยหล่าง” ออกมา เลยตื่นตื้นตันกันว่าเป็น

ของต่างประเทศ เป็นของผิดแปลกปลอมเข้ามา พวกที่เห็นด้วย ก็มีคัดค้านก็มี บ้างก็ว่าเป็นของพวกมหายาน นั่นคือความเข้าใจผิด เพราะเรื่องจิตเดิมแท้ในสูตรของเว่ยหล่างนั้น มันไม่ใช่ มหายาน นิกายเซ็นนั้นก็ไม่ใช่ มหายาน นิกายเซ็นนั้นเกิดขึ้น เพื่อจะล่อพวกมหายาน ที่เอาแต่จะไหว้พระอมิตาภะ และพระ อาโลกิตศวรร ในลักษณะที่เป็นการอ้อนวอนฟังคนอื่นไม่ใช่ฟังตัวเอง พวกนิกายเซ็นจึงพูดถึงเรื่องจิตโดยตรง จัดการลงไปที่ จิต ไม่เกี่ยวกับพระพุทธรเจ้า อมิตาภะ หรือ อาโลกิตศวรรเลย ยังมีคนโง่ในประเทศไทยที่อ้างตัวเป็นนักปราชญ์ ที่เข้าใจว่านิกาย เซ็นนี้เป็นมหายาน ควรจะเข้าใจให้ถูกต้องกันเสียแต่บัดนี้ด้วย

เมื่อทำจิตให้อยู่ในสภาพเดิมแท้ของมัน มันก็มีคุณสมบัติ ที่จะรู้อะไรได้อยู่ในตัวมันเอง มันจึงไม่หลงไปอยากอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งเป็นเรื่องของต้นหาอุปาทาน หรืออวิชชา ฉะนั้น อาจารย์ ผู้สอนเรื่องจิตเดิมแท้ (คือท่านเว่ยหล่าง) จึงสอนว่า “อยู่นิ่งๆ” แล้วพวกคนโง่มากๆ หรือนักปราชญ์ที่เป็นบรมโง่ ก็เข้าใจว่าไม่ทำอะไร อยู่นิ่งๆ เหมือนท่อนไม้ แต่เว่ยหล่างมีความมุ่งหมาย ว่า อย่ามีการปรุงแต่งทางจิต ปลดปล่อยมันไว้ตามสภาพเดิมของมัน (แล้วมันก็จะประภัสสร) ฉะนั้น คำสอนที่ว่าอยู่นิ่งๆ เพียง ๒-๓ พยางค์นี้ จึงมีความหมายลึกซึ้งมาก และน่าสนใจที่สุด

เพราะเมื่ออยู่หนึ่งๆ อย่างเว่ยหล่างว่เสียแล้ว มันก็หมดเรื่องของการปฏิบัติธรรม สภาพจิตเดิมแท้นั้นก็คงประภัสสรอยู่ตลอดเวลา เป็นสมุจเฉตประหาน

แล้วอะไรเล่าที่จะทำให้ “อยู่หนึ่งๆ” ได้ตามความมุ่งหมายของเว่ยหล่าง มันก็คืออวัฐฐังคิกมรรคมีองค์ ๘ ประการอีกนั่นเอง เพราะว่ามันไม่เปิดใจให้เกิดการนึกคิดปรุงแต่งอย่างใดหมด ไม่ปรุงแต่งอย่างใดหมด ไม่ปรุงแต่งเป็นตัวยุ-ของกู ยกหูชูหางขึ้นมาเป็นกิเลสตัณหาอุปาทาน เรื่องมันก็หมดกัน

ทีนี้ก็จะพูดถึงเรื่อง ความว่างหรือจิตว่าง คำนี้มีคนเขามอบหมายให้อาตมาเป็นเจ้าของคำ เพราะว่าเขาไม่เคยได้ยินคำว่า ‘จิตว่าง’ มาก่อน โดยเหตุที่อาตมาเป็นคนแรกที่เอามาพูด มันเป็นคำแปลกเพราะเหตุที่ว่าคนทั่วไปไม่เคยสนใจในเรื่องสุญญตาในพุทธศาสนา ที่มีกล่าวอยู่ในพระสูตรตันตปิฎก(เช่น จุลสุญญตสูตร และมหาสุญญตสูตร) แม้เป็นคำสอนของฝ่ายเถรวาทเองก็ไม่เข้าใจ ไม่สนใจเรื่องความว่างหรือ สุญญตมาแต่เดิม พอได้ยินคำว่า ‘จิตว่าง’ ก็เข้าใจเอาเองว่าคือไม่มีอะไร หรือไม่ยอมทำอะไร ส่วนพวกนักอภิธรรมก็ค้านว่า จิตนี้มันอยู่ว่างๆ ไม่ได้ มันต้องมีพฤติ คือคิดนึกอยู่เสมอตามหน้าที่ของมัน นี่ก็แสดงให้เห็นว่า

เขาไม่มีความรู้เรื่องสุญญา อย่างสำนวนไทยว่าพออ้าปากขึ้นมา ก็เห็นลิ้นไก่ ถ้าเป็นคนที่ได้เคยอ่านเรื่องสุญญาจากพระสูตร มาบ้าง ก็จะเข้าใจทันทีว่าหมายถึงอะไร

“จิตว่าง” ไม่ได้หมายถึงจิตที่ไม่คิดไม่นึกอะไร มันยังคง นำหน้าที่ตามธรรมชาติของจิต คือคิดนึก มีพฤติกรรมต่างๆ ตามที่จิต มันจะต้องมี แต่ว่าในความคิดนึกหรือพฤติกรรมเหล่านั้น มันไม่เจือ อยู่ด้วยอุปาทานว่าเป็นตัวกู—ว่าเป็นของกู เพราะว่างไปจากความ เห็นแก่ตัวจิตนั้นแหละ เราจึงได้เรียกว่า ‘จิตว่าง’ ไม่ใช่ว่าเป็น จิตที่ไม่คิดจะทำอะไร หรือว่าไม่รับผิดชอบอะไร หรือไม่พัฒนา อะไร ที่แท้แล้วจิตที่ว่างจากความเห็นแก่ตัวจิตนั้นแหละ มันจะ ทำอะไร ไปได้ดีกว่า ทำอะไร ไปได้มากกว่า ควรเหลือบตามอง ไปยังพระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์ทั้งหลาย ซึ่งล้วนแต่มีจิต ว่างจากกิเลสทั้งนั้น แล้วทำไมพระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์ ทั้งหลายจึงทำงานได้มากได้ดี ไม่ขี้เกียจเหมือนพวกที่คอย แด่จะพูดว่าถ้าจิตว่างเสียแล้วมันก็ไม่ทำอะไร เพราะตัวเอง มีนิสัยสันดานอย่างนั้นจึงเข้าใจอย่างนั้น มันจึงไม่ชอบเรื่อง สุญญาซึ่งเป็นคำสอนที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา จน ถึงกับพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าเป็นเรื่องที่ ทุกคนจะ ต้องเรียน จะต้องรู้ แม้แต่ที่เป็นฆราวาสครองบ้านเรือน แอดก็อยู่ด้วย

บุตรภรรยา ลูบไล้เครื่องอาบทา มีของหอมเป็นอาทิ

นี่ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า ฆราวาสแท้ๆ นั้นแหละ จะต้องสนใจเรื่องบุญกุศลหรือ “ความว่าง” เพราะพระพุทธเจ้าจะไม่ตรัสสอนเรื่องใด ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับบุญกุศล หรือความว่างจากกิเลสและความทุกข์ ส่วนเรื่องฆราวาสธรรมหรือโลกียธรรมนั้น ใคร ๆ ก็สอนกันได้ แล้วก็เคยมีสอนกันอยู่ก่อนสมัยพระพุทธเจ้า หรือมีสอนกันอยู่ในทุกศาสนา

ภาวะที่เป็นความว่างของจิตนี้ มันเป็นภาวะเดิมของจิต ส่วนภาวะที่จิตวุ่นนั้นมันเป็นของใหม่ เพิ่งจะเกิดเมื่อมีการนึกคิดปรุงแต่ง เด็กทารกเกิดใหม่ไม่มีความคิดเรื่องตัวกูเรื่องของกู จนกว่าเมื่อมีความรู้สึกสัมผัสทางตาหูจมูกลิ้นกายใจ จนเกิดความอยากอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อตัว เมื่อนั้นมันจึงจะเริ่มเกิดมีตัวกูของกูขึ้นมาเป็นครั้งแรก เรียกว่าจิตไม่ว่างขึ้นมาแล้ว เป็นจิตใหม่ที่มีการปรุงแต่งแล้ว แม้จะมีว่างมันก็ว่างเป็นช่วงขณะๆ เหมือนจิตประภัสสรที่เป็นธรรมชาติเดิมอยู่บ้าง ก็เป็นความพักผ่อน เพราะว่าถ้าไม่ว่างจากตัวกู-ของกูเสียเลยแล้ว มันก็ต้องเป็นบ้าในที่สุด ที่เราทุกคนยังไม่เป็นบ้าก็เพราะว่าจิตมันมีโอกาที่จะว่างจากตัวกู-ของกู อยู่พอสมควรกัน

ในวันหนึ่งคืนหนึ่งนี้ คิดความที่มาปรุงแต่งเป็นต้นหา

อุปาทานนั้น มันมีไม่กี่ชั่วโมง ไม่กี่นาทีก็ชั่วเข้าไป เวลาที่มันว่างจากการรบกวนของความวุ่นนี้ มันมีมากพอที่จะให้จิตได้รับการพักผ่อน คือเป็นจิตว่าง ซึ่งจะคิดนึกไปอย่างไรก็คิดได้ จะพัฒนาประเทศชาติอย่างไรก็ได้ ขอแต่อย่าคิดไปในทางที่เห็นแก่ตัวจัดก็แล้วกัน พอคิดไปในทางเห็นแก่ตัวจัดเมื่อไร มันก็เกิดเป็นไฟเผาตัวมันเองเมื่อนั้น ถ้ามันคิดไปในทางที่ไม่เห็นแก่ตัวแล้ว มันก็ไม่มีอะไรแผดเผาอะไร เพราะฉะนั้นเราจะคิดอะไรก็ได้ไปตามความรู้สึกที่เป็นสติปัญญา อย่าเป็นท้าวกู-ของกูก็แล้วกัน คนที่มีจิตว่างจากท้าวกู-ของกูจึงทำงานได้ดีกว่า แล้วก็เพลิดเพลินใจมากกว่า เพราะไม่มีความร้อนรนใจด้วยความโลภ

คำว่า “สูญญ” แปลว่า “ว่าง” “ตา” แปลว่า “ความ” แต่ “ความว่าง” นี้มิได้หมายความว่าไม่มีอะไร มีทุกสิ่งทุกอย่างตามที่เราเห็นๆ กันอยู่ เพียงแต่ว่ามันว่างจากความหมายที่ควรจะยึดถือเอาว่าเป็นตัวตนหรือมีอะไรเป็นของตน เพราะฉะนั้นในพระกัมภีร์จึงเขียนไว้ชัดว่า “โลภนี้ว่าง” เพราะว่าไม่มีส่วนใดที่จะยึดถือเอาว่าเป็นตัวตนหรือเป็นของของตนได้

เมื่อมองเห็นอยู่ว่าโลภนี้ว่างจากความหมายแห่งความเป็นตัวตนของตน จิตจึงไม่ไปจับฉวยเอาสิ่งใดในโลกนี้ว่าเป็นของตน จิตนั้นจึงว่างจากการปรุงแต่งยึดถือเอาเป็นตัวตน เมื่อไม่มีการ

ปรุ้งแตงยี่ดื้อ (อุปาทาน) มันก็ไม่อาจจะเกิดโลหะโทสะโมหะได้
 ดังนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงกล่าวว่า จิตว่างก็เพราะว่างจากโลหะ
 โทสะโมหะ แต่คำว่าว่างจากโลหะโทสะโมหะนี้ มันไปรวมความ
 อยู่ที่สำคัญ ๆ ว่าว่างจากตัวกู-ของกู ความโลภความโกรธความ
 หลงนี้เป็นกิริยาอาการของตัวกู-ของกู อาตมาจึงใช้คำว่า “ตัวกู-
 ของกู” เสียเลย

จิตชนิดนี้แหละ คือจิตว่างตามหลักของพุทธศาสนา
 ไม่ใช่จิตว่างแบบอนัตตพาลของนักปราชญ์บางคน ซึ่งมีความ
 รู้แต่เพียงเรื่องวัตถุอย่างเดียว จึงคอยแต่จะคัดค้านว่าจิตว่าง
 แล้วจะไม่ทำอะไร ไม่รับผิดชอบอะไร ไม่รับรู้ในหน้าที่
 อะไร ๆ หรือไม่มีอะไรเลย สู้ญเปล่าหมดไม่มีอะไรเหลือ
 นั้นมันว่างอย่างวัตถุ ขอให้ท่านทั้งหลายระวังจิตว่างแบบ
 อนัตตพาลนี้ให้ดี ๆ เพราะมีกล่าวไว้มากมายในหนังสือสอ-
 พิมพ์ของเมืองไทยในปัจจุบัน อันเป็นจิตว่างแบบอนัตตพาล
 อย่างวัตถุ ที่โง่เขลาที่สุด และไม่ใช้เรื่องความว่างหรือ
 จิตว่างตามแบบของพระพุทธเจ้าเลย

บางคนพูดพล่ามไปมากถึงกับว่า ถ้าคนไทยมีจิตว่าง
 เสียแล้ว ก็จะไม่รู้จักรักประเทศชาติ จะไม่ต่อสู้จะไม่ป้องกัน
 ประเทศ หรือจะไม่ยอมพัฒนาประเทศชาติให้เจริญ คำพูด

**อย่างนหมายถึงจิตว่างแบบอนัตตพาล ไม่ใช่จิตว่างตามแบบ
ของพระพุทธศาสนา ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย**

การที่มีจิตว่างแบบอนัตตพาลนั้น มันเป็นบาปเป็นอกุศล เป็นสิ่งที่ไม่ควรจะมี ถ้าหากมีจิตว่างตามแบบของพระพุทธศาสนา ได้จริงแล้ว จะมีคุณประโยชน์กว่า คือว่าจะรับผิดชอบในหน้าที่ การงานอย่างสมบูรณ์และถูกต้อง จะรู้จักรักประเทศชาติ ใน ลักษณะที่สมบูรณ์ และ ถูกต้อง จะ ทำการ รบพุ่ง เพื่อ ป้องกัน ประเทศชาติได้อย่างสมบูรณ์และถูกต้อง เพราะว่าถ้ามีจิตว่าง จากความเห็นแก่ตัวแล้ว ก็จะทำอะไรไปเพื่อความถูกต้องเป็น ธรรมทั้งนั้น ถ้าจิตมันเดือดพล่านอยู่ด้วยความเห็นแก่ตัวแล้ว มันทำอะไรก็ทำอยู่ด้วยความรู้สึกเพื่อตัวกู—ของกูทั้งนั้น มันจะ รักชาติหรือป้องกันชาติ พัฒนาชาติ มันก็ทำเพื่อตัวกู—ของกู ไม่ได้ทำเพื่อความเป็นธรรม

ถ้าพลเมืองไทยมี จิตว่าง ตาม แบบ พระพุทธศาสนา แล้ว เขาจะรักชาติตามแบบของธรรมะ จะป้องกันประเทศเพื่อความ เป็นธรรมเมื่อถูกใครมารุกราน คือรู้จักหน้าที่ของตน จะไม่ ละเลยหน้าที่เป็นอันขาด แล้วยังจะไม่มีบาปมีกรรม ส่วนคนที่ มี จิตว่างแบบอนัตตพาลนั้น เมื่อมันไปรบมันก็รบเพื่อตัวกู—ของกู หรือประเทศชาติของกู ด้วยความโกรธด้วยความแค้น ด้วย

โทสะ มันไปยิงเขาคายเข้มนันก็เป็นบาป แต่ถ้าเป็นพลเมืองไทยที่เป็นพุทธบริษัทแท้ จะป้องกันชาติหรือไปรบราฆ่าฟันข้าศึกก็ตาม ก็ทำไปเพื่อความเป็นธรรมของมนุษย์ ไม่ใช่เพื่ออะไรๆ ที่เป็นความหลง แต่ทำไปเพื่อความถูกต้องหรือความเป็นธรรมของโลก ฉะนั้น เมื่อยิงเขาคายในเมื่อเขาจะฆ่าเรา เราก็ทำไปด้วยการป้องกันตัวที่เป็นธรรม ไม่ทำด้วยความโกรธไม่ทำด้วยความแค้น อาฆาตว่าเป็นตัวกู—ตัวมัน เป็นศัตรูของกูก็จะฆ่าให้ตาย แต่ทำไปด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ว่ามันเป็นหน้าที่ของทุกคนจะต้องรักษาความเป็นอิสระเอาไว้ เมื่อความข่มเหงเบียดเบียนนั้นไม่เป็นธรรมมันก็ต้องถูกทำลายให้หมดสิ้นไป เพราะฉะนั้น ยิ่งเป็นออกไปถูกใครตายก็ไม่บาป เพราะไม่มีเจตนาที่จะฆ่าคน ส่วนพวกที่มีตัวกู—ของกูจัดนั้น มันมีเจตนาที่จะฆ่าคนด้วยความอาฆาตมาดร้าย อย่างนี้แล้ว อันไหนเล่ามันจะน่ากลัวกว่ากัน

นี่แหละชี้ให้เห็นว่า ทำอะไรด้วยความรู้สึกนึกที่เป็นจิตวุ่นนั้น มันเป็นบาปตั้งแต่ต้นจนปลาย แต่ถ้าทำอะไรด้วยจิตว่างอย่างถูกต้องตามแบบของพระพุทธเจ้าแล้ว ไม่มีบาปเลย มีแต่กุศล ความดีความถูกต้อง จิตใจก็จะสบายไปตลอดตั้งแต่ต้นจนปลายอีกเหมือนกัน

ภาคผนวก

เรียนพุทธศาสนาเป็นโรคประสาทหรือ

ของ

ขุนอรรณวิบูลย์

พระคุณเจ้า และท่านผู้ฟัง ที่เคารพ!

ตามที่องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ได้ตั้งปัญหาธรรม
เรื่องเรียนพุทธศาสนาเป็นโรคประสาทหรือ และผู้ดำเนินการ
อภิปรายขอให้กระผมแสดงความเห็นนั้น ในทรรศนะของกระผม
มีความคิดเห็นว่า:—

๑. เมื่อบุคคลผู้ใดเกิดความเห็นแก่ตัวจัด มีชีวิตจิตใจ
มืดมัว ตกอยู่ในความประมาทภายใต้อำนาจของอวิชชา ใฝ่เขลา
เบาปัญญา เชื่อง่ายไม่ประกอบด้วยเหตุผล แม้เรียนพุทธศาสนา
เพียงแต่เพื่อทำสัญญาความจำได้หมายรู้ แล้วนำเอามาพูดกันเล่น
ตามตำรา โดยติดภาษาสมมติบัญญัติ ด้วยความสนุกเร้าแรง
เพลิดเพลิ่งมกมายอย่างวิสัยชาวโลก โดยที่ตนเองยังมิได้สนใจ
ประพฤติปฏิบัติเพื่อให้บรรลุสัจธรรม ถึงพระนิพพานความพ้น
ทุกข์ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า จิตตสังขารของผู้นั้นมีอุปาทาน

ติดข้องเกี่ยวเกาะอยู่กับรูป นาม และอารมณ์อย่างเหนียวแน่น
จึงเป็นโรคประสาท (บ้า) ต้องหอบแบกทุกข์อยู่ในวัฏฏสงสาร
ตลอดกาลนาน ก็ยังไม่รู้สึกตัวที่แท้จริง เสียชาติเกิดมาเป็น
มนุษย์พบพระพุทธศาสนา ทำชีวิตนี้ให้เป็นโมฆะ เท่ากับตายฝัง
อยู่ภายใต้ความชั่ว และความทุกข์

๒. เพราะฉะนั้น เมื่อบุคคลผู้ใดไม่ประมาท มีชีวิต
จิตใจเข้มแข็งเบิกบาน มีสติสัมปชัญญะระลึกตัวอยู่เสมอ เรียน
พุทธศาสนา พร้อมทั้งการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า
ด้วยความเพียร เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน เกิดวิชา ปัญญา
ญาณ ทศนวิสุทธิตี มีความรู้แจ้งเห็นโลกธาตุ (คือปัญจขันธ์หรือ
รูปนาม) ว่าเป็นสภาวทุกข์ ตกอยู่ในไตรลักษณ์มิใช่ตัวตน สัตว์
บุคคล เรา เขา ถอนอุปาทานละวางความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็น
ตัวตนหรือของตนเสียได้โดยเด็ดขาด สันวิจิกิจฉาความลังเลสงสัย
แล้ว อนิสสิโต ไม่ติดอยู่ เชื่อว่าผู้นั้นเป็นพระอรหันต์หรือสันต-
บุคคลแท้ เป็นผู้สงบจริง จิตบริสุทธิ์วิมุกติหลุดพ้นจากวัฏฏสงสาร
ไม่เสียชาติเกิดเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ทำชีวิตให้เป็นสาระ
ประโยชน์ยิ่ง จึงได้ประจักษ์สภาพ “รู้ คือพุทธ” อยู่เสมอ ตื่น
อยู่ทุกเมื่อ ไม่มีเกิด ไม่มีดับ หยุด สงบ นิ่ง เฉย เหนือเหตุ
เหนือผล เหนือโลกธรรม ไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ เชื่อว่า

อายตณนิพพาน ซึ่งมีอยู่ที่ “ความว่าง” และในชีวิตจิตใจ ใน
 วิญญาณของคนชนิตันทุกเพศทุกวัย ทุกชาติทุกภาษา จะบริสุทธิ์
 สอาด ไม่เป็นโรคประสาทเลย แต่เมื่อใครไม่รู้จักก็เข้าถึงไม่ได้
 ต้องหลงหอบแบกทุกข์อยู่ตามยะถากรรมตลอดชาติ โดยเฉพาะผู้
 รู้เองเท่านั้นจึงจะเข้าถึง ถือเอาเป็นสภาวะที่พึงได้ พ้นทุกข์โศก
 โรคภัยทั้งหลาย ไม่เกิดแก่เจ็บตาย อยู่ด้วยสันติสุข นิรามิส
 อย่างประเสริฐสุดยอก

๓. แต่เมื่อพระอรหันต์หรือสันตบุคคล ยังดำรงชีวิตอยู่
 ในโลก ก็มีสติชาวโรตินอยู่ทุกเมื่อ และพร้อมทั้งมีปัญญา รู้จัก
 ใช้ขันธ อายตนะ บริหารการงานตามหน้าที่โดยเต็มกำลังความ
 สามารถเท่าที่พึงกระทำได้ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียน
 ชิงกันและกันแต่อย่างใด เพื่อให้เป็นคุณประโยชน์แก่ประชาชน
 พลโลก ประเทศชาติ ศาสนา จะเจริญรุ่งเรืองด้วยความกรุณา
 กอปรด้วยความยุติธรรม ปราศจากอกติ ๔ กิเลสตัณหาอุปา
 หานและมารร้ายทั้งภายนอกภายในตลอดเวลา อุปมาคุน้ำไม่
 ตืดใบบัว ทั้งใบบัวก็ไม่ตืดน้ำ เมื่อใบบัวเน่าเปื่อยสลายไปตาม
 ธรรมชาติ แต่น้ำบริสุทธิ์สะอาดยังคงมีอยู่เป็นนิจนิรันตร ไม่
 คับหายสูญไปด้วยประการฉะนี้ แล

(ใบปลิวพิมพ์โรเนียวแจก)

เรื่องจิตว่างนอกพระไตรปิฎก

มีความสำคัญในปัจจุบัณมาก

และ

เรื่องพระพุทธเจ้าสอนโลกุตตรธรรม

นายธรรมทินนะขอเปลี่ยนธรรมใหม่

โดย

กิตติวุฒโฒภิกขุ

(มามบฐา ๒๕๑๖)

โสดาปัตติยังคะธรรม

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ไกลพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นธรรมทินนะอุบาสก พร้อมท้าวอุบาสกอีก ๕๐๐ คน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อใดจะพึงมีประโยชน์เกื้อกูล เพื่อ

ความสุขแก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย ขอพระผู้มีพระภาคโปรดตรัสสอน
โปรดทรงพร่ำสอนข้อนั้นแก่ข้าพระองค์ทั้งหลายด้วยเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดูก่อน! ธรรมทินนะ เพราะ
ฉะนั้นแหละ ท่านทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า พระสูตรเหล่าใดที่
พระศาสดาทรัสแล้ว อันลึกซึ้ง มีเนื้อความอันลึกซึ้ง เป็น
โลกุตตระ ประกอบด้วยสุญญตา เราจักเข้าถึงพระสูตรเหล่านั้น
ตลอดกาลเป็นนิตย์อยู่ ดูก่อนธรรมทินนะ เพราะฉะนั้นแหละ
ท่านทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้” (สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค
๑๙/๕๑๒)

ธรรมทินนะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้า-
พระองค์ทั้งหลายยังครองเรือน กกลูกอยู่ ยังหาจันท์แคว้นกาสิ
ยังใช้มาลาของหอมและเครื่องลูบไล้ ยังยินดีในทองและเงินอยู่
จะเข้าถึงพระสูตรที่พระศาสดาทรัสแล้วอันลึกซึ้ง มีเนื้อความอัน
ลึก เป็นโลกุตตระ ประกอบด้วยสุญญตา ตลอดนิตยกาลอยู่
มิใช่กระทำได้ง่าย ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงแสดงธรรมอันยิ่ง
แก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย ผู้ตั้งอยู่แล้วในสิกขาบท ๕ เถิด”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “เพราะฉะนั้นแหละ ท่าน
ทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้ประกอบด้วย
ความเลื่อมใสในพระพุทธรเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ จักเป็นผู้

ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้วไม่ขาด เป็นไปเพื่อสมาธิ
 กุ่ก่อนธรรมทินนะ ท่านทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ”

ธรรมทินนะทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! โสตาปัตติ-
 ยังคะ ๔ ประการเหล่านี้ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว ธรรม
 เหล่านี้มีอยู่ในข้าพระองค์ทั้งหลาย และข้าพระองค์ก็เห็นชัดใน
 ธรรมเหล่านั้น เพราะว่าข้าพระองค์ทั้งหลายประกอบไปด้วยความ
 เลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์
 ประกอบไปด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด เป็นไปเพื่อ
 สมาธิ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “กุ่ก่อนธรรมทินนะ! เป็นลาภ
 ของท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายได้ดีแล้ว โสตาปัตติผลอันท่าน
 ทั้งหลายพยากรณ์แล้ว ดังนี้”

(ท่านกิตติวุทโธ ภิกขุ มีความเห็นต่อพระสูตรนี้ ดังนี้)

พระสูตรนี้มีความสำคัญในปัจจุบันนี้มาก เพราะมีบาง
 ท่านเข้าใจว่า พระพุทธองค์ตรัสสอนชาวบ้านผู้เป็นศฤงคารครอง
 เรือน ให้ดำเนินชีวิตด้วยจิตว่าง ทำงานด้วยจิตว่าง เสพกาม
 ด้วยจิตว่าง แล้วอ้างเอาบาลีตอนนี้เป็นหลักการบรรยาย ซึ่งตาม
 ความเป็นจริงแล้ว พระพุทธคำสอนฝ่ายเถรวาทนี้ ไม่มี
 กล่าวถึง “จิตว่าง” ในพระไตรปิฎกตอนนั้นก็ไม่ได้แสดงถึงเรื่อง

จิตว่างแต่อย่างใด ในพระบาลีที่เป็นพุทธพจน์ก็ไม่ได้แสดง
อย่างนั้น ในอรรถกถา สารัตถ์ปกาสินี หน้า ๔๐๒ อธิบายว่า
โลกุตฺตรา โลกุตฺตรทีปกา อสังกตสังยุตฺตาทโย แปลว่าบทโลกุตฺตร
นั้น ได้แก่อสังกตสังยุตต์เป็นต้น อันแสดงอรรถเป็นโลกุตฺตระ
สุญญตปฺปฏิสังยุตฺตาทิ สกตสุญญตาททีปกา ขชฺชนิกสฺสุตฺตาทโย
บทว่า สุญญตปฺปฏิสังยุตฺตา นั้น ได้แก่สูตรต่างๆ มีขชฺชนิกสูตร
เป็นต้น อันแสดงภาวะที่ว่างจากสัว

ตามหลักฐานที่ปรากฏทั้งในพระไตรปิฎก และอรรถ-
กถาชี้ให้เห็นโดยแจ่มชัดว่า พระบาลีบทนั้นพระพุทฺธองค์มิได้
แสดงถึงเรื่องจิตว่าง และที่แสดงแก่ธรรมทินนะอุบาสกนั้น
ก็มีได้มุ่งหมายที่จะแสดงธรรมอันลึกซึ้ง ให้ธรรมทินนะและ
เพื่อนอุบาสกเหล่านั้นบรรลุละเอียด ฉะนั้นเมื่อพระองค์ทรงแสดง
ถึงเรื่องโลกุตฺตระและสุญญตาจบลง ธรรมทินนะถึงกับอุทาน
ว่าข้าพระองค์ไม่สามารถปฏิบัติได้ เพราะเป็นผู้ครองเรือน
พระพุทฺธองค์จึงแสดงโศคาบัตติยังคะธรรมใหม่ เมื่อจบลง
แล้ว ธรรมทินนะและอุบาสกเหล่านั้นก็ตั้งอยู่ในโศคาบัตติผล
ทั้งหมด คือแสดงให้เป็นโศคาบัน ไม่ใช่ให้ไปเสพกาม หรือ
ทำไรไถนา ทั้งตีความกันผิดไป คำว่าโลกุตฺตระในที่นี้ พระ-
พุทฺธองค์หมายถึง อสังขตธรรม คำว่า “สุญญ” ก็หมายถึง

เบญจฉัณธ์ที่ว่างจากสัตว์ บุคคล ทั้งที่แสดงไว้ในच्छัฉนิกสูตร
ไม่ได้แสดงถึง จิตว่าง หรือ ความว่าง ตามที่พูดกัน

เรื่องจิตว่างเหล่านั้น เป็นเรื่องนอกพระไตรปิฎก ไม่ใช่
หลักของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทอันบริสุทธิ์นี้ แต่เป็นความ
เห็นของพวกเกจิอาจารย์ทางฝ่าย มหายาน เกิดขึ้นในชมพูทวีป
เมื่อศตวรรษที่ ๑๐ นี้เอง ทางฝ่ายสันสกฤตเรียกว่า “ธยาน”
ต่อมามีพระภิกษุชาวจีนท่านหนึ่งชื่อโพธิธรรม ได้จาริกไปศึกษา
พระพุทธศาสนาในอินเดีย แล้วไปศึกษาในนิกายนี้ ต่อมานำ
เข้าสู่ประเทศจีนในสมัยแผ่นดินพระเจ้าเหลียงบูเต๋ แต่พระมหา-
กษัตริย์จีนองค์นั้นไม่เลื่อมใส ท่านโพธิธรรมจึงไปตั้งสำนักใหม่ชื่อ
“เซียวลิมยี่” ณ ภูเขาซางซัว นิกายนี้ทางจีนแต่จ้าวเรียกว่าเซียงจง
ต่อมาเมื่อญี่ปุ่นได้รับพระพุทธศาสนาจากจีนอีกสายหนึ่ง ที่นอก
ไปจากเกาหลี ลัทธินี้จึงแพร่หลายเข้าสู่ญี่ปุ่น ชื่อของลัทธินี้จึง
เปลี่ยนมาเป็นภาษาญี่ปุ่นว่า “เซ็น” ฉะนั้นการอ้างเอาความ
เห็นที่เกิดในสมัยศตวรรษที่ ๑๐ มาลบล้างพระพุทธพจน์นั้น
จึงเป็นการกระทำที่ไม่เป็นบุญเลย ยังไม่เือกกุลแก่ผู้กระทำ
ด้วย เป็นการกล่าวดูพระพุทธพจน์โดยแท้

หมายเหตุ

ใบปลิวพิมพ์โรเนียวแผ่นนี้ไม่มีชื่อผู้พิมพ์แจก ฤกษ์
รูปหนึ่งที่พึงการบรรยายธรรมของคุณไสว แก้วสม ที่ลานอโศก
ของวัดมหาธาตุ พระนคร เป็นผู้ยื่นให้แก่ท่านวิสุทธิโกภิกขุ
แห่งวัดรามัญ จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้เคยไปช่วยคุณไสวอธิบาย
ธรรมเป็นครั้งคราวตามแนวคำสอนของท่านพุทธทาส และท่าน
วิสุทธิโกได้นำมาให้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงนำมาพิมพ์ไว้ในภาคผนวก
ของหนังสือเล่มนี้ด้วย เพื่อผู้อ่านที่มีปัญญาทั้งหลายจะได้พิจารณา
ว่า อะไรถูกอะไรผิด

ท่านกิตติวุฑโฒ เป็นอาจารย์สอนอภิธรรมชื่อดังอีกรูป
หนึ่ง ที่เคยแสดงความไม่เห็นด้วยกับท่านพุทธทาส ในเรื่อง
“จิตว่าง” หรือ “ความว่าง” ท่านเคยคัดค้านเรื่องนี้อย่างรุนแรง
ตลอดมา นับตั้งแต่ราว พ.ศ. ๒๕๐๗ จนถึงกับข้าราชการกรม-
ชลประทานผู้หนึ่งที่เข้าใจธรรมะดี ทนฟังการบรรยายทางวิทยุ
กระจายเสียงของท่านกิตติวุฑโฒไม่ได้ จึงได้เขียนจดหมายคัดค้าน
ไป และส่งสำเนาจดหมายนั้นมาให้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงพิมพ์ไว้ใน
หนังสือเรื่อง “จิตว่าง” และขอนำมาให้ท่านทั้งหลายได้อ่านใน
ที่นี้อีกด้วย

สำเนาจดหมายถึงกิตติวุฒโฒภิกขุ

กรมชลประทาน

๖ ก.พ. ๒๕๐๘

นมัสการ พระคุณเจ้า ที่เคารพ

ความจริงผมไม่อยากจะเขียนคัดค้านมา เพราะท่านคงไม่กล้านำจดหมายนี้ออกอ่านทางวิทยุ แต่ก็อยากแสดงความคิดเห็นให้ท่านทราบว่า ยังมีผู้ไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีของท่านอยู่มาก ท่านชอบอ้างแต่พระไตรปิฎก ซึ่งไม่ใช่คำสอนของพระพุทธเจ้าเสมอไป เช่นอภิธรรมปิฎกที่ท่านยกย่องนั้นมิได้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าเลย เขียนขึ้นโดยอรรถกถาจารย์เมื่อพระพุทธเจ้านิพพานไปแล้ว ๔๐๐-๖๐๐ ปี แล้วยังมีหลักศาสนาพราหมณ์และความหลงผิดงมงายกล่าวไว้เต็มไปหมด ขัดกับหลักวิทยาการทางโลกสมัยปัจจุบัน ขัดกับหลักพุทธศาสนาหลายเรื่อง ท่านคาบอคแล้ว ยังพยายามทำตาคนอื่นให้บอคตามท่าน ท่านพยายามหาพิษใส่ตาคนดี ๆ ให้บอคไปด้วย โดยชักชวนให้มีความเห็นผิดตามแนวของท่าน มีหน้าซ้ำท่านยังติคนอื่นที่ไม่มีความเห็นผิดตามท่านว่าเป็นมิฉฐาทิฎฐิ และยึดถือว่าตัวท่านเท่านั้น และ

คำสอนของท่านเท่านั้นที่เป็นสัมมาทิฐิ การแสดงอย่างนั้นผมเห็นว่าเป็นการยกย่องตัวเองมากเกินไป อย่างที่คนมีความรู้สูงเขาไม่กล้าทำกัน

ผมฟังรายการวิทยุของท่านแล้ว รู้สึกสงสัยว่าท่านบวชและศึกษาพุทธศาสนาในแง่ไหน ที่ท่านยืนยันว่า “จิตว่าง” ไม่มีในพระไตรปิฎกเลย ถ้าเช่นนั้นแล้วเรื่องสุญญตาที่ปรากฏอยู่ในจุล-สุญญตสูตรและมหาสุญญตสูตร ในพระสุตตันตปิฎกที่ท่านไม่เคยอ่านนั้น ไม่ใช่เรื่องของ “จิตว่าง” หรอกหรือ จิตที่ว่างจากกิเลสตัณหาอุปาทาน ว่างจากอัตตาและอัตตินิยา (ตัวกู—ของกู) อย่างนั้นไม่ได้เรียกว่าจิตว่างหรือ “สุญญ” ก็แปลว่า “ว่าง” “ตา” แปลว่า “ความ” ฉะนั้น เรื่อง “ความว่าง” ก็คือสุญญตา ที่มีปรากฏอยู่ในพระสูตร แต่ไม่เคยมีกล่าวถึงเลยในพระอภิธรรมปิฎกของท่าน ซึ่งท่านก็ชอบอ้างคลุมเคลือว่าเป็นพระไตรปิฎก (๓ ตะกร้า) ท่านท่องจำเก่งเพียงของในตะกร้าเดียวเท่านั้นในระยะเวลา ๘ ปีที่ท่านบวชมา ผมเข้าใจว่าท่านเป็นผู้ที่ไม่ยอมทิ้งความคิดเห็นครีๆ ของอรรถกถาจารย์ และไม่ยอมรับของใหม่ที่ถูกต้องกว่ามีเหตุผลกว่า เปรียบประดุจคังน้ำชาล้นถ้วย พระสูตรก็ยืนยันอยู่แล้วว่าสภาพของจิตที่หมดกิเลสตัณหาอุปาทาน หมดความเห็นแก่ตัว (อหังการ-มมังการ) อย่างนี้เขาเรียกว่าสภาวะของจิตที่ว่าง คือไม่่วน

ด้วยกิเลส (ไม่ใช่ว่างเปล่าๆ เป๋อๆ อย่างคนเสียสติ) แต่ยังมี
 ความคิดในการทำงานต่างๆ ได้ทุกอย่าง ยังมีสติสัมปชัญญะ มี
 สติปัญญาเต็มบริบูรณ์ ไม่ใช่ว่างอย่างคนซี้เกียจที่คอยเกาะคนอื่น
 เขากิน

เรื่องจิตประภัสสร ท่านก็ยืนยันว่าท่านพุทธทาสสอนผิด
 ที่ว่าจิตเดิมแท้นั้นประภัสสร ท่านยืนยันว่าจิตเดิมแท้นั้นไม่ว่าง
 ไม่ประภัสสร มีแต่กิเลสเป็นพื้นฐาน ซึ่งเรื่องนี้ผมมีความเห็น
 ตามท่านพุทธทาส ที่ว่าจิตเดิมแท้เป็นประภัสสร มีแต่ “ความ
 ว่าง” มาเติม กิเลสเพิ่งจรมายภายหลัง เปรียบประคูกกับน้ำทะเล
 ซึ่งเป็นของเดิม ส่วนลูกคลื่นคือกิเลสเพิ่งเกิดขึ้นทีหลังด้วยแรงลม
 อย่างนี้ท่านจะเข้าใจว่าคลื่นมีมาก่อนหรือน้ำมีมาก่อน ท่านอ้าง
 เสียดย่าวว่ากิเลสอยู่ในภวังคจิต กิเลสนั้นผมเห็นว่าเพิ่งมานอน
 อยู่ในภวังคจิตทีหลัง ไม่ใช่มีมาก่อนคนเกิด เข้ามาอยู่ได้เมื่อมี
 สัญญาจำเอาไว้เก็บเอาไว้ ท่านถูกอรรถกถาจารย์ทำให้ตาบอดไป
 เสียแล้ว จนไม่ยอมใช้สติปัญญาของตนเองเลย

นี่เป็นความคิดเห็นของผมที่มีความขัดแย้งกับท่าน และ
 เห็นว่าท่านควรจะพิจารณาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเสีย
 ใหม่ในแง่ของสังขารธรรม อย่าใช้ความหนุ่มแน่นหรือวาทะศิลป์
 อวดว่ามีความรู้เกินผู้อื่น แล้วค้านความคิดเห็นของผู้อื่นว่าเป็น

มิจาติฏฐิ ขอท่านจงรู้จักละอายใจที่ได้ยืนยันโป้ง ๆ ออกมาว่า เรื่องจิตว่างไม่มีในพุทธศาสนา หรือเป็นคำสอนนอกพุทธศาสนา เพราะความ ประสงค์ของ พระพุทธเจ้าท่าน ต้องการให้ มนุษย์มีจิต ชนิตนี้ เพื่อมนุษย์จะได้ไม่มีทุกข์ พระพุทธองค์ยำแล้วย้ำอีกว่า “ผู้ใดปฏิบัติเรื่องสุญญตา ผู้นั้นปฏิบัติธรรมะทั้งหมดของพุทธ-ศาสนา ผู้ใดรู้เรื่องสุญญตา ผู้นั้นรู้เรื่องพุทธศาสนาทั้งหมด” เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ท่านยังกล่าวยืนยันอีกหรือว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ สอนเรื่อง “ความว่าง” ท่านมัวแต่อ่านอภิธรรมซึ่งภิกษุรุ่นหลัง เขียนซึ่งไม่ใช่พระอรหันต์ และไม่เข้าใจเรื่องสุญญตาของพระ-พุทธเจ้า หรือก็อาจเป็นเพราะทำตามไม่ได้ จึงข้ามเรื่องนี้ไป ไม่สอนคน ถึงบางครั้งจะอธิบายไว้บ้าง ก็กลายเป็นเรื่อง “หมด สุญไม่มีอะไรเหลือ” ท่านคงไม่เคยได้อ่านพระสูตรที่เป็นเรื่อง พระพุทธเจ้ากล่าว ถึงอ่านก็คงเข้าใจไม่ได้

ที่ผมพูดนี้ ไม่ได้เข้าข้างใครทั้งนั้น แต่พูดในฐานะ ชาวบ้านที่ศึกษาพุทธศาสนาโดยไม่ติดตำรา ครูบาอาจารย์ ไม่มี มหายาน ไม่มีเถรวาท ไม่หลงใหลในอภิธรรมปิฎก ศึกษา พุทธศาสนาทุกแบบที่ไม่หลอกลวง ถ้าใครสามารถให้ผมมี ทุกข์น้อยที่สุดและเพิ่มปัญญา ผมยอมรับฟังทั้งนั้น ซึ่งตรงกัน ข้ามกับท่าน ที่ปักหลักยึดมั่นติดแน่นอยู่กับมติของคณะตน เลย

เป็นกำแพงกันไม่ยอมปล่อยให้ยอมวางความเห็นผิด แล้วท่านจะ
 เข้าถึงสัจธรรมได้อย่างไร ขอท่านได้วางทิฏฐิเดิมเสียบ้าง แล้ว
 รับฟังความรู้ใหม่ๆ และหัดสอนเรื่องความดับทุกข์ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่ใช่มาอวดอ้างความเป็นนักปราชญ์ ท่านก็
 จะเป็นคนที่มึนเหตุผลมากกว่านี้ ความรู้ทางโลกและทางธรรมของ
 ท่านมันยังต่ำเกินไปที่จะเทศน์ให้คนมีปัญญาเขาฟัง ท่านจงรู้ตัว
 ไว้เสียบ้างถ้าไม่เคยมีใครกล้าบอกท่าน ถ้าคำพูดนี้ท่านจะถือเป็น
 การก้าวร้าว ผมต้องขอภัยด้วย แต่ผมมีมติว่า กล้าตักเตือน
 กันมิให้ผิดพลาดกันนั้น คือความปรารถนาดีต่อกันโดยแท้

ยังมีอีกหลายข้อ ที่ผมไม่เห็นด้วยกับท่าน แต่ปัญหาการ
 เขียนแสดงความคิดเห็นมา เพราะท่านถือตัวว่าท่านเป็นภิกษุบวช
 มาถึง ๘ พรรษา จึงเป็นคนมีความรู้แน่นเต็มท้องอยู่แล้วไม่ต้อง
 ฟังใคร โดยไม่เคยเรียนหลักสูตรนักธรรม หรือมหาเปรียญเลย
 วิชาสามัญชั้นมัธยมก็ไม่ต้องเรียน อภิธรรมเล่มเดียวก็เป็นอันใช้
 ได้ ฉะนั้น แม้แต่ท่านเจ้าคุณพุทธทาส ที่บวชมา ๔๐ พรรษา
 เป็นทั้งนักปฏิบัติอยู่ในป่า และคนมีปัญญาทรงหลายกียอมยกย่อง
 แล้วเป็นส่วนมาก ขนาดที่หนังสือธรรมะของท่านก็มีคนอ่าน
 อย่างกว้างขวางทั่วประเทศไทย และทางราชการก็นิมนต์ให้ท่าน
 มาอบรมหลักพระพุทธศาสนาแก่ผู้พิพากษาทุกปี ท่านยังกล้า

คัดค้านโดยไม่ไว้หน้า ทัศนคติเป็นเครื่องกันท่านเสียแล้ว อีกหน่อยท่านจะไร้ความหมาย และจะถูกผู้รู้จริงทั้งหลายเขาแอบหัวเราะเยาะเอาลับหลัง เพราะ “รู้น้อย อวดว่ามากรู้ เริงใจ เปรียบกลกบ เกิดอยู่ใน สระจ้อย ไปเห็น ทะเลไกล กลางสมุทร ชมน้ำ บ่อน้อย มากล้าลิกเหลือ”

ผมขอจบเรื่องเพียงแค่นี้ และขอโทษอย่าได้เข้าใจว่าเป็นเรื่องของคนอันธพาล ซึ่งท่านชอบอ้างเมื่อมีคนมีความคิดเห็นไม่ตรงกับท่าน ขอให้ถือแต่เพียงว่านี่ก็เป็นคนอีกคนหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคำสอนของท่าน และที่พูดมานี้ก็ต้องการเตือนสติท่าน ซึ่งอาจเป็นภิกษุที่ดีต่อไปในภายหน้า อย่าให้ความเบาทางสติปัญญาและความรู้ ทำลายเกียรติคุณของท่านเสียเลย แม้ผมพูดอย่างนี้ยังไม่หนัก เหมือนอย่างท่านวิจารณ์ท่านพุทธทาส และท่านปัญญานันทะ ในสถานที่ต่าง ๆ ดังที่พวกเราที่รู้จักกันอยู่หวังว่าท่านจะรับฟังไว้ด้วยจิตใจของสมณะ

ด้วยความเคารพ

ประยูร ฐ์

กรมชลประทาน

หมายเหตุ

นอกจากพวกอาจารย์สอนอภิธรรมจะคัดค้านท่านพุทธทาสว่า เรื่องความว่างหรือจิตว่างไม่มีกล่าวอยู่ในพระไตรปิฎก และต่อมาเมื่อเขารู้ว่ามันมีกล่าวอยู่ในพระสุตตันตปิฎกจริง เขาก็เถลไถลคัดค้านแก้หน้าต่อไปอีกว่า “สูญญตา” มิใช่เรื่องของความว่างหรือจิตว่าง จนทำให้ผู้อ่านนึกสงสัยในความเื่องแล้วยังอวดดีของบุคคลผู้อ่อนการศึกษาประเภทนี้ผู้น้อย

ฝ่ายพวกหนังสือพิมพ์ ก็ดูเหมือนจะมีแต่สยามรัฐฉบับเดียวเท่านั้น ที่คอยเยาะเย้ย ถากถาง และคัดค้านเรื่อง “จิตว่าง” อยู่ทุกโอกาสที่จะทำได้ จึงเห็นสมควรที่จะนำตัวอย่างมาแสดงไว้ในหนังสือ ๒ เรื่อง พร้อมทั้งสำเนาจดหมายของผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับบทความของสยามรัฐ เพื่อที่ผู้อ่านในสมัยนี้ จะได้รู้ว่า การเผยแพร่คำสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้านั้น ต้องผจญกับพวกมารร้ายมาแล้วเพียงใด และผลจะเป็นอย่างไรต่อไป ก็ต้องคอยดูกัน

ชาวнау “จิตว่าง”

โดย “คามहुไณ”

(คัดมาจากสยามรัฐรายสัปดาห์วิจารณ์ วันที่ ๑๘ ก.ค. ๒๕๐๗)

ตามธรรมชาติของคนที่หมกมิดเลิส ก็ย่อมพลอยหมกมิดอย่างอื่นไปอีก ๒ อย่าง คือหมกมิดสมรรถภาพในการสืบพันธุ์ และหมกมิดความห่วงในโลภียวิสัยสมบัติ เช่นทรัพย์สินเงินทองเรือกสวนไร่นา เป็นต้น พระพุทธเจ้าสอนคนให้หมกมิดเลิส แล้วปัจจุบันนี้พลเมืองไทยมีจำนวนทั้งสนประมาณ ๓๐ ล้านคน ๒๘ ล้าน ในจำนวนนี้เป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ ถ้าคนไทยจำนวนนี้ทำตามอย่างพระพุทธเจ้าได้อย่างนั้นจริง ประเทศไทยก็จะเหลือพลเมืองไทยค้ำประเทศอยู่เพียง ๒ ล้านคน เพราะนอกนั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์ เข้านิพพานกันหมด

เนื้อที่ของประเทศไทยทั้งหมดประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ ตารางไมล์ คงจะว่างและหลวมโพลก แทบจะมองหาคนไม่พบ วัดจะไม่มีพระอยู่ ที่ทำการของรัฐบาล บ้านช่องของประชาชนแทบทุกแห่ง จะไม่มีคนอยู่ นาจะไร้ต้นข้าว สวนจะไร้คนดูแล ถนน

หนทางในกรุงจะว่างรุด นาน ๆ จึงจะเห็นรถข้ามสะพานพุทธฯ
 สักคัน สำนักงานหนังสือพิมพ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งสยามรัฐ จะ
 หยุดและเลิกลัมภ์กิจการ เพราะคนเขียนคนทำส่วนมากจะเข้าสู่
 นิพพานกันหมด ฯลฯ

ปัญหาที่จะเกิดก็คือ ใครจะรักษาแผ่นดินและบ้านเมือง
 ไว้ คนไทยที่นับถือศาสนาอื่นก็คงไม่มีกำลังพอจะรักษาไว้ได้แน่
 ถึงคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธยังไม่ตายในทันที ที่สำเร็จเป็นพระ-
 อรหันต์ แต่ก็เป็นคนมี “จิตว่าง” เสียแล้ว ธรรมคาคณจิตว่าง
 คือผู้ว่างมือทุกอย่าง วางทั้งทุกข์ในหัวใจ และทั้งอาวุธที่
 จะใช้ป้องกันประเทศ แน่นนอน ไม่เข้าเมืองไทยคงตกไป
 เป็นของคนชาติอื่นหมดโดยไม่ต้องสงสัย

ข้อความ ๓ ย่อหน้าที่กล่าวมานั้นเป็นความกิตติสมมุติ ที่
 ผู้เขียนทั้งชั้นเองจากสิ่งที่มีนัยเป็นไปไม่ได้ จากการมองศาสนาพุทธ
 อย่างคนมีความรู้น้อย ที่มองดูด้านเดียวอย่างคนตาเดียว และอย่าง
 แคบๆ

ธรรมคาการมองดูเพียงด้านเดียวมุ่มเดียว จึงทำให้เห็น
 ศาสนาพุทธและคนในศาสนานี้เหมือนเป็นคนเห็นแก่ตัว ที่กัก
 ช้องน้อยหาความสุขเฉพาะตัว ไม่มีความรับผิดชอบกับหน้าที่
 และคนอื่น ไม่มีความผูกพันทางครอบครัว ครอบครัวแตกสลาย

เพราะเบือนหน้าทั้งลูกทั้งเมียและทรัพย์สมบัติ เครื่องผูกมัดรั้ง
มือและเท้า เข้าสู่นิพพาน แต่ตรงกันข้าม ถ้ามองดูอย่างกว้างๆ
หลายแง่หลายมุมหลายชั้น ก็จะได้เห็นศาสนาพุทธเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป
จากต่ำไปหาสูง จากชาวบ้านไปถึงชาววัด และจากโลกียชนไป
จนถึงท่านผู้บริสุทธิ์หลุดพ้นแล้ว เป็นต้น

ในสังคาลสูตรเล่าว่า พระพุทธเจ้าได้เห็นมาณพคนหนึ่ง
กำลังยืนไหว้ทิศอยู่นอกเมือง ถือไว้ทิศทั้ง ๔ ทิศ และอีก ๒ ทิศ
คือข้างล่างและข้างบน รวมเป็น ๖ ทิศ ทรงตรัสถามก็ทราบความ
ว่าพ่อหนุ่มน้อยนั้นไหว้ทิศตามคำพ่อ จึงตรัสว่าในศาสนาของคน
ที่เจริญแล้วเขาไม่ไหว้ทิศกันอย่างนี้หรอก เขาไหว้ทิศ ๖ เหมือน
กัน แต่ทิศ ๖ นั้น หมายถึงมารดาบิดา ครูบาอาจารย์ ลูกเมีย
มิตรสหาย บ่าวไพร่ และสมณพราหมณาจารย์ ความหมายของ
พระสูตรนี้ก็คือชาวบ้านผู้ครองเรือนแต่ละคน เป็นผู้อยู่ตรงกลาง
ทิศทั้ง ๖ คือตั้งแต่บิดามารดาไปหาคนร่วมสังคมาโดยรอบ แต่ละ
คนจึงต้องยึดถือ และมีภาระผูกพันรับผิดชอบตามหน้าที่ ที่จะ
ต้องปฏิบัติต่อกันตามฐานะ ผัวก็ต้องเลี้ยงดูเมีย เมียก็ต้องปรน-
นิบัติผัว เป็นต้น ส่วนในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรและสูตรอื่นที่
พระพุทธเจ้าตรัสสอนเบญจวัคคีย์ พระพุทธเจ้ากลับทรงสอนให้

ปล่อยให้ว่าง ให้เบื้อหน้ายคลายความยึดถือในสังขารที่ไม่จริงยัง
ยืน นับตั้งแต่ลูกเมียและทรัพย์สินสมบัติเป็นต้น

จากตัวอย่าง ๒ เรื่องหรือศาสนาพุทธ ๒ ชั้นทั้งกล่าวข้าง
ต้น^๕ จะเห็นได้ว่าอย่างเรื่องแรกพระพุทธเจ้าทรงสอนชาวบ้าน
ให้ยึดถือเกาะเกี่ยวกันไว้เป็นครอบครัว เป็นสังคม และเป็นประ
เทศชาติบ้านเมืองในที่สุด แปลว่าทุกคนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม
ที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกัน จะทำเป็นคน “จิตว่าง” ไม่ได้
คือคนมีลูกก็ต้องนึกว่าตนเป็นพ่อแม่และมีภาระผูกพันว่าจะต้องให้
การเลี้ยงดู เป็นลูกก็ต้องนึกว่าตนมีพ่อแม่และมีภาระผูกพันทาง
ใจเช่นเดียวกัน จะต้องเลี้ยงท่านตอบเมื่อยามชราเป็นต้น ใน
การทำมาหากิน ถ้าอยาก^๖มั่งอยาก^๗มีมั่นคงก็ต้องสุจริต ขยัน
รู้จักเก็บปลูกรักษาและหวงแหน จะปลูกข้าวในนา ปลูกผัก
พืชผลในไร่ในเรือกสวน ก็ต้องสำนึกว่าตนเป็นเจ้าของ มิใช่
ปลูกด้วยอำนาจของ “จิตว่าง” ที่อ้างว่างเปล่าเปลี่ยว ว่า
“ข้าวน^๘เป็นของรัฐ นา^๙ดิน^{๑๐}มิใช่ของข้า แต่เป็นนารวม”

ในทางโลกียวิสัย วัตถุที่เกิดจากความสำนึกของคนว่าตน
เป็นเจ้าของ คือ “เรา—เขา” หรือ “ของเรา—ของเขา” ย่อม
เจริญงอกงามได้ผลดีกว่า ตรงกันข้าม ของสาธารณะต่าง ๆ
เช่นต้นไม้ ทั้งไม้ดอกและไม้ใบที่เป็นสมบัติของส่วนรวมที่อยู่ใกล้

ทาง มักถูกคนทำลายเล่น ส้วม สนามหญ้าสาธารณะ และลาน
วัด ฯลฯ มักสกปรก กiosk ประชาสัมพันธ์ก็มักเสียหายบ่อย ๆ
จนบางที่เจ้าหน้าที่เทศบาลต้องลื้อทิ้ง พร้อมกับพูดประชดฝักไว้
ว่า “อย่าให้มันใช้เลย” เหมือนฝายอ่างเก็บน้ำและคูกันกั้นน้ำ ที่
ทางบ้านเมืองสร้างไว้เพื่อราษฎรได้อาศัย มันถูกมือลืกลับเจาะชุด
และทำลาย เพียงเพราะเหตุอยากกินปลาก็มีอยู่บ่อย ๆ ทั้งนี้มิใช่
อะไร แต่เพราะคนมักขาดความสำนึกในความเป็นเจ้าของร่วมกัน
คือเข้าใจผิดเป็น “จิตว่าง” ว่าไม่มีเจ้าของ ซึ่งไม่เหมือนของส่วน
บุคคลที่ความเป็นเจ้าของคลอเคลียแผ่คลุมอยู่อย่างใกล้ชิด มีก
กรกสากและของใช้เกี่ยวกับเครื่องทำครัวอย่างอื่น ถ้าเป็นของ
ชาวบ้าน เช่นมีกกักม สะอาก และเก็บงำไว้อย่างเป็นระเบียบ
แต่ถ้าเป็นของวัด โดยเฉพาะวัดบ้านนอกที่ใช้ของร่วมกัน มักหา
กมไม่ได้ ตั้งแต่ชาวบ้านทอดกฐินให้เมื่อปี ๒,๕๐๐ จนถึงบัดนี้
ไม่เคยพบเห็นเลย (นี้ไม่ใช่เพราะพระมีจิตว่าง แต่เพราะมีความ
ขี้เกียจ—ปุ่น)

พระพุทธรเจ้าท่านฉลาด และทรงรู้ว่าคนไม่มีทางจะ
เข้านิพพานได้หมด มีแต่จะล้นโลก ท่านจึงทรงวางคำสอนไว้ทุก
ระดับ ทั้งระดับ “จิตว่าง” และ “จิตไม่ว่าง”

คำสอนพุทธจึงแตกต่างจากลัทธิคอมมิวนิสต์ ที่ไม่
 ฝืนธรรมชาติของคนที่มีกิเลส ธรรมชาติของคนพวกนี้ คือ
 “จิตไม่ว่าง” และธรรมชาติของการเล็งลูกและปลุกข้าว
 ในนาที่ไถ่ผลดี คือด้วย “จิตไม่ว่าง” ด้วยความสำนึกใน
 ความเป็นเจ้าของ ที่ระบบเกษตรกรรมนาธรรม และคอม
 มูนของคอมมิวนิสต์ล้มเหลว ก็เพราะฝืนธรรมชาติของคนมี
 กิเลส คือบังคับคนให้เป็นชาวนาผู้มี “จิตว่าง”

หมายเหตุ

“คามหุโน” มีเจตนาที่จะเชื่อมโยงเรื่อง “จิตว่าง” กับ
 ลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยอธิบายว่าการปลุกข้าวด้วย “จิตว่าง” ก็คือ
 ปลุกข้าวด้วยความคิดว่า ข้าวนี้เป็นของรัฐ นานี้มิใช่เป็นของข้า
 แต่เป็นนาธรรม ระบบเกษตรกรรมนาธรรม และคอมมูนของคอม
 มูนิสต์ ล้มเหลว ก็เพราะบังคับคนให้เป็นชาวนาผู้มี “จิตว่าง”

บางครั้ง หนังสือพิมพ์สยามรัฐก็กล่าวโจมตีโดยตรงว่า
 การสอนเรื่อง “จิตว่าง” จะเป็นพาหะนำมาซึ่งลัทธิคอมมิวนิสต์
 นี้ก็แสดงว่าเขาเห็นว่าท่านพุทธทาสกำลังเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์
 ซึ่งทางราชการควรหาทางกำจัดท่านพุทธทาสเสียโดยเร็ว

“ตัวกู” และ “ของกู”

โดย “คามहुโณ”

(คัดมาจากสยามรัฐรายสัปดาห์วิจารณ์ วันที่ ๒๔ พ.ย. ๒๕๐๗)

เมื่อแรกเริ่มอ่านเรื่องเกี่ยวกับ “จิตว่าง” ผู้เขียนได้ตั้งประเด็นไว้ ๒ ข้อ “จิตว่าง” หมายถึงจิตอย่างไร และ “จิตว่าง” หมายถึงตั้งแต่แคไหนถึงไหน ประเด็นแรกท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า “จิตว่างหมายถึงไม่มีอุปาทาน ไม่มีความเห็นแก่ตัว แต่แจ่มใส เยือกเย็น อยู่ด้วยสติสัมปชัญญะ นี่คือ “จิตว่าง” ตามหลักพระพุทธศาสนา” ส่วนประเด็นที่ ๒ ที่ว่า จิตว่างมีขอบเขตแคไหนเพียงไรนั้น ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้เพียงว่า “จิตว่าง” นั้น เพียงแต่ว่างจากความรู้สึกว่า “ตัวกู—ของกู” เท่านั้น ไม่ยึดถืออะไรที่ไฉนว่าเป็นตัวกูของกู ก็เรียกว่าจิตว่างได้”

ถึงที่ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้เช่นนี้ ชาวบ้านธรรมดาที่ไม่ค่อยคุ้นเคยกับความหมายของธรรมะสูง ๆ อาจจะไม่เข้าใจว่าหมายถึงจิตของคนชั้นไหน แต่ผู้ที่เข้าใจศาสนาพุทธตามสมควร ย่อมจะเข้าใจได้ทันทีว่า หมายถึงจิตของพระอรหันต์ หรืออย่างน้อยก็เป็นจิตของพระอริยบุคคลชั้นรองลงมาแน่นอน ทั้งนี้เพราะคน

ที่ไม่มีอุปาทานหรือความยึดถือว่า “ตัวกู” และ “ของกู” นั้น คือพระอริยบุคคลเท่านั้น ปุณฺณคนมีกิเลสทำอย่างนั้นไม่ได้ ถึงจะตั้งใจกว่าเขนขาและเนื้อหนังมังสาทั้งมวลไม่ใช่ “ตัวกู” และสมบัติภายนอกเช่นทรัพย์สินเงินทองว่าไม่ใช่ “ของกู” ได้ อย่่างดีก็ชั่วไปประปรายเท่านั้น และในขณะที่นึกแผลปลื้มเดียวอยู่นั้น ถ้าสมมุติว่ามีใครสักคนเอื้อมมือไปหยิบปากกา ออกจากกระเป๋าของคนที่กำลังนึกให้เป็น “จิตว่าง” แล้วถามว่า “นี่ปากกาของใคร?” แน่نون จะมีเสียงตอบด้วยอุปาทานออกมาทันทีว่า “ของกู”

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ใคร ๆ ก็ยอมรับว่าเรื่อง “จิตว่าง” หรือ “สุญญตา” หมายถึงพระนิพพาน และเป็นจุดหมายปลายทางของศาสนาพุทธ เป็นจุดแห่งเดียวของความสิ้นทุกข์ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ เป็นความดีอันประเสริฐเหนือความดีทั้งมวล ทางอื่นนอกจากนี้หาใช่ที่สุดไม่ แต่ปัญหาก็คือปุณฺณคนมีกิเลส โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านที่ยังต้องหากิน นับตั้งแต่ทำไร่ไถนาค้าขายขึ้นไปจนถึงทำงานราษฎร์งานหลวง จะมี “จิตว่าง” อย่างท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ได้หรือไม่ แต่สำหรับผู้เขียนว่า ปุณฺณคนมีกิเลสมีจิตว่างอย่างนั้นไม่ได้

ท่านพุทธทาสภิกขุว่า ปุณฺณคนมีจิตว่างได้ โดยให้ทำงานด้วยจิตว่าง ทำงานให้ความว่าง กินอาหารของความว่าง อยู่ด้วยความว่าง ที่เรียกว่าทำงานด้วยจิตว่างนั้นคือเราทำงานตามหน้าที่

ของเราทุกอย่างทุกประการ กว้างจิตที่ไม่มีความเห็นแก่ตัว ไม่มี
ความรู้สึกที่แน่นไปในทางที่มีตัวเราหรือของเรา อย่างนี้เรียกว่า
ทำงานด้วยจิตว่าง ยกตัวอย่างเช่นชาวนาทำนาด้วยจิตว่าง หมาย
ความว่าไถนาอยู่กลางแดดเหงื่อไหลไคลย้อย แต่จิตใจเขาว่าง ไม่
ยึดมั่นถือมั่นว่ามีอะไรเป็นของตน เขาก็ร้องเพลงพลางไถนาไป
พลาง อย่างนี้เรียกว่าทำนาด้วยจิตว่าง มันเลยเพลิดเพลินในการ
ไถนา ทำนอยกตัวอย่างอื่น ๆ มาประกอบอีก ซึ่งมีความหมาย
คล้าย ๆ กัน เช่นร้องเพลงผิวปากด้วยจิตว่างในขณะที่ดื่บสามล้อ
แจวเรือจ้าง ภูบ้าน และกินอาหารด้วยจิตว่าง เป็นต้น

ส่วนผู้เขียนว่าปุถุชนคนมีกิเลสอย่างชาวบ้านมีจิตว่างอย่าง
นั้นไม่ได้ เพราะใจของคนมีกิเลสนั้นเต็มไปด้วยความยึดถือหรือ
อุปาทาน ถ้าจิตว่างอย่างที่กล่าวก็ไม่ถือว่าเป็นปุถุชน แต่เป็น
พระอรหันต์ชั้นสูง คนชั้นนี้อยู่ในบ้านในเรือน มีครอบครัวมี
ลูกมีเมีย มีชีวิตเศร้าหมองด้วยการทำมาหากินอย่างชาวบ้านไม่ได้
ต้องไม่มีภาระผูกพันทางครอบครัว ต้องอยู่ในผ้าเหลือง คนจิต
ว่างอยู่ในเพศศฤงษณ์ไม่ได้ ขึ้นอยู่อย่างน้อยก็อดตาย

อย่างไรก็ดี ถ้า “จิตว่าง” หมายถึงความสงบแผ่ว ๆ หรือ
สมาธิชั่วครู่ชั่วคราว ที่มีใช้จิตว่างชนิดถอนรากเง้าของความเห็น
ว่า “ตัวกู” และ “ของกู” หรือความยึดมั่นในตัวตนแล้ว ก็มีได้

แต่ก็ได้เพียงชั่วคราวแล้วก็วูบหายไป เพราะความจำเป็นที่จะต้อง
“วุ่น” บังคับให้เป็นไปอย่างนั้น

รสของความสงบอันเกิดจาก “จิตว่าง” นั้น ใคร ๆ ก็
อยากลิ้ม เพราะคนจิตวุ่นมันเคียดกร้อนไม่รู้สร้าง แต่ถ้าเข้าถึงจิต
ว่างเมื่อไร จะอยู่เป็นชาวบ้านไม่ได้ ยิ่งการทำให้ใดนาก็ยังทำให้
“จิตว่าง” แทบไม่ได้เลย มันต้องทำต้องไถ่ด้วยอุปาทานว่า “ตัว
กู” ไถ และนั่นเป็น “ของกู” ทำเสร็จแล้วก็ต้องคอยดูว่าหน้า
เกิดมีหรือไม่ ถ้ามีก็ต้องกำจັก ต้องถือว่า “เอ็ง” จะมาทำลาย
ของ “ของกู” จะไปทำจิตว่างว่านั่นมิใช่ “ของกู” ทันข่าวก็มีใช่
“ของกู” ถ้า “เอ็ง” อยากกินกินไป อย่างนี้ก็ไม่ได้อีก

เมื่อข่าวออกมาดีแล้ว ยังต้องระวังว่าควายจะลงกินอีก
ควายของใครลงกินทำให้ข้าวเสียหาย ก็ต้องไปบอกเจ้าของควาย
ให้มาดู และให้ใช้ค่าเสียหาย ตกลงกันไม่ได้ก็ต้องไปหากำนัน
ผู้ใหญ่บ้าน หรือแม้บางทีหลวงพ่อ “จิตว่าง” ที่วัด มาช่วยตัดสิน
ที่ราคาค่าเสียหายให้ ดิบสามล่อก็เหมือนกัน จะไปนึกว่า “ตัวกู”
ไม่ได้ดิบ คนอยู่ทางบ้านก็มีใช่ พ่อแม่ลูกเมีย “ของกู” ที่จะ
ต้องเลี้ยงดู ก็จะต้องกร้อน จะนึกอย่างนั้นก็ได้แต่ต้องเลิกทำนา
เลิกดิบสามล่อ แล้วไปเป็นพระสงฆ์

กินข้าวด้วยจิตว่างกินได้เฉพาะเพศสมณะ แต่ชาวบ้าน

ต้องกินถ้วยอุปาทาน ถ้วยคันหาหรือความอยาก ถ้าจะนึกให้เป็น
ปฏิกุศลสัญญาอย่างพระพุทธทุกครั้งว่า อาหารที่พอล้วงปากเข้าไป
แล้ว ก็เกลือกกลั้วกับน้ำลาย เสมหะ เลือด ก็ น้ำขยะแขยง ก็
มีหวังวางซ้อนเพรงไม่กินเลย เพราะเกิดนิพพิทาความเบื่อหน่าย
แล้วใครจะบ่วงกันประเทศ เพราะทหารก็คงแบกปืนไม่ไหว

เรื่อง “จิตว่าง” ของท่านพุทธทาสภิกขุ ที่ผู้เขียนนำมา
เขียนทั้งทั้งนี้ ผู้เขียนได้อ่านโดยละเอียดที่สุด อ่านทุกวรรคทุก
ตัวอักษร และความจริงก็มีใช่อ่านแต่เรื่องนี้เรื่องเดียว เรื่องอื่นๆ
แทบทุกเรื่องก็ได้้อ่าน และที่เขียนมานี้ ผู้เขียนยืนยันว่า
เขียนด้วยเหตุเขียนด้วยผล และด้วยความรู้จากพระไตรปิฎก
และจากคำสอนของพระอุปัชฌาย์อาจารย์ อย่างไรก็ตามก็ดี ถ้าท่าน
ผู้ใดจะถามผู้เขียนว่า ถ้าเลือกใดและทำได้ระหว่าง “จิตว่าง” กับ
“จิตวุ่น” จะเลือกเอาทางไหน ? ผู้เขียนขอตอบทันทีโดยไม่ต้อง
มีใครมาแนะว่า เอา “จิตว่าง” แต่ถ้ายังเป็นมนุษย์ปุถุชนที่ยัง
ต้องรับผิดชอบอยู่ ยังก้าวไปไม่ถึง “จิตว่าง” ผู้เขียนก็ต้องเลือก
เอาข้างจิตที่ขี้กว่า “ตัวกู และ “ของกู” ไว้ก่อน

หมายเหตุ

บางคนยังหลงเข้าใจผิดว่า “คามหุโณ” คือ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์
 นั้นเอง แต่ข้าพเจ้าทราบมาว่าไม่ใช่ “คามหุโณ” คือพระวราสคน
 หนึ่ง (ขอสงวนนาม) เคยบวชเป็นเปรียญ ๗ ประโยค และเคยอยู่
 วัดพิชัยญาติ ธนบุรีมาก่อน ขณะนี้กำลังถือคติพจน์ว่า “งานคือ
 เงิน เงินคืองาน บรรดาสุข” จิตใจของ “คามหุโณ” จึงว่าง
 ไม่ได้ และไม่มีทางจะเข้าใจเรื่อง “จิตว่าง” ได้เลย ถึงเคยไปนอน
 แบบ “จิตว่าง” ในวัดมาหลายปี โดยไม่ต้องทำมาหากิน อาศัย
 ชาวบ้านเขาเลี้ยงดู พอเรียนปริยัติมากขึ้น จิตก็เริ่มวุ่น จึงต้อง
 หนีจากสมณเพศมาเป็นพระวราส ทั้งนี้ก็เป็นเพราะไม่เคยเข้าใจว่า
 พระพุทธเจ้ามุ่งสอนอะไร พระพุทธเจ้าแนะนำให้คนบวชทำไม
 คงนึกว่าท่านให้บวชเพื่อเป็นกาฝากเกาะศาสนาгин เลี้ยงตัวมาจน
 เติบใหญ่ แล้วก็สึกออกมาเขียนบทความทำลายเรื่องอันสำคัญที่
 สุกของพุทธศาสนาเพื่อทำมาหากินอีก หรือเพื่อเอาใจเจ้านายที่
 เกลี้ยกล่อมเรื่องบุญกุศลเช่นเดียวกัน

สำเนาจดหมายถึง “คามหุโณ”

สงขลา

วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๐๘

ถึงผู้ใช้นามแฝงว่า “คามหุโณ” แห่ง น.ส.พ.สยามรัฐ

เนื่องจากข้าพเจ้าได้อ่านบทความวิจารณ์ “ตัวกู—ของกู” ซึ่งคุณเป็นคนเขียนลงในหนังสือพิมพ์สยามรัฐรายสัปดาห์ฉบับวันที่ ๒๕ พ.ย. ๒๕๐๗ เลย์รู้สึกสมเพชเวทนาในตัวคุณอย่างยิ่ง ที่คุณพยายามจะพิสูจน์ความจริงให้กลับเห็นเป็นของไม่จริง เพื่อได้สตางค์มาเลี้ยงชีพไปวัน ๆ ซึ่งบทความนั้นพอจะสรุปได้เป็นใจความว่า คุณได้อ่านเรื่องที่ท่านพุทธทาสเขียนทุกวรรคทุกตอน ด้วยความพิณิจพิเคราะห์ เชื่อว่าเรื่อง “จิตว่าง” นั้น ปุณฺณทำไม่ได้ ทำได้อย่างมากชั่วปรบปิกโก๋เท่านั้น เป็นเรื่องของพระอริยบุคคลชั้นสูง คุณได้กล่าวยืนยันไว้ด้วยว่า คุณเขียนด้วยหลักเหตุผลในพระไตรปิฎก และตามหลักคำสอนของอุปัชฌาย์จารย์

ข้าพเจ้าเองไม่กล้ากล่าวว่า ได้อ่านหรือได้ฟังเรื่องที่ท่านพุทธทาสบรรยายทุกเรื่องทุกตอน และก็ไม่ได้รับรองว่าได้เข้าใจทั้งหมด แต่ก็ยังเห็นว่าท่านพุทธทาสสอนถูกต้องที่สุด และเหมาะ

สมที่สุดแล้วต่อภาวะการณปัจจุบัน ที่คนมันมีความเห็นแก่ตัวจักกล่าวคือ เรื่อง “จิตว่าง” เป็นข้อปฏิบัติที่ลัทธิที่สุด ช่วยให้คนทำงานด้วยความเพลิดเพลิน แต่มีทุกข์น้อยที่สุดเพราะไม่ถูกความโลภเผาผลาญจิตใจ คำสอนนี้หอมความแห่งธรรมะของพุทธศาสนาไว้ทั้งหมด เมื่อขณะใดจิตว่าง ขณะนั้นจิตก็สมบุรณ์ด้วยศีลสมาธิปัญญา ทั้งเป็นข้อปฏิบัติใช้ได้กับคนทุกคน ทุกอาชีพ ทุกหนทุกแห่ง และทุกเวลาอีกด้วย คุณความหุโณเจ้าปัญญาอ้างว่ารู้หลักธรรมในพระไตรปิฎก จะให้ท่านพุทธทาสเอาธรรมข้อไหนอีกมาสอน ซึ่งจะได้อผลดีกว่า “ความว่าง” ทำไมคุณไม่แนะนำท่านพุทธทาสไปบ้าง หรือคุณคิดใจจะให้ท่านเทศน์สอนเรื่องทำบุญแลกสวรรค์วิมานไปตามเดิม อย่างที่คุณเคยหลอกลวงชาวบ้านเขากินมาแล้ว

ถ้าเรื่อง “จิตว่าง” ทำไม่ได้อย่างคุณว่า พระพุทธเจ้าตรัสไว้เพื่อสอนใคร หรือคุณเห็นว่าพระพุทธรองค์สอนธรรมข้อนี้แก่พระอรหันต์ คุณนึกหรือเปล่าว่าพระอรหันต์ย่อมเป็นผู้จบกิจของพรหมจรรย์แล้ว พระพุทธเจ้ายังต้องเอา “ความว่าง” ไปสอนอยู่อีกหรือ เท่าที่ข้าพเจ้ารู้มา ปรากฏว่าพระพุทธรองค์ตรัสเรื่อง “ความว่าง” สอนปุณฺณหรือกัลยาณชนทั้งนั้น เช่นตอนหนึ่งตรัสว่า “ดูก่อนโมฆราช! เธอจงพิจารณาดูโลกโดยความเป็น

ของว่าง” และยังมีอีกหลายแห่งที่แสดงว่าพระพุทธเจ้าใช้ธรรมข้อนี้สอนปุถุชน ถ้าไม่นำไปสอนปุถุชนแล้ว จะนำไปสอนใครอีก หรือคุณยังเห็นว่าพระพุทธเจ้าไม่รู้จักวิธีสอนคน

ส่วนคำจำกัดความของ “จิตว่าง” คุณก็คัดมาเพียงว่า “จิตว่าง หมายถึงจิตไม่มีอุปาทาน ไม่มีความเห็นแก่ตัว แต่แจ่มใสเยือกเย็นด้วยสติปัญญาหรือสติสัมปชัญญะ นี่คือที่เรียกว่าจิตว่างตามหลักพระพุทธศาสนา” นี่อาจทำให้ผู้อ่านเข้าใจผิดได้ เพราะความจริงท่านพุทธทาสได้ขยายความไว้ กว้าง ขวาง และ ชัด กว่านั้น เรื่องความหมายของถ้อยคำภาษาที่ใช้อธิบายหลักธรรมหรือปรัชญานั้น ใคร ๆ ก็ยอมรับกันแล้วว่ามันไม่เหมือนกับความหมายที่ใช้กันในเรื่องธรรมดา ถ้าจะให้เข้าใจคำจำกัดความของคำใด ต้องอ่านหรือฟังทั้งเรื่อง จะจับเอาแต่ประโยคเดียวสองประโยคมาเป็นความหมายที่แท้ไม่ได้ ในเรื่องจิตว่างที่ไม่มีอุปาทาน^{๕๕} เหมือนกัน ท่านพุทธทาสไม่ได้หมายถึงความว่างอย่างสิ้นเชิงแบบพระอรหันต์ เพราะท่านย่อมประจักษ์อยู่แก่ใจว่ามันเป็นไปไม่ได้ แต่ท่านหมายถึงอาการปกติของจิตที่ไม่เกิดกมลอัน หรือ “อึดควัน” ด้วยอำนาจการแผดเผาของกัณหอุปาทาน หรือความขัดเคืองและความหลง ซึ่งเกิดขึ้นมาเป็นบางครั้งบางขณะในวันหนึ่ง ๆ เพราะปกติของจิตย่อมเป็น

สภาพบริสุทธิ์อยู่บ้างแล้วเป็นชั้น ๆ ตามธรรมชาติ ส่วนความรู้สึกเป็นตัวกู—ของกูนั้น เกิดเป็นระยะ ๆ บางขณะ ตามอำนาจของอารมณ์ที่โคจรเข้ามา ดังพุทธภาษิตที่ว่า “ตูก่อนภิกษุทั้งหลาย! จิตนี้เป็นประภัสสร (คือแจ่มใส) หากจะเศร้าหมองก็เพราะอุปกิเลสที่จรมา” คือว่าถูกอารมณ์มาทำให้เศร้าหมอง (เป็นครั้งเป็นคราว) ตามพุทธภาษิตนี้ก็แสดงว่าชีวิตมนุษย์มิได้ว่างตลอดเวลา ๒๔ ชั่วโมงติดต่อกัน แต่มีว่างบ้างวันบ้างสลับกันอยู่เสมอ เมื่อใดเกิดความวุ่นวายขึ้นเป็นตัวกู—ของกูขึ้นมา เมื่อนั้นก็เกิดความทุกข์ แต่ขณะใดใจว่างอยู่เฉยๆ ทำงานเฉยๆ หรือกินเฉยๆ ขณะนั้นความทุกข์ก็ไม่ปรากฏเพราะตัวกู—ของกูหายหน้าไป ซึ่งเรียกว่า “ความว่าง” หรือสัพพัญญู ซึ่งอาจแบ่งเป็นชั้นหยาบและชั้นละเอียด ตามอุปนิสัยของแต่ละคน จนถึงความว่างเด็ดขาดอย่างพระอรหันต์ อันเป็นความว่างถาวรหรือพระนิพพาน

เมื่อ “ความว่าง” เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นในชีวิตเป็นประจำวันแล้วอย่างนี้ หากมีการปฏิบัติให้เกิดความว่างช่วยเข้าอีก ความว่างก็จะปรากฏชัดขึ้นและมีระยะนานขึ้นเรื่อย ๆ ชีวิตก็จะสบาย เพราะจะอยู่กับสังคมที่วุ่นวายได้โดยไม่รู้สึกรำคาญกับเขา คำว่า “ความว่าง” ที่ท่านพุทธทาสกล่าวมานั้นก็หมายความว่าความว่างนี้ แต่ข้าพเจ้าก็ไม่กล้ายืนยันถูกทุกอย่าง เพราะไม่ได้อ่านของท่าน

ทุกวรรคทุกอักษรทุกเรื่องเหมือนคุณอวตอ้าง หากข้าพเจ้าเข้าใจ
ถูก ก็หมายความว่าปดฺุชนก็มีใจว่างได้ ทำงานด้วยความว่างได้
และเท่าที่เคยสังเกตตัวเองมา ก็บอกได้ว่าว่างได้จริงเป็นตอน ๆ
ว่างคราวใดก็สุขใจคราวนั้น คุณคามหุโณผู้อ้างว่าปดฺุชนทำจิตว่าง
ไม่ได้ ได้เคยปฏิบัติเรื่องจิต หรือสังเกตความรู้สึกของจิตตัวเอง
บ้างหรือเปล่า หรือคุณเชี่ยวชาญเฉพาะชายโหวหารกินไปวัน ๆ
เท่านั้น คงไม่เคยสนใจปฏิบัติธรรมเลย จึงอยู่ในสมณเพศไม่ได้
เพราะเข้าไม่ถึงธรรม คนที่คิดแต่จะเรียนธรรมะรู้ธรรมะเพื่อขาย
โหวหาร แต่ไม่ปฏิบัติธรรมะ พระพุทธองค์ไม่สรรเสริญ ทรง
เรียกคนอย่างนี้ว่า พวกโบลานเปล่า หรือโมฆะบุรุษ ฯลฯ ตรง
กับโหวหารสมัยนี้ว่า “รู้มากยากนาน” หรือ “ความรู้ท่วมหัวเอา
ตัวไม่รอด”

แม้คุณเคยบวชเรียนได้เปรียญประโยค ๗ ก็คงไม่อาจเข้าใจ
ธรรมให้ลึกซึ้งได้ เพราะคุณศึกษาธรรมะเพื่อสืบทอดมาหากิน
ไม่ได้ตั้งใจเพื่อบรรลุมรรคผล แล้วยังเป็นคนประเภทหน้าชาล้น
ถ้อยอยู่ถ้อย คุณควรตรึงธรรมข้อนี้ดูใหม่ ทำไมคุณจึงคิดว่า
ท่านพุทธทาสเอาธรรมที่เลื้อยวิสัยมาสอน หรือคุณนึกว่าท่านไม่
เข้าใจพระไตรปิฎกเท่าคุณ ไม่ฉลาดในการเลือกหัวข้อธรรมมา
แสดง คุณจึงได้กั๊กกันท้วงติง ชนิดที่หลับหูหลับตาเหลือเกิน

เช่นตอนหนึ่งคุณว่า ปุณฺณคนมีกิเลสอย่างชาวบ้านมีจิตว่างอย่างนั้นไม่ได้ เพราะหัวใจของคนมีกิเลสนั้น เต็มไปด้วยการยึดถือมีอุปาทาน ถ้าจิตว่างอย่างทีกล่าวก็น่าไม่ใช่ปุณฺณ แต่เป็นพระอริยบุคคลชั้นสูง อยู่ในบ้านเรือน มีครอบครัว มีลูกเมีย มีชีวิตเศร้าหมองด้วยการทำมาหากินอย่างชาวบ้านไม่ได้ ต้องเผ่นเข้าไปเป็นอนาคาริก และเป็นคนไม่มีการผูกพันทางครอบครัว ต้องอยู่ในผ้าเหลือง จะดำรงภาวะของคนจิตว่างอยู่ในเพศของคฤหัสถ์ไม่ได้ ขึ้นอยู่กับอดตาย” จึงผิดหลักความจริงอย่างยิ่ง เพราะชีวิตไม่ได้มีอุปาทานอย่างหนาแน่นตลอดเวลาทั้งทีกล่าไปแล้ว ยิ่งคนบางคนที่มึ่ประสพการณ์ชีวิตมาก ย่อมเข้าใจชีวิตว่าอะไรเป็นอะไรอยู่บ้าง ก็ยังมีอุปาทานในสิ่งทั้งปวงน้อยลงอีก การทำมาหากินมีครอบครัวนั้น เขาก็ทำไปด้วยจิตสำนึกในหน้าที่ของมนุษย์ คนประเภทนี้ทำงานได้มาก ทำด้วยความซื่อสัตย์ และเป็นทุกข์น้อยที่สุด เขาอาจทำงานอย่างสงบในสังคมที่วุ่นวายไปด้วยคอร์รัปชัน อย่างนี้ก็หมายถึงว่าเขาทำงานด้วยจิตว่างในระดับใดระดับหนึ่ง เมื่อชีวิตมีสุขภาพดีทั้งทางกายทางใจแล้ว ย่อมส่งเสริมให้เกิดสมรรถภาพในการทำงานตามลำดับ แล้วเขาจะอดตายได้อย่างไร คุณคงไม่มีภูมิปัญญาพอจะหาคนประเภทนี้ให้พบ ส่วนเขาจะถูกเรียกว่าเป็นพระอริยบุคคลหรือไม่ ก็ไม่สำคัญอะไร เพราะเขาไม่สนใจจะเป็นอะไรทั้งสิ้น แม้เพศสมณะ

ก็ไม่สำคัญ ถ้านักบวชผู้มีโลกโกรธหลง มีตัณหา อุปาทาน ตัวกู
—ของกู ก็ย่อมมีทุกข์มาก ถ้าคุณหัสดีเขามีความทุกข์ลดลงสงบ
สบายขึ้น เพศคุณหัสดีก็ประเสริฐกว่าเพศนักบวชได้ คนที่ทำมา
หากินตามประสามนุษย์ แต่มีทุกข์น้อยกว่าที่สุด ก็มีอยู่มีใช้น้อย ๆ
บางคนก็มีได้ถือศาสนาพุทธเสียด้วยซ้ำ ทั้งนี้ก็เพราะเขาทำงาน
ด้วย “จิตว่าง” ชนิดที่เขาไม่รู้จักเรียกชื่อและไม่รู้สีก้าว ฉะนั้น
สังขารจึงปรากฏในใจคนได้โดยไม่จำกัดเพศหรือศาสนา ในเมื่อ
เขาตั้งตนถูกคติถูกทำถูก ฉะนั้น ขวาวาสหรือปุถุชนจึงไม่ใช่ตัว
อุปสรรคในการจะเข้าถึง “ความว่าง” หรือ “จิตว่าง”

ตอนหนึ่ง คุณคามฟูโนว่า “ยังการทำอะไรไฉน ก็ยังทำให้
จิตว่างแทบไม่ได้เลย มันต้องทำต้องไต่ด้วยอุปาทานว่าตัวกูใด และนั่น
เป็นของกู ทำเสร็จต้องคอยดู เหลี่ยมนอนจะมาทำลายข้าวของกู จะ
ทำจิตให้ว่างว่ามีใช้ของกูไม่ได้” อันนี้เป็นกรกล่าวที่พวกมหาเปรียญ
ชั้นสูง ๆ ไม่ประสีประสาต่อทางโลกและทางธรรมเสียเลย จจริงอยู่
ปุถุชนเราเมื่อจะเริ่มทำงานใด ก็ย่อมอาศัยอุปาทานเป็นแรงค้ำ
ก่อน แต่เมื่อลงมือแล้ว และทำติดต่อกันอยู่ อุปาทานอย่างแรก
เริ่มก็ไม่จำเป็นต้องมีอีก แม้ไม่ต้องอาศัยอุปาทานก็สามารถทำ
งานนั้นไปได้ คล้ายรถยนต์เมื่อเริ่มออกมันก็อาศัยเครื่องยันต์
ผลักดันก่อน ครั้นออกไปแล้วแม้เครื่องค้ำไปบ้างเป็นครั้งคราว
เรือก็ยังวิ่งไปได้ เพราะพลังงานเดิมยังเหลืออยู่ หรือคล้ายนก

เมื่อแรกมันกระพือปีกบินขึ้นฟ้า มันก็อาจรู้สึกเหนื่อย แต่เมื่อ
 เหน็ดฟ้าได้แล้ว มันเพียงกางปีกไว้เฉย ๆ มันก็สามารถลอยไปได้
 ไกล ๆ ด้วยแรงแห่งความเฉื่อย ชาวนาที่เคยต่อการไถนาหรือ
 การงานในนาท่ามกลางแดดอันร้อนระอุนั้น ย่อมอาจรู้สึกเพลิด
 เพลินจนลืมความร้อนและความรู้สึกเป็นท้าว—ของกูได้ หากว่า
 เขายังคงจิตวุ่นเหมือนเมื่อเขาลงมือทำนาแล้ว เขาจะทำงานต่อไป
 ไม่ได้ จะรู้สึกเหนื่อยและอ่อนเพลียภายในเวลาอันสั้น ข้าพเจ้า
 เป็นชาวนาคลุกคลีอยู่กับการทำนามาจนเป็นผู้ใหญ่ รู้สึกว่าการ
 ทำนาหนักมิใช่น้อย แต่ก็เพราะมีจิตว่างบ้างนั่นเอง ที่ช่วยให้
 ข้าพเจ้าทนทำงานนั้นได้ คุณความหุโณคงไม่เคยทำนา เพราะ
 เป็นภิกษุผู้ขอข้าวชาวม้านกินมาเสียนาน การงานก็ไม่ต้องทำ
 กินสบายนอนสบาย จึงไม่ประสีสาอะไรเอาเสียเลย

จิตว่างจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นขั้นพื้นฐานของชีวิต ถ้าชีวิตอึด
 อยู่ด้วยอุปาทานตลอดเวลา ก็เหลือวิสัยที่ชีวิตนี้จะทนไหว ถ้าคุณ
 ยึดหลักเหตุผลแล้ว ก็จงตริตrongกูด้วยใจเป็นธรรมเสียใหม่ แล้ว
 จะได้ไม่พุดธรรมะขายการมแบบเหลวไหลอย่างนี้อีก คุณยกตัว
 อย่างอีกว่า “ถ้าสมมุติว่ามีใครสักคนที่เป็นเพื่อนสนิทกัน เอื้อมมือไป
 หยิบปากกาออกจากกระเป๋าของคนที่กำลังนึกให้เป็นจิตว่าง แล้วถามว่า
 “นี่ปากกาของใคร” แน่ละจะมีเสียงตอบด้วยอุปาทานออกมาทันทีว่า
 ของกู” โวหารแบบนี้เป็นเพียงโวหารสมมุติของโลก ใคร ๆ ก็

ต้องตอบอย่างนั้น ตอบอย่างอื่นผู้ถามก็ไม่เข้าใจเพราะตอบผิด
หลักภาษาคน ซึ่งผู้ถามหวังในคำตอบที่จะฟังมีว่า “ของฉันของ
ท่าน” ฉะนั้นคำตอบที่เป็นไปในรูปแบบอื่นจึงเข้าใจยาก คุณถามหุโณ
รู้หรือเปล่าว่า แม้พระพุทธเจ้าก็ยังใช้โวหารโลกอย่างนั้น เช่น
พระคำรัสที่ว่า “ดูก่อนวักกลี ! เธอจะดูร่างกายอันเบื่อยเนาะของ
เราเพื่อประโยชน์อะไร ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นแหละชื่อว่าเห็นเรา”
คำว่า “เราของเรา” ก็เท่ากับ “กูของกู” ในที่นี้ย่อมถือว่าเป็น
เพียงโวหารโลก ส่วนใครจะมีอุปาทานต้นลึกหนาบางเพียงไรนั้น
เป็นส่วนบัจจุตัตถ์ของปัจเจกชน ที่ใคร ๆ ไม่พึงถือว่าคนทุกคน
เหมือนกันกับตน หรือคุณถือว่าคนอื่นทั้งหมด มีความโง่โง่เม
ยกลมอย่างคุณ

อีกตอนหนึ่ง ที่คุณกล่าวแบบทำลายพระพุทธศาสนาไว้ว่า
“กินข้าวด้วยจิตว่างก็กินได้เฉพาะเพศสมณะ แต่ชาวบ้านต้องกินด้วย
อุปาทาน ด้วยตัณหาหรือความอยาก ถ้าจะนึกให้เป็นปฏิกุศลสัญญาอย่าง
พระทุกครั้ง ว่าอาหารที่พอล้วงปากเข้าไปแล้ว ก็เกลือกกลั้วด้วยน้ำลาย
เสมหะ น้ำขะแยง ก็มีหวังวางซ้อนเพรงไม่กินเลย เพราะเกิดนิพ-
พิทาความหน่าย แล้วใครจะบ่วงกันประเทศ เพราะทหารก็จะแบกปืน
ไม่ไหว” นี่เป็นคำพูดที่เป็นศัตรูทำลายหลักธรรมของพุทธ-
ศาสนาอย่างยิ่ง เพราะเป็นเชิงแสดงให้เห็นผิดไปว่า

เรื่องคณหาอุปาทานจำเป็นที่ชีวิตต้องมี และการที่พระพุทธ
 ศาสนาสอนให้หาทางดับความอยากนั้นถือว่าสูงเกินไป หรือ
 คุณต้องการอย่างนั้น เพราะคุณแอบเป็นลูกจ้างพวกศาสนา
 อื่นหรือพวกคอมมิวนิสต์มา จึงได้กล้ำพุกถึงขนาดนั้น ทั้ง ๆ ที่
 เป็นเปรียญถึง ๗ ประโยค อาศัยบาตรจีวรของพระพุทธเจ้า
 เลี้ยงตัวมาจนหัวโต แต่ก็เต็มไปด้วยมัจฉาภิภูมิจึง คิดทำลาย
 ศาสนาที่ตนอาศัยเกาะกินมาจนได้ก็มีอาชีพ แต่คนมีปัญญา
 เข้าใจทันทีว่าไม่เป็นอย่างคุณพูดเลย กล่าวคือใครก็ตามหาก
 กินอาหารด้วยความมุ่งหวังจะให้อิม ให้มีกำลังวังชา หรือที่เรียกว่า
 กินเพื่อย่อย ก็เรียกว่ากินด้วย “จิตว่าง” ได้ทั้งนั้น ไม่อยู่ที่เพศ
 สมณะหรือชาวบ้าน แต่ถ้ากินด้วยใจมุ่งความเอร็ดอร่อยเป็นส่วน
 สำคัญ เช่นภิกษุบางรูปชอบจู้เลือกอาหารอย่างนั้น เลือกเครื่อง
 คั้นอย่างนี้ หรือสรรหาแต่อาหารที่บำรุงต้นหารากะ จนทนอยู่
 ในสมณะเพศไม่ได้ ต้องสึกออกมามีเมีย นี่แหละเรียกว่ากินด้วย
 จิตวุ่น ฉะนั้น เพศหรือภาวะจึงไม่ใช่ตัวการที่ทำให้จิตว่างหรือ
 จิตวุ่น หากตัววิชาหรือสติปัญญาต่างหากที่เป็นตัวการ คือ
 อวิชาเป็นตัวการความวุ่น สติปัญญาเป็นตัวการความว่าง ส่วน

การพิจารณาอาหารเวลากิน จนเกิดความหน่ายวางช้อน ก็ไม่ใช่ของง่าย ไม่ต้องวิตก พิจารณาแล้วร่อยกรังพันครั้งก็ยังไม่เกิดนิพพิทาจนต้องวางช้อนสักที ขอถามคุณว่าเมื่อครั้งคุณเป็นภิกษุ เคยได้กิน อาหารด้วยการ พิจารณา ความจริงของอาหาร บ้างหรือเปล่า ถ้าเคยปฏิบัติ คุณเคยวางช้อนเลิกกินมาก็หนแล้ว คุณจึงได้กล่าวพูดโดยไม่คำนึงถึงข้อเท็จจริง แต่เป็นการเล่นล้อเล่นดี

เท่าที่เขียนชี้แจงมานี้ ข้าพเจ้ามุ่งเพียงเตือนให้คุณได้สำนึกไว้บ้างว่า เมื่อคุณยังไม่ใช่นักปราชญ์ นักค้นคว้า ควรหรือที่คุณจะทึกทักทั่วถึงบุคคลอย่างท่านพุทธทาส เมื่อคุณไม่มีปัญญาก็ควรหรือที่คุณจะพูดอย่างนั้น เมื่อคุณมิใช่นักปฏิบัติ ควรหรือที่คุณจะถือเอาความหมายอื่น ๆ ตามตัวหนังสือมาตัดสินความจริงทางจิตใจ เมื่อคุณยังไม่เข้าใจเรื่องของท่านพุทธทาสแจ่มแจ้งพอ ควรหรือที่คุณจะด่วนกล่าวเป็นทำนองว่า ท่านสอนในสิ่งที่เหลือวิสัย และเมื่อคุณรู้ตัวว่าตนเองไม่ใช่นักสอนศาสนาที่เชี่ยวชาญ ควรหรือที่คุณจะด่วนตัดสินใจว่าท่านพุทธทาสสอนศาสนาไม่รอบคอบจนทำให้คนอื่นตกทั่วได้ ขอให้คุณจำไว้ว่านักปราชญ์พูดอะไรทำอะไร ย่อมมีเหตุผลและหลักความจริงอย่างลึกซึ้งแฝงอยู่เสมอ ฉะนั้นผู้ที่จะคัดค้านได้อย่างถูกต้อง ต้องเป็นนักปราชญ์

ที่เหนือกว่าเท่านั้น ภูมิธรรมของความรู้ของคุณยังห่างไกลจาก
ท่านพุทธทาสอย่างฟ้ากับดิน โปรดรู้ตัวของคุณไว้เสียบ้าง และ
อย่าพลอยบ้าไปอย่างเจ้านายของคุณเลย

ไวยาธย

ข่าวนาผู้จิตว่าง สงขลา

หมายเหตุ

คุณไวยาธย ผู้เขียนจดหมายโต้ “คามหุโณ” นี้ เป็นใคร
ข้าพเจ้าไม่รู้จัก ข้าพเจ้านำจดหมายมาพิมพ์ไว้ ก็เพราะเห็นว่า
คุณไวยาธย มีเจตนาดีที่จะปกป้องคำสอนของพระพุทธเจ้าด้วยความ
จริงใจ ไม่มีเจตนาร้ายอย่างใดกับ “คามหุโณ” ถึงจะมีถ้อยคำบาง
คำรุนแรงไปบ้าง แต่ก็ไม่ใช่ร้ายเหมือนการทำลายพระพุทธศาสนา
โดยความไม่รู้เท่าถึงการของ “คามหุโณ” ซึ่งเห็นผิดเป็นชอบไป
แบบสุภาสิตโบราณว่า “หมาที่เดินตามหลังราชสีห์เพราะอยากมี
หน้ามีตา ก็ยอมไม่แคล้วถูกถูกรูของนายพราน” ฉะนั้นแหละ

ปุ่น

พุทธธรรมกับชีวิตการงาน

โดย

ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์

นายกพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย, องคมนตรี, และ

อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

(คัดและตัดทอนมาจากปาฐกถาธรรม แสดงที่พุทธสมาคมฉะเชิงเทรา
เมื่อวันที่ ๙ ก.ย. ๒๕๑๕)

ประการที่หนึ่ง การเอาชนะทางโลก คือเราต้องขยันหมั่น
เพียรหาสมบัติ หาเงินหาทอง โดยชอบโดยสุจริต โดยไม่ได้คิดใน
ข้ออโนในกระดูกข้อโงงใครเขามา โดยไม่ได้คำของเถื่อน โดยไม่ได้
เอาเปรียบเอาไร้ใคร ซึ่งคนเหล่านี้ร่ำรวยมหาศาลมาเยะ ผมจะ
เอ่ยชื่อก็ได้ แต่เดี๋ยวจะเป็นการโฆษณาสินค้านำไป คนที่ซื่อสัตย์
สุจริตมีเงินมีทอง เกิดมูลพุลเขามากมาย ก็เพราะความซื่อสัตย์
นั่นเอง

ประการที่สอง เราต้องไม่มีความประมาท คือการใช้จ่ายทรัพย์สินทั้งหลาย ไม่ว่าสำหรับตัวเราไม่ว่าสำหรับลูกเราหรือภรรยาเรา อย่าใช้สอยในสิ่งที่ไม่สมควร อย่าใช้สอยในสิ่งที่ฟุ่มเฟือย พระพุทธเจ้าท่านสอนให้เลี้ยงชีวิตให้เป็นปกติ อย่าให้ผิดเคืองนัก อย่าให้ฟุ่มเฟือยนัก คือเลี้ยงชีวิตเป็นปกติ นี่คือการเอาชนะทางโลก และเราก็ไม่ควรจะมีความทุกข์ในเมื่อเราหาไม่ได้เท่าคนอื่นเพราะเราสุจริต และไม่ควรจะมีความทุกข์เพราะเราซำกว่าคนอื่น ผมไม่เคยมีความทุกข์เลยในเมื่อผมอยู่เรือนไม้ยาง ผมเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์แล้วนะครั้นยังอยู่เรือนไม้ยางชั้นเดียว เพราะมันไม่มีสตางค์จะสร้างบ้านถาวร ผมไม่เคยเป็นทุกข์ ผมกลับภูมิใจเสียด้วยว่าเรานี้มันโก้ เป็นนักเรียนนอกเป็นผู้พิพากษาชื่อเสียงดีเหลือเกิน และอยู่เรือนไม้ยาง เป็นสิ่งที่ควรภาคภูมิใจ ผมมีบ้านเป็นตึกเล็ก ๆ ใต้ตอนจะเกษียณนี้เอง เพราะมันค่อย ๆ เก็บเงิน แล้วภรรยาผมเกษียณเร็วหน่อย แก่ใช้สอยประหยัด แก่เก็บเงินปลูกบ้านใต้ตอนจะออกเกษียณเมื่อพ.ศ. ๒๕๑๐ คือผมปลูกบ้านเมื่อพ.ศ. ๒๕๐๘ มันเป็นตึกจริง แต่ก็ตึกอย่างกระจุ๋

ยกตัวอย่างคือ วันหนึ่งคนถือหนังสือสำนักนายกรัฐมนตรืถือหนังสือของท่านนายกรัฐมนตรืครั้งนั้น ถ้วนใจมาให้นายสัญญาธรรมศักดิ์ เขาก็ขับรถเข้ามาหาบ้าน แล้วก็วกเข้าไปในซอยนั้นซึ่งมีตึกใหญ่ที่สุด ๒ ตึก ถามว่าอาจารย์สัญญาใช้ไหม คนเขาก็บอกว่า

ไม่ใช่ตึกนี้ นี่ตึกให้ฝรั่งเช่า ฝรั่งอยู่ (คนอื่นให้ฝรั่งเช่าไม่ใช่ผม)
 ในที่สุดเขามาถามจนพบว่าผมอยู่ที่ไหน ก็อยู่ใกล้กันนั้นเอง เขาก็
 มาส่งจดหมาย ส่งเสร็จแล้วเขากับคนสวนผมว่า “ว่าใครจะไป
 นี้กะ ประธานศาลฎีกามาอยู่บ้านกระจอกล่อๆอย่างนี้ ผมได้ยิน
 แล้วปลื้มใจ จนเดี๋ยวนี้ยังปลื้มอยู่ว่าคนขับรถสำนักนายกให้เกียรติ-
 ยศผมอย่างสูงว่าเป็นประธานศาลฎีกา นี่ถ้าผมจะกินสินบน กินไม่
 ให้ใครเหลียวหลังเห็นเลยก็สิบล้านก็ได้ ไม่ให้ใครมาแตะต้องผม
 ได้เลย แต่ผมก็กินไม่ลง และก็ไม่ได้จะกิน และก็ไม่ได้เคยกิน
 ส่วนมันจะมีบ้านไม้ยาง มีตึกกระจอกล่อๆข้างมัน “จิตว่าง”

ผมเรียนธรรมะของพระพุทธเจ้า คือเรื่อง “จิตว่าง”
 นี่ผมไม่ได้ล้อท่านอาจารย์พุทธทาส ดังหนังสือพิมพ์เขาว่า
 ผมพูดจริง ๆ ขออ้างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วย ท่าน
 มีพระกระแสรับสั่งเรื่อง “จิตว่าง” กับผมหลายหนเต็มที เวลา
 ท่านมีพระราชภาระจะปรึกษาอะไร คือเรากลุ่มใจเหลือเกิน
 คิดไม่ออก ท่านก็บอกว่าตอนนั้นจิตว่างเสียซิ คำว่าจิตว่างเป็น
 คำของท่านอาจารย์พุทธทาสค่อย ๆ สอนขึ้นมา แต่มันเป็นเรื่อง
 ยอดธรรมะของพระพุทธเจ้า ไม่ว่าสิ่งใดในโลกนี้ ถ้าเราจะได้
 ซึ่งความยึดมั่นถือมั่น สิ่งนั้นก็ไม่มีความหมายเลย ไม่ว่าดีหรือชั่ว
 เราอยู่เหนือความดีความชั่วไปหมด

จิตว่างนี้ ว่างจากอะไร? ผมถามท่านอาจารย์พุทธทาสว่า ว่างจากอุปาทานใช่ไหม ท่านก็บอกว่าตามใจ คิดยังไงก็ตามใจ เพราะท่านเป็นคนมีปริศนาให้เราคิดเหมือนกัน ที่นี้ผมไปเห็นตำราต่างๆ ของพุทธศาสนาทุกอย่างที่เป็นตำราชั้นปรมาจารย์ชั้นสูงๆ ท่านให้ละความยึดมั่นถือมั่นละอุปาทานทั้งสี่ (อุปาทานคือความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเรา—ของเรา) สิ่งนี้ไม่มีศาสนาไหนเลยที่สอนถึง ธรรมะข้อนี้ในพุทธศาสนาเท่านั้น และธรรมะข้อนี้เป็น Speciality เป็นของพิเศษของพุทธศาสนาโดยเฉพาะ ไม่มีในศาสนาไหนเลยไม่ว่าศาสนาใหญ่หรือเล็ก ที่จะมีสอนเรื่องอย่างนี้ เพราะฉะนั้นผมอยากจะเชิญชวนท่านผู้รู้ ท่านผู้ปฏิบัติทั้งหลาย ให้ศึกษาวิจัยในข้อนี้ และทำการศึกษาวิจัยนี้ อะไรจะมาดีเท่าเราปฏิบัติเองได้ คือปฏิบัติทำเลย ด้วยการไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดในโลกนี้ เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่นแล้ว นั่นก็คือจิตว่าง และผมเองได้เคยอาราธนาไปใช้หลายครั้ง ที่ใช้ก็เพราะมันคับขันเต็มที่แล้วในที่ประชุมซึ่งรุนแรง มีข้อโต้แย้งอย่างรุนแรง และถ่วงลงมติไปทางนี้อีกข้างจะพัง ถ่วงลงมติอีกข้างหนึ่งทางนั้นจะพัง เราจะหาทางออกที่ดีที่สุดยังไง ผมเป็นประธานที่ประชุม ผมก็เอาบทฝึกหัดปีดสวิชเสียเฉยๆ ให้จิตมันว่างไปเลยไม่คำนึงถึงใครทั้งนั้น คำนึงถึงแต่เหตุผล แล้วก็ว่า

เหตุผลเป็นอย่างนี้ ใครจะโกรธจะเกลียดจะฟั่งไม่ฟั่งอีกเรื่องหนึ่ง ก็ล่องเรือออกมาได้ ก็เราถือเหตุถือผลโดยไม่ถือตัวบุคคลเราเขา

อันมันตรงกับที่องค์การ M.R.A. ของฝรั่ง (Moral Re-armament Association) คือพวกผดุงศีลธรรมหลังสงครามโลก เขาพูดเป็นคำคมมากอันหนึ่ง ซึ่งเป็นภาษิตของเขา บอกว่าการทำงานของเราทุกคนนั้น เราต้องทำงานร่วมกัน เราจะต้องมีจิตใจว่าอะไรถูกอะไรผิด ไม่ใช่ว่าใครถูกใครผิด ท่านลองคิดดูซิครับว่า ถ้าพูดท่านเป็นเหยื่อให้เราคิดเท่าไร ถ้าประเด็นทั้งหลายที่เราทำกันอยู่นี้ คิดว่าอะไรมันถูกอะไรมันผิด โดยไม่ว่าใครถูกใครผิด เพราะท่านคิดว่าท่านถูกวันยังค่ำ ผมก็ว่าผมถูกวันยังค่ำ ต่างก็มีตัวมีตนมีทิวี่รู้มานะจะเอาชนะกัน แต่ถ้าคิดว่าอะไรมันถูกอะไรมันผิด โดยคัดตัวตนออกไปให้หมด มันก็เป็นอนัตตาไป เพราะมันอยู่ที่ตัวเรื่อง (Subject Matter) คืออยู่ที่วัตถุไม่ใช่อยู่ที่ตัวคน พระพุทธศาสนาสอนเรื่องอนัตตานยอดเยี่ยมเหลือขนาด ยอดเยี่ยมจริงๆ ที่จะป็นปรัชญาชีวิตได้อย่างที่สุด จนกระทั่งผู้ใดรู้เห็นและได้ฝึกฝนแล้ว ผมคิดว่าแม้แต่สิ่งที่เขากล่าวที่สุดในโลก ก็จะไม่กลัวสิ่งนั้นต่อไป เช่นความตาย คนที่ได้ฝึกจิตทางนี้แล้วแม้แต่ความตายก็ไม่กลัว เพราะไม่ได้ยึดมั่นถือมั่นว่ามีตัวเรา - ของเราที่ตาย ไม่มีอะไรตาย เป็นการเปลี่ยนสภาพแปรสภาพของสังขารเท่านั้น รู้เท่าทันเอาชนะ

มัจจุราชได้ พระพุทธเจ้าจึงสอนว่าต้องสำเร็จมรรคผลนิพพาน อันเป็นสิ่งเดียวเท่านั้นที่จะเอาชนะมัจจุราชได้ ผมบอกยืนยันว่าเรื่องอนาคต เรื่องจิตว่าง มีได้จริงๆ และหลักธรรมอันนี้เป็นประโยชน์แก่เราด้วยอย่างยิ่ง ในเมื่อเราเกิดคับขัน ผมเองรับสารภาพว่าเคยได้ประโยชน์มามาก บางทีมีเรื่องเสียใจแสนสาหัส แต่ถ้านั่งหน้าพระพุทธรูปจุกุญชรเขียนสำรวมจิตให้อยู่มั่นในลมหายใจเข้าออก เป็นอานาปานสติ ภาวนาพอจิตอยู่ได้ตัวแล้ว เผล่ไปถึงหลักธรรมที่ท่านเรียกว่า “ไตรลักษณ์” หรือสามัญญลักษณะ คือถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้มันมีเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ ไม่ถาวรเลย และทุกสิ่งทุกอย่างรวมทั้งตัวเราที่เป็นเนื้อหนังมังสา รวมทั้งเกียรติยศชื่อเสียงรวมทั้งทรัพย์สมบัติ ลูกเมีย สรรพัต มันเปลี่ยนแปลงนั้น (สัพเพ สังขารา อนิจจา) เพราะความเปลี่ยนแปลงนั้นเองจึงเป็นทุกข์(สัพเพ สังขารา ทุกขา) เราเปลี่ยนจากดีเป็นไม่ดีก็ทุกข์ แล้วพอจากไม่ดีก็กลับมาดีอีกก็ทุกข์อีก คือกลัวจะไม่ดีใหม่ พระพุทธเจ้าจึงหาทางออก บอกเป็นคำสุดท้ายว่า สัพเพ ธัมมา อนัตตาติ ธรรมะทุกอย่างนี้ไม่ใช่ตัวเราตัวเขา นี่ก็คือ “จิตว่าง” อาจารย์พุทธทาสไปค้นมาจากพระสูตรได้คาถามาอันหนึ่ง คือสัพเพ ธัมมา นารัง อภินิเวสยาเย (อยู่ในสุญญตาสูตร) แปลว่า สรรพธรรมะใดๆ ในโลกนี้ อย่าพึงยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวกูของกู นี่ก็คือ “จิตว่าง”

ถ้าไม่ยึดมั่นว่าเป็นตัวกูของกู เราชนะหมด แม้แต่ความ
 ตาย ซึ่งเรากลัวที่สุดในโลก แม้ความยิ่งใหญ่ของเราในโลกมันก็ไม่
 มีความหมาย ทรัพย์สินสมบัติ ฐานะ ลูกเมีย ชื่อเสียง อยู่ในสามัญ
 ลักษณะทั้ง^๕สน อัน^๕เป็นนัยของธรรมในความรู้ของผมในความ
 เข้าใจของผม พุทธธรรมจะช่วยให้ในการทำกรณงานของเราได้ด้วย
 วิธีการอย่าง^๕นี้ ด้วยการที่เราเข้าถึงพุทธศาสนาขั้น^๕นี้ ไม่ใช่แค่เพียง
 ทำบุญสวดมนต์ไหว้พระ ทอดกฐินทอดผ้าป่า แม้แต่รับศีล ๕ ศีล
 ๘ ก็ได้อยู่หรอก แต่ถ้าจะให้พระพุทธรธรรมช่วยในวิถีชีวิตในการ
 งานของเรา เราจะต้องศึกษาพุทธศาสนาอย่างถึงแก่น(โลกุตตร-
 ธรรม)จริง ๆ แล้วนำมาคิดมาปฏิบัติว่าจริงหรือไม่ พระพุทธเจ้า
 ไม่ได้สอนให้ใครเชื่อ แต่สอนให้คนคิดว่าจริงหรือไม่ เพราะฉะนั้น
 กระผมขอฝากความรู้สึกลึกซึ้งเพียงเท่า^๕นี้ และบัดนี้ก็ใช้เวลาอัน
 สมควรแล้วซึ่งกระผมจะขอยุติปาฐกถาวัน^๕นี้ ก็ขอกราบขอบพระ
 คุณพระคุณเจ้าและท่านผู้ว่าราชการจังหวัด ที่มานั่งฟัง ตลอดจน
 อาจารย์ ท่านนักศึกษา นักเรียนทั้งหลาย ถ้าผิดพลาดบกพร่อง
 อะไรไป ก็ขอประทานอภัย เพราะถือว่าเป็นแต่เพียงความคิด
 เห็นของเอกชนคนหนึ่ง เท่านั้น

มราวาสนุสสติ

มีอะไร	มิให้เป็น	ไม่เป็นทุกข์
เป็นอะไร	เป็นให้ถูก	ตามวิถี
ทำอะไร	ไม่ยึดมั่น	ว่าฉันมี
เหลือความดี	ทิ้งฝีมือ	ให้ฤาชา
บันปลาย	วัยชรา	ของชีวิต
ควรคิดทำ	กรรมประเสริฐ	ในศาสนา
ช่วยชี้ทาง	สว่างไสว	ให้ปวงประชา
แม้มรณา	มาถึง	พึงสุขใจ

วิสุทธิโก ภิกขุ

วัฏกาลอง ๑๗ (วัฏรามัญ)

ท. ทอนฉิมพลี อ. บางน้ำเปรี้ยว อ. ฉะเชิงเทรา

หมายเหตุ

วิสุทธิโก ภิกขุ เป็นผู้บวชถวายศรัทธาเมื่ออายุก่อนข้าง
มากแล้ว ถึงบวชมาได้เพียง ๓ ปี แต่ก็มีความรู้หลักพุทธศาสนา
อย่างถูกต้อง และท่านก็พยายามทุกทางที่จะเผยแผ่พุทธศาสนา

ตามที่ท่านเข้าใจ แก่ประชาชน เช่นด้วยการอธิบายธรรมโดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย หรือสินจ้างรางวัล บางครั้งก็ด้วยการซื้อหนังสือธรรมะชั้นโลกุตตรธรรมไปแจกจ่ายแก่ประชาชนโดยไม่หวังเอาอะไรตอบแทน ฉะนั้นคำกลอนข้างบนนี้ แม้จะเป็นการเลียนแบบของท่านพุทธทาส แต่ท่านวิสุทธิโกก็เขียนขึ้นมาด้วยอุทิศของตนเอง และโดยที่ข้าพเจ้าเห็นว่า น่าจะเป็นคติของทุกคนที่หวังจะทำความดีเพื่อส่วนรวม จึงได้นำมาแสดงไว้ในที่นี้ด้วย

สำหรับชาวคริสเตียนบางคณะนั้น เขาเริ่มประกาศธรรมเป็นงานอดิเรกกันตั้งแต่หนุ่ม ๆ สาว ๆ ที่เดียว โดยเที่ยวเยี่ยมเยียนครอบครัวต่าง ๆ ที่เห็นสมควรจะได้รับคำอธิบายหลักธรรมตามคำสอนของพระเยซู คณะที่ข้าพเจ้ารู้จักก็คือคณะคริสต์จักรของพระคริสต์ อันมีนายชายชาติ วรฤทธิ์สกุล และสหาย เป็นผู้เที่ยวไปประกาศคริสต์ธรรม คณะนี้ได้เคยมาสนทนากับข้าพเจ้าแล้ว ๒ ครั้ง และสัญญาว่าจะมาหาอีก ยิ่งไปกว่านั้น ยังได้ซื้อหนังสือธรรมะขององค์การฟื้นฟูพุทธศาสนา ไปช่วยเผยแพร่ในหมู่ผู้ศึกษาคริสต์ศาสนาอีก ๑๒ ชุด พร้อมกับหนังสือ “คนตายแล้วมีวิญญาณหรือไม่” ของข้าพเจ้าไปอีก ๕๐ เล่ม นักเผยแพร่คริสต์ศาสนาเคยซื้อหนังสือของ องค์การ ฯ ไปแล้วเป็นจำ นวนหลายสิบชุด เคยสอบถามได้ความว่าเขาซื้อส่งไปยังสำนักงานต่าง ๆ ของเขาในจังหวัดทั้งหลายทั่วประเทศไทย เพื่อศึกษาค้นคว้าหาความ

รู้เพิ่มเติมโดยไม่คิดรังเกียจเทียบกัน ผิดกันไกลกับพระภิกษุในพระ
พุทธศาสนาบางนิกายหรือบางคณะ เช่นพวกอภิธรรม ซึ่งไม่ยอม
แตะต้องหนังสือธรรมะของท่านพุทธทาสเลย เพราะเขาเห็นว่า
คำสอนของท่านพุทธทาสเป็นมิจฉาทิฎฐิไปทุกเรื่อง จนเป็นที่
ขยะเขยงอย่างยิ่ง

เมื่อเปรียบเทียบการกระทำของชาวคริสต์เตียน กับชาว
พุทธแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกอายพวกชาวคริสต์เตียนเขาเหลือเกิน เพราะ
คุณธรรมในการเสียสละเพื่อส่วนรวม หรือการแสวงหาความรู้เพิ่ม
เติม เพื่อการประกาศจริยธรรมแก่ชาวโลกนั้น ของเขาสูงมาก
ข้าพเจ้าไม่เคยนึกเลยว่าหนุ่มสาวเหล่านั้น จะยอมเสียสละเวลาค่ากิน
ออกเที่ยวไปตามบ้านจนตึกดินเที่ยงคืน เพื่อช่วยทำให้สังคมดีขึ้น
โดยไม่ได้อะไรตอบแทนเป็นส่วนตัว เป็นการทำงานเพื่องาน เป็น
การทำงานด้วย “จิตว่าง” อย่างหนึ่งเหมือนกัน ข้าพเจ้าจึงอศ
มิได้ที่จะขอยกย่องชมเชยคณะผู้เสียสละอันน่ายกย่องเคารพนี้ไว้ใน
ที่นี้ด้วย และยังสงสัยอยู่อีกสักเมื่อใดชาวพุทธไทยจะทำได้อย่าง
นี้บ้าง หรือจะมีภิกษุรูปใดบ้างที่เทศน์แล้วไม่เอาค่าภักดิ์เทศน์
แบบพระภิกษุทั้งหลายในสมัยพุทธกาล เวลานั้นก็เห็นมีแต่ฆราวาส
ที่บรรยายธรรมโดยไม่เอาเงินทองจากใครเลย แต่ข้าพเจ้าก็หวังว่า
เมื่อชาวพุทธส่วนมากเข้าใจเรื่อง “จิตว่าง” และปฏิบัติตามได้
เมื่อนั้นแหละ คงจะเห็นความเสียสละเพื่อส่วนรวม เกิดขึ้นในหมู่

ชาวพุทธชั้นมาบ้าง แต่ก็คงล้าหลังชาวคริสต์เขาหลายสิบปีทีเดียว
ข้าพเจ้ารู้จักพระผู้น้อยหลายองค์ ที่อยากเทศน์โดยไม่เอาค่ากัณฑ์
เทศน์ แต่ก็ถูกพระผู้ใหญ่ห้ามปรามมิให้กระทำ เพราะท่านถือว่า
เป็นการทำลายขนบธรรมเนียมอันดีงาม ของวงการสงฆ์แห่งประ-
เทศไทย ภิกษุผู้น้อยบางรูปเลยถูกห้าม^{ขึ้น}บรรพชา^{ขึ้น}เทศน์ต่อไป
ก็ยังมิ เพราะโทษที่ไม่เอาอย่างผู้นำ

ปุ่น จงประเสริฐ

บ่อนิยมลิต

(ของหนังสือ “จิตว่าง” ซึ่งหมดไปแล้วและไม่พิมพ์อีก)

องค์การฟื้นฟูพุทธศาสนา ได้รับจดหมายเป็นจำนวนมาก แต่ไม่สามารถจะนำลงพิมพ์ให้ได้ทั้งหมด จึงขอนำมาแสดงเป็น ตัวอย่างเพียง ๒ ฉบับ และขอถือโอกาสนี้เรียนท่านที่ปรารถนาติดต่อพุทธศาสนาทั้งหลายว่า เรื่องของปลุชนคนหนาไปด้วยกิเลส หรือคนมี “จิตวุ่น” แล้ว มันก็เป็นอย่างนี้แหละ ถ้ายิ่งเป็นลัทธิการเมืองลัทธิการเศรษฐกิจช่วยแล้ว ก็ยิ่งบ้าคลั่งไปกันใหญ่ ต่างฝ่ายต่างโฆษณาโต้แย้ง ประณามใส่ร้ายกันถึงขนาดเป็นสงครามจิตวิทยาประจำวัน หรือทำสงครามรบพุ่งกันจริงๆ ระหว่างประเทศ หรือรบพุ่งฆ่าฟันกันเองระหว่างคนในชาติเดียวกัน ดังตัวอย่างที่เห็นกันอยู่ทั่วทุกมุมโลก เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีอุปาทานยึดมั่นถือมั่นว่าความรู้ความเห็นของฝ่ายตนถูก แล้วก็ออกเที่ยวหาสมัครพรรคพวกเพื่อเพิ่มกำลังสนับสนุนฝ่ายของตน ถึงขนาดให้อาวุธยุทโธปกรณ์แก่พลเมืองของชาติอื่นไว้ฆ่ากันเอง ประชาชนชาติใดจะเดือดร้อนกันขนาดไหน เจ้าของลัทธิใหญ่ก็ไม่สนใจ ขอให้ตนได้รับประโยชน์ก็แล้วกัน นี่แหละลัทธิวัตถุนิยมจัด ซึ่งชาวบ้าน

เรียกว่าลัทธิซ้ายจัด (คอมมิวนิสต์) หรือขวาจัด (นายทุน) แต่วิถีของพระพุทธศาสนานั้นเป็นทางสายกลาง (สังคมนิยม) ชาวพุทธไทยจึงควรสังวรไว้ อย่าได้ไปหลงเชื่อคำโฆษณาของใคร ๆ ให้มากไปนัก มิฉะนั้น อันตรายจะมาถึงตัวเองทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

หัวหน้าลัทธินายทุนหรือลัทธิคอมมิวนิสต์ก็ตาม ล้วนแต่มี “จิตวุ่น” เต็มไปด้วยอวิชชา และเห็นแก่ตัวจัด โลภจัด พยาบาทจัด หลงลัทธิของตนจัดด้วยกันทั้งนั้น ถึงจะยกย่องฝ่ายตนว่าเป็นประชาธิปไตย แต่ความจริงก็เป็นเพียงกิเลสชาติปไตยในสายตาของชาวพุทธ ถึงจะใช้ถ้อยคำชวนเชื่อที่ไพเราะว่าจะช่วยปลดแอกของประชาชน หรือช่วยปกป้องคุ้มครองชาติต่าง ๆ แต่แท้ที่จริงแล้วเขามุ่งจะผูกขาดแย่งตลาดการค้า หากำไรไปบำรุงพวกของเขามากกว่า ประชาชน ตาคำ ๆ ซึ่งมีความทุกข์กายทุกข์ใจในการหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องหนักอยู่แล้ว ยังต้องรับภาระในงานฆ่าฟัน้องร่วมชาติเพิ่มขึ้นไปอีก ขนาดพี่น้องต้องฆ่ากันเองตามบัญชาของหัวหน้าลัทธิ ตรงกันข้ามกับลัทธิพุทธศาสนา ซึ่งไปถึงที่ไหนก็ให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่ที่นั้น เมื่อเป็นอย่างนี้แล้วลัทธิของใครเล่าจะมาดีเท่า หรือน่าศึกษาเท่าลัทธิของพุทธศาสนา พวกเราออกจะคลั่งไปตามฝรั่งมากเกินไป จนลืมลัทธิอันดีเลิศของตัวเอง

ขอยกตัวอย่างเรื่องจริงมาเป็นอุทาหรณ์สักเรื่องหนึ่ง คือ มีลูกศิษย์วัด ๆ หนึ่ง ชอบใช้เวลาว่างรับจ้างเจ๊กเลี้ยงเบ็ด โดยได้รับค่าจ้างเป็นไฉวันละ ๒ ฟองต่อคน เด็กคนโตที่ไม่ค่อยจะมีอาหารกินในตอนเย็น เพราะแย่งกับเด็กใหญ่ไม่ทัน ก็มักหลบอาจารย์ไปเฝ้าเบ็ดให้เจ๊ก พอตกเย็นก็ต้มไข่กินแทนข้าวอิ่มหน้าสำราญกันทุกคน ส่วนลูกศิษย์วัดรุ่นใหญ่ไม่กล้าไปทำเพราะอายสาว ๆ ชาวบ้าน จึงต้องหาอุบายกินไข่โดยไม่ต้องลงแรง คือแบ่งกันไปยุแหย่เด็กรุ่นเล็กที่เลี้ยงเบ็ดให้เสียคอแตกเป็น ๒ ฝ่าย แล้วจะได้ทะเลาะกัน โดยแนะให้เขียนชื่อบิดาของเด็กฝ่ายหนึ่งไว้บนปลายไข่ค้ำนแหลม เขียนชื่อบิดาของเด็กอีกฝ่ายหนึ่งบนปลายไข่ค้ำนไม่แหลม แล้วยุให้เด็กต่อสู้ไข่ทางค้ำนชื่อบิดาของฝ่ายตรงข้าม สมมุติเป็นการทบหัวพ่อของกันและกัน จะเล่นล้ออะไร ๆ เด็กวัดพอทนได้ แต่เล่นทบหัวของพ่อตนนี้เด็กวัดทนไม่ไหว ต้องถึงกับวาทลวกลายชกต่อยกันแทบทุกวัน ลงท้ายเด็กแต่ละฝ่าย ต้องบั่นไข่คนละฟองให้เด็กโตเป็นค่าจ้างคุ้มครองฝ่ายตน ๆ จนเด็กรุ่นใหญ่ได้กินไข่อย่างเหลือเฟือ

นี่เป็นเรื่องของเด็กปัญญาอ่อน แม้จะทบไข่ปอกไข่ของตนกินเอง ก็เกิดอุปาทานยึดมั่นว่าค้ำนปลายแหลมเป็นหัวพ่อของฝ่ายโน้น ค้ำนไม่แหลมเป็นหัวพ่อของฝ่ายนี้ เลยเกิดแตกความสามัคคีชกกันเป็นการใหญ่ และต้องเสียไข่ไปอีกคนละฟองให้เด็ก

โต ลัทธิการเมืองการเศรษฐกิจก็เหมือนลัทธิท่อยี่ของเกิวกัณห์
 แหละ การจะทูปยี่ตั้นไหนมันไม่สำคัญเลย ประเทศที่มีปัญญา
 อ่อนอย่างเกิวกัณห์ก็ยากันเพราะความยี่กัณห์ดื้อมัน จันทายไปทุก
 วัน ๆ ประเทศใหญ่ทั้งหลายก็ยี่งักรวย ฉะนั้น เราชาวพุทธไทย
 น่าจะใช้ปัญญากันเสียบ้าง อย่ายอมให้ใครเอาเชือกมาร้อยรุม
 แล้วจะต้องเกินตามเขาไปกัวยความเสียใจในภายหลัง กุจวักวาย
 ที่ถูกจุมูกเอาไปฆ่าเกินน้ำตาไหล ขอให้กัวยอย่างเพื่อนบ้านของ
 เราในลาว เกาหลี เวียดนาม และอีกหลายประเทศในแอฟริกา
 หรือ อเมริกาใต้ ซึ่งหลงไหลในลัทธิกิเลสสาริปไทยของพวกฝรั่ง
 สมองใส เจ้าลัทธิต่าง ๆ นั้นเอง

ในค้ำนการเผยแพร่ศาสนาต่าง ๆ ก็เช่นเดียวกัน นักบวช
 ที่มี “จิตวุ่น” จะเห็นแก่ตัวจัก มักยุงให้ประชาชนเกลียดชังกัน
 ทำสงครามล้างผลาญกันในนามของพระผู้เป็นเจ้า แต่ที่แท้ก็เพื่อ
 ความยี่ใหญ่ของผู้บริหารการศาสนานั่นเอง แม้ในศาสนาเดียว
 กันก็ยังมี การเกลียดชังกันระหว่างนิกาย คำสอนศาสนาของพระ-
 นิกายนี้พวกพระนิกายโน้นจะไม่ยอมอ่าน ไม่ยอมสนับสนุน ไม่
 ยอมรับแม้แต่ว่าเป็นคำสอนที่ถูกต้อง คอยหาช่องแต่จะทำลาย
 ฝ้ายตรงกันข้าม กุจคนที่จะต้องใช้แพข้ามฟากไปลำเดียวกัน แต่
 เกิดแตกความสามัคคี จนถึงขนาดตึงเอาไม้ไผ่จากลำแพออกมาตี

กัน แล้วเขาจะข้ามฟากไปฝั่งโน้นได้อย่างไร ในเมืองไทยก็กำลัง
เป็นอย่างนี้ทีเดียว

วัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนาก็คือ ช่วยดับทุกข์ให้
แก่ประชาชน ด้วยการกำจัดความโลภความโกรธความหลงมลาย
ให้หมดไป ไม่ใช่ให้มาเถียงกันว่าจะทำตามคำสอนนั้น ๆ ได้หรือไม่
ฉะนั้น คำสอนใดที่ไม่อาจจะรับทุกข์ได้โดยตรง คำสอนนั้น
ก็ไม่ใช่ของพระพุทธเจ้า และไม่ควรถนอมใจให้เสียเวลา เรื่องโลกีย-
ธรรมชั้น ๆ นั้นมีสอนกันทุกศาสนา แต่เรื่องสุญญตา (จิตว่าง)
มีสอนแต่ในศาสนาพุทธเพียงศาสนาเดียว จึงเป็นคำสอนของ
ปัญญาชนเพื่อปัญญาชน ไม่ใช่เพื่อคนกิเลสหนาหรือมีทิฏฐิमानะ
ฉะนั้น คนที่ไม่มีปัญญาหรือไม่กล้าใช้ปัญญาของตนเองแล้ว ย่อม
ไม่มีโอกาสจะเข้าใจคำสอนที่สูงสุดของพระพุทธเจ้าได้ และไม่ต้อง
อวดอ้างว่าตนเป็นครูสอนปริยัติ เป็นมหาเปรียญ เป็นอาจารย์
สอนอภิธรรม ซึ่งไม่ต่างอะไรกับคนรับจ้างเขาเลี้ยงวัว ที่ไม่เคย
ล้มรสของนมวัว ยิ่งเรียนมากก็ยิ่งพองมาก ยิ่งมีการมมาก ยิ่ง
เถียงตะแบงเก่งมาก จนเข้าสู่สภาพที่ว่า “รู้มากยากนาน รู้น้อย
พลอยรำคาญ” ฉะนั้น การคัดค้านความเห็นเรื่อง “จิตว่าง—
ความว่าง” นี้ คงจะต้องมีกันต่อไปอีก ดังที่ท่านพุทธทาสว่า
เห็นจะต้องกินเวลา ๑๐—๑๕ ปี กว่าคนไทยจะเข้าใจ ทั้งนี้ก็เป็น

เพราะบุคคลที่ชาวบ้านหลงยกย่องกันว่า เป็นชั้นอาจารย์นั่นเอง เช่นลูกศิษย์ของอาจารย์สัญญา หลายคนเปลี่ยนมาเชื่อพุทธศาสนา และสำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ ส่วนอาจารย์สัญญาไม่ยอมทั้งความ เชื่อเดิม ๆ เลยมงายไปจนแก่ตาย

ถ้าใครสามารถทำให้อาจารย์กำมะลอ ประเภทที่ชอบทำไห้ คนเขวเหวออกไปนอกพุทธศาสนาเหล่านี้ หยุตทุ้มเถียงเสียงแข็ง โดยไม่ชอบด้วยเหตุผลได้แล้ว ก็นับว่าเป็นกุศลอย่างหนึ่ง เพราะ เขาทำตนเป็นคนตีปลาหน้าไซ ซึ่งหมายความว่า พอคนไทยเริ่ม จะสนใจเรื่องสุญญา (จิตว่าง) เขาก็ใช้วาทีศิลป์ทำให้คนสงสัย และไม่เชื่อเรื่องสุญญาขึ้นมาอีก ยิ่งใครได้มีโอกาสอธิบายธรรมะ ทางวิทยุหรือทางหนังสือพิมพ์ด้วยแล้ว ยิ่งเกิดความยำเ้าใจว่าตัว เป็นปราชญ์อันยิ่งใหญ่ ข้าพเจ้าจึงเอาข้อคิดของเขามาแสดงไว้ ให้ท่านผู้อ่านได้พิจารณาด้วย

ส่วนพวกพระอาจารย์ชื่อดังทั้งหลายนั้น มักเป็นคนที่เคย มีปมด้อยมาในอดีต จึงอยากรจะสร้างปมเด่นปกปิดปมด้อยของตน เสียโดยเร็ว แบบคนที่เคยยากจนมา พอเริ่มมีเหลือกินเหลือใช้ ขึ้นมาบ้าง ก็มักชอบอวดอ้างความร่ำรวยให้คนอื่นทราบทันที ใน กรณีแสดงความเห็นทางศาสนาก็เหมือนกัน คนเริ่มเรียนรู้ใหม่ๆ ก็มักจะฟังไปพักหนึ่ง แต่แล้วไม่นานก็แฟบลงไปเอง ข้าพเจ้าขอ ยกตัวอย่างเรื่องราวของเด็กประเภทไม่เอาถ่านคนหนึ่ง มาเป็น

อุทาหรณ์ เด็กคนนี้มีชีวิตที่เหลวแหลกมาก่อน เพราะไม่ได้รับการศึกษาหรืออบรมที่ดี เคยชะโมยเงินแม่หลายพันบาทหนีออกจากบ้าน ในที่สุดเงินหมดและไม่กล้ากลับบ้าน ต้องรับจ้างทำงาน กูลีเลี้ยงท้องมาหลายจังหวัด เพราะมีการศึกษาเพียงชั้นประถม ๔ เมื่ออับจนปัญญาก็ต้องวิ่งเข้าหาวัดอาศัยผ้าเหลือง จะเรียนปริยัติก็ไม่ขยันพอ แม้แต่นักธรรมตรีก็ไม่เคยผ่าน จึงต้องหาปมเด่นด้วยการเรียนอภิธรรม มันต้องจำตำราเข้าหน่อยก็ได้เป็นอาจารย์ แล้วก็คิดจะโค่นพระเถระที่คนเคารพนับถือมากกว่าตนเด่นกว่าตน ด้วยการคัดค้านโดยอาศัยตำรา ตามประสาคนรู้่น้อยนึกว่าตนรู้มากแบบกบเกิดอยู่ในบ่อเล็ก แต่นึกว่าบ่อของตนใหญ่กว่าทะเล ยิ่งได้รับความเห็นผิดมาจากอาจารย์ของตนว่า ถ้าใครไม่เรียนอภิธรรมแล้วจะไม่มีทางเข้าใจหลักพระพุทธศาสนาได้เลย ก็ยิ่งเกิดความกำเริบใจ กล้าท้าทายคำสอนของพระเถระผู้ใหญ่ที่เป็นทั้งนักปริยัติและนักปฏิบัติ ไม่คำนึงถึงว่าตนบวชมาไม่กี่พรรษา เพราะนึกว่าตำราอภิธรรมนี่ล้าเลิศ คิดว่าคำอธิบายธรรมะโดยพระอรธกถาจารย์ยุค ๖๐๐-๑,๐๐๐ ปีหลังพุทธกาลนั้นถูกต้องเป็นที่สุดดีกว่าพระสูตรอันเป็นพุทธพจน์ แล้วยังถูกอาจารย์อภิธรรมทั้งหลายใช้เป็นเครื่องมือ เลยนึกว่าตนเองนี่เป็นยอดของปราชญ์ ซึ่งความจริงก็พอเป็นได้ในหมู่ของคนที่ไม่รู้จักหลักของพระพุทธศาสนา เช่นพวกสาวแก่แม่หม้ายทั้งหลายแบบอาจารย์สณฺหชัยพวก

กับพระโมคคัลลาพระสารีบุตรว่า จงเอาคนฉลาดไปหาพระพุทธเจ้า เอาคนโง่เงามาให้ฉัน อาจารย์สมุชชัยก็ได้สานุศิษย์มากมายเป็นที่เลื่อมใสของปวงชนคนที่มีผ้าในดวงตา อย่างนี้แหละ

ส่วนท่านพุทธทาส บวชมาร่วม ๔๐ กว่าพรรษา คนชั้นปัญญาชนทั่วประเทศไทย ก็ยอมยกให้ในฐานะว่าเป็นปราชญ์ทางพุทธศาสนา ท่านเป็นพระองค์แรกของประเทศไทยที่ได้นำสังฆกรรมหลายเรื่องที่หมกอยู่ในพระไตรปิฎกออกมาเผยแพร่ ขนาดเปรียญ ๙ ประโยค หรืออาจารย์อภิธรรมก็ไม่เคยพบไม่เคยเข้าใจ และจะเข้าใจไม่ได้ ท่านเป็นภิกษุองค์เดียวของประเทศไทยที่กระทรวงยุติธรรมขอนิมนต์มาให้ทำการอบรมคนชั้นผู้พิพากษา ตุลาการร่วม ๑๐ กว่าปี ถึงท่านจะไม่ได้เป็นเปรียญสูงและเป็นพระราชอาคันตุกะสูง ก็เพราะท่านมิได้เข้ามาบวชเพื่อรับใช้ฝ่ายธุรการของศาสนา ท่านมุ่งแต่การเทศน์สั่งสอนประชาชน ฉะนั้น เจ้าคณะจังหวัดเจ้าคณะอำเภอหรือพระผู้ใหญ่ จึงไม่เห็นความสำคัญเลยไม่ค่อยเลื่อนชั้นให้ ซึ่งที่จริงท่านก็ไม่ต้องการ จึงได้หลีกหนีไปอยู่บำเพ็ญปฏิบัติสมณกิจตามคำสั่งของพระพุทธเจ้า แต่ก็ได้แปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย รวบรวมจัดหมวดหมู่ใหม่ไว้หลายเล่ม เช่น “ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์” “พุทธประวัติจากพระโอษฐ์” “อริยสัจจากพระโอษฐ์” ซึ่งใครบ้างที่ทำได้และทำดีเท่าของท่าน แม้พระไตรปิฎกแปลของทางราชการ อ่านแล้วคนไทยก็เกือบไม่

เข้าใจ เพราะเขาเอาภาษาไทยไปเรียงเป็นสำนวนบาลี ท่านพุทธ-
 ทาสยังเป็นผู้รอบรู้พุทธศาสนานิกายเซ็นของจีนของญี่ปุ่น อันชาว
 ยุโรปกำลังสนใจศึกษากันเป็นการใหญ่ แต่คนไทยไม่เคยรู้เรื่องเลย
 คำสอนของท่านพุทธทาสก็ไม่ผิดไปจากพระสูตรอันเป็นพุทธพจน์
 ซึ่งมหาเปรียญหรือนักอภิธรรมไม่เคยเรียนไม่เคยรู้จริง เขาจึงจับ
 หลักพุทธศาสนาไม่ได้ การเรียนปริยัติของคนไทยจึงไม่ใช่เพื่อ
 ส่งเสริมคนให้เป็นพระแท้ แต่ส่งเสริมให้พระสึกมาเป็นชาวบ้าน
 เพราะจุดหมายของนักบวชไม่ใช่म्मรรคผลนิพพาน แต่มุ่งหาความ
 รู้ออกมาสู่การครองเรือน เรียกกันง่าย ๆ ว่าเรียนเพื่อสึก เรียน
 เพื่อเอา ไม่ได้เรียนเพื่อให้ เรียนด้วยจิตวุ่น ไม่ได้เรียนด้วยจิต
 ว่าง การที่ไม่เอาพระสูตรมาศึกษากันนี่ก็นับว่าแปลกมาก แม้แต่
 ชาวคริสเตียน เขาก็ยังมีไบเบิล (คัมภีร์พระสูตร) ประจำบ้าน
 เด็กก็อ่านชาวบ้านก็อ่านพระสูตร (ไบเบิล) แต่นักปริยัติเมืองไทย
 ไม่เรียนพระสูตร แล้วก็ไม่มีใครกล้าคิดแก้ไข ปล่อยให้หลงศึกษา
 ตำราที่เขียนโดยอรรถกถาจารย์ ซึ่งไม่ใช่พระพุทธเจ้าและไม่ได้
 เป็นพระอรหันต์ บางรูปยังแสดงความคิดเห็นที่มลาย่ออก
 ไปนอกแนวพุทธศาสนา จนกลายเป็นการบรรยายหลักของศาสนา
 พราหมณ์ไปก็มี ด้วยเหตุนี้ภิกษุไทยจึงไม่รู้จักศาสนาของตน พอ
 ท่านพุทธทาสนำเรื่องที่มีอยู่ในพระสูตรมาสอน ก็เกิดกั๊กกัน
 เป็นการใหญ่ เพราะโทษที่ไม่เคยอ่านพระสูตรนั่นเอง ซึ่งวงการ

พระศาสนาน่าจะสนใจเรื่องนี้กันเสียที การส่งผลไม้หวาน ๆ เช่น
 มังคุดให้เด็กกินทั้งลูกนั้น เด็กก็ขว้างทิ้งไปทุกครั้ง เพราะเด็กกั
 ลงไปที่ไรก็ได้แต่เปลือกฝาด ๆ ขม ๆ ของมังคุด จึงเป็นการยื่น
 ให้เพื่อเอาไปทิ้ง ผู้ใหญ่ต้องรอบคอบปกเปลือกมังคุดให้เด็กเห็น
 ให้เด็กได้ลิ้มรสเนื้อในเสียก่อน มังคุดจึงจะไม่ถูกขว้างทิ้งฉันท
 หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติของไทยก็เช่นเดียวกัน เหตุนี้แหละ
 ผู้ที่บวชแม่ ๒๐—๓๐ พรรษาก็ยังไม่รู้จักรสของพระธรรม ต้องสีก
 ออกไปมีเมีย หรือไม่ก็ต้องทำหน้าที่เฝ้าวัตรรักษาวัด โฆษณาหา
 เงินมาเพื่อสร้างแต่วัตถุในวัด สร้างพระพุทธรูปและเครื่องลาง
 ต่าง ๆ ขาขย จนประชาชนงมงายไปทั่วประเทศ แล้วทางการก็ถือ
 ว่าเป็นเรื่องสำคัญในการพิจารณาคุณงามความดีเลื่อนชั้นของภิกษุ
 แต่ผู้ประกาศสังฆธรรม ก่ออยู่คำสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้านั้น
 กลับไม่มีใครเห็นความสำคัญ คล้ายเด็กนักเรียนที่เห็นภารโรงที่
 ปัดเป่ากวาดห้องเรียนนั้น สำคัญกว่าอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาการ
 และเพราะความคิดเช่นนี้ เมืองไทยจึงไม่ค่อยมีธรรมทายาทของ
 พระพุทธองค์ ชาวพุทธจะหันหน้าไปปรึกษาธรรมชั้นสูงกับใครก็
 ไม่ได้ ยิ่งภิกษุตามบ้านนอกด้วยแล้ว อย่างไปสนทนาศาสนากับ
 ท่านเลย น้อยรูปนักจะสนใจในการสนทนาศาสนา แล้วศาสน
 ธรรมจะก้าวหน้าไปได้อย่างไร เมื่อละระผู้ใหญ่ไม่ให้กำลังใจแก่
 คนดี ถึงจะตั้งคณะธรรมทูตกันขึ้นใหม่ ให้ไปสอนประชาชน

ก็คงพูดได้แต่เรื่องศีลธรรม ซึ่งยิ่งสอนคนก็ยังไม่ฟัง และสังคมก็ไม่เคยดีขึ้นเลย แม้สถาบันของสงฆ์ก็ยังเสื่อมลง ๆ

คำสอนของท่านพุทธทาส ที่ท่านได้มาจากพระสูตรหรือพุทธพจน์ เช่นเรื่องสุญญตา (จิตว่าง) นี้ จะต้องถูกศาสนาปลอมกัณฑ์กันไปอีกนาน เขาไม่เคยนึกเลยว่าเป็นโชคดียของคนไทยสมัยนี้ที่ได้ฟังของดี ๆ ที่หาฟังจากใครไม่ได้ในเมืองไทยแม้ในต่างประเทศ ลูกศิษย์ของพญามารก็แต่คอยผจญ บ่อนักนักให้ใครเข้าใจหลักของพระพุทธศาสนา ข้าพเจ้าจึงต้องพูดเตือนด้วยภาษาอันเหมาะสมสำหรับพญามาร เพราะถ้าพูดภาษามนุษย์ที่ดีลูกศิษย์พญามารก็ไม่เข้าใจ ทั้งนี้ก็เพื่อบู๊บบ่อนักนักให้พระสัทธรรมต้องอันตรธานหายไป พอพระสัทธรรมจะเริ่มฉายแสงลงสู่แผ่นดินไทย พญามารก็ทนดูไม่ได้ทนฟังอยู่ไม่ได้ ต้องลุกขึ้นกู่ก้องร้องกัณฑ์กันอย่างสนั่นหวั่นไหว มันยังเป็นกรรมของคนไทยส่วนมากที่ยังไม่มีปัญญาพอที่จะดูให้ออกกว่าใครเป็นพระแท้ ใครเป็นภิกษุเทียม ใครประกาศศาสนาพุทธ ใครประกาศศาสนาพราหมณ์ศาสนาผี ใครสอนตามแนวของพระพุทธเจ้า ใครสอนตามแนวของอรรถกถาจารย์ อย่างไรก็ตามถ้าอ่านหนังสือเล่มนี้ด้วยจิตว่างแล้ว ก็จะไม่เหลือวิสัยที่จะเข้าใจคำสอนที่สูงสุดของพระพุทธเจ้าได้ แต่ถ้ามี “จิตวุ่น” คอยกัณฑ์กันอยู่แล้ว แม้พระพุทธเจ้าสามารถกลับมา

โปรดสัตว์ได้ใหม่ พอเห็นหน้าอเวไนยสัตว์เหล่านี้เข้า พระองค์
ก็คงไม่เผยพระโอษฐ์สอนเหมือนกัน

ถ้าพิจารณาคำสอนของศาสดาทุกองค์แล้ว ก็จะเห็นว่าม
ีเจตนามุ่งสอนเรื่องความไม่เห็นแก่ตัวด้วยกันทั้งนั้น แต่วิธีการ
อธิบายย่อมแตกต่างกันไป แม้นักปราชญ์ของจีนสมัย ๒,๐๐๐ กว่า
ปี เช่นเหลาจื๊อ ขงจื๊อ เม่งจื๊อ บักจื๊อ จั๋งจื๊อ ฯลฯ ก็สอนให้
คนมีจิตว่าง คือทำการงานโดยไม่เห็นแก่ตัว ท่านเหล่านั้นประ
ณามผู้ปกครองประเทศไว้อย่างหนัก ก็เพราะผู้นำเห็นแก่ตัวจัด
ในที่สุด พวกนักการเมืองก็ทำลายคำสอนของปราชญ์เหล่านั้นไป
เกือบหมด (อ่านหนังสือ “ล้างสมองเล่ม ๔” ขององค์การฯ)

ฉะนั้น ขอท่านที่มีปัญญาทั้งหลาย จงศึกษาเรื่อง “จิต
ว่าง” ให้พึงรู้ ตู้ออก บอกถูก และทำเป็น แล้วช่วยท่าน
พุทธศาสนประกาศเรื่อง “จิตว่าง” กันเถิด ประเทศชาติจะได้ไม่
ถอยพัฒนาค่อยไปอีก

ปุ่น จงประเสริฐ

คำเชิญชวน

องค์การฟื้นฟูพุทธศาสนา ขอเชิญให้บรรดาท่านที่ไม่เห็นด้วยกับคำสอนของท่านพุทธทาส ดังที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ ได้ช่วยกันคัดค้านเป็นบทความหรือเอกสารสิ่งพิมพ์ และกรุณาส่งไปให้องค์การฯ ด้วย เพื่อที่จะนำบทความของผู้ที่ไม่เห็นด้วยออกเผยแพร่ต่อไป ให้ประชาชนได้พิจารณาเลือกหาคำอธิบายธรรมะที่ถูกต้องที่สุด หรือเป็นประโยชน์ ที่สุด แก่สังคม สังคมนี้ที่องค์การฯ ได้ช่วยเผยแพร่ความเห็นของท่านกิตติวุฒโฒ และ กามहुโน เป็นตัวอย่าง หรือคงได้เคยคัดเอาความเห็นของ นายสุวิชช พันธุ์เศรษฐ์ (อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง) และ นายจำนงค์ ทองประเสริฐ (เปรียญ ๙ ประโยค, พุทธศาสตรบัณฑิต, ป.ม. (พิเศษ), ปริญญาโททางปรัชญา (เกียรตินิยม) จากอเมริกา วิทยากรเอกราชบัณฑิตสถาน, อาจารย์พิเศษ ในมหาวิทยาลัยอีกหลายแห่ง) มาลงพิมพ์ในหนังสือ “คนตายแล้ว มีวิญญาณหรือไม่” ซึ่งได้รับความสนใจจากผู้อ่านเป็นอย่างมาก

หากท่านผู้ใดเห็นว่าหนังสือเล่มนี้ มีประโยชน์แก่สังคม ในการที่จะแก้ความเข้าใจผิดต่าง ๆ ในวงการสอนพระพุทธศาสนา ก็ได้กรุณาแนะนำให้นายกิตติสนธิมิตรสหายได้อ่านกันมาก ๆ

หากท่านผู้ใดจะพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน ในงานกุศลต่าง ๆ
ข้าพเจ้าก็ไม่สงวนลิขสิทธิ์ แต่ถ้าท่านไม่อยากจะจัดการพิมพ์เอง
เพราะเกรงว่าจะเป็นการลำบาก ก็ขอได้ทำการติดต่อกับข้าพเจ้า
โดยตรง ข้าพเจ้ายินดีรับจัดการให้ โดยคิดราคาลดให้มากเป็น
พิเศษ ซึ่งไม่น้อยกว่า ๓๐% และงานจะเสร็จภายใน ๑๐ วัน

จดหมายหรือโทรศัพท์ติดต่อได้ที่:—

นายบุญ จงประเสริฐ

โทร. ๙๓๒๘๑๗

๑๗๖ หมู่บ้าน สันติคาม ต. ลำโรงเหนือ

อ. เมือง จ. สมุทรปราการ

หนังสือองค์การฟื้นฟูพุทธศาสนายังมีจำหน่ายอยู่ คือ

๑	คู่มือมนุษย์	๕	บาท
๒	ความงมงาย	๕	„
๓	ธารชีวิต	๖	„
๔	ล้างสมอง เล่ม ๑ (เทวดาในทัศนะของชาวพุทธ)	๕	„
๕	ล้างสมอง เล่ม ๓ (ปฏิรูปคำสอนพุทธศาสนา)	๘	„
๖	ล้างสมอง เล่ม ๔ (ธรรมะนอกวัด)	๕	„
๗	ล้างสมอง เล่ม ๕ (วิธีทำให้ไม่เกิดไม่ตาย)	๕	„
๘	ล้างสมอง เล่ม ๖ (คนตายมีวิญญาณหรือไม่)	๑๐	„
๙	ล้างสมอง เล่ม ๗ (ผีมีจริงหรือไม่) (ปกแข็ง)	๑๕	„
๑๐	วิธีระงับคัมภีร์	๘	„
๑๑	ตำราคุณพระภิกษุ	๘	„
๑๒	ศาสนาสำหรับปัญญาชน	๘	„
๑๓	วิวาทะในเรื่อง“จิตว่าง”(ม.ร.ว.คึกฤทธิ์, ท่านพุทธทาส)๓	๓	„
๑๔	ตอบปัญหาแก้กลุ้ม	๕	„
๑๕	ชาวพุทธควรเชื่ออย่างไร	๒	„
๑๖	พระพุทธรูปที่แท้	๒	„
๑๗	ศึกษาพุทธธรรม	๒	„
๑๘	ภูตผีปีศาจในตัวตน, ข้าราชการ, นักการเมือง	๒	„

๑๙	สิ่งที่เรายังเข้าใจกันไม่ได้	๒	„
๒๐	แนะแนวคำตอบข้อถามพุทธธรรมบางเรื่อง	๒	„
๒๑	ภาษาธรรมต่างกับภาษาคน	๒	„
๒๒	เกิดมาแล้วความทำอะไร, มีศาสนาทำไม	๒	„
๒๓	พุทธธรรมกำมือเดียว	๒	„
๒๔	วันวิสาขบูชาในทัศนะของปัญญาชน	๑	„
๒๕	อะไรถูกอะไรผิด (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์, ท่านพุทธทาส)	๖	„
๒๖	ความหลงผิดของสังคมในเรื่องการทำบุญ	๓	„

ซื้อถึง ๑๐๐ เล่ม ลด ๓๐%

(คิดค่าส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนครั้งละ ๓ บาท
(ธนาคารหรือเช็คไปรษณีย์ ส่งจ่ายที่ ป.ณ. บางนา)

โปรดส่งชื่อทางจดหมายได้ที่:—

นายปุ่น จงประเสริฐ

โทร. ๙๓๒๔๑๗

๑๗๖ ซอยสันติคาม (ซอยแยก ๑) ถนนสุขุมวิท
ต. ลำโพงเหนือ หมู่ ๑ อ. เมือง จ. สมุทรปราการ

หนังสือชุดล้างสมอง

ตั้งแต่เล่ม ๑ ถึง ๗ และเล่มที่จะออกต่อไป เป็นหนังสือที่ทำความพอใจให้แก่ผู้อ่านเป็นอย่างมาก เพราะให้ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ด้วยสำนวนภาษาอย่างง่าย ๆ และจะได้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ทั้ง ๆ ที่เป็นการบรรยายธรรมะชั้นโลกุตตรธรรม